

TRANSILVANIA

REVISTA

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. 2.

Martie—Aprile.

1911

---

† IOSIF STERCA ȘULUȚU.

— Cuvântarea vice-președintelui «Asociațiunii» Andrei Bârseanu. —

Ex. Voastre, Inalt Prea Sfințiți Părinți!

Intristată Adunare!

Iată, s'a întâmplat aceea, de ce ne temeam, că se va întâmpla, deși eră firesc să se întâmple.

Venerabilul bătrân *Iosif Sterca Șuluțu* nu mai este între cei vii.

Vestea aceasta dureroasă a trebuit să pătrundă ori și ce inimă românească, deoarece în Iosif Sterca Șuluțu poporul nostru a pierdut un fiu devotat al său, o figură marcantă, un om de bine, care a ținut să-și facă totdeauna datoria sa.

Născut dintr'o familie aleasă, cunoscută prin iubirea sa de neam, de lege și de țară — familie, care a dat poporului nostru doi mari Arhieri, — dânsul a cultivat mai departe aceste nobile însușiri familiare, căutând să le propage în toate cercurile, cu care a venit în atingere în cursul vieții sale, bogate în ani și bogate în fapte.

Totodată, având parte în tinerețea sa de o creștere îngrijită și fiindu-i dat, să fie martor al unor evenimente însemnate și să cunoască de aproape mulți bărbați dintre cei mai distinși din această țară, Români și străini, dânsul rămase în cursul vieții sale întregi adânc pătruns de ideile de libertate și de progres ale unei epoci de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea istorică a omenimei în genere, și în deosebi a neamului nostru românesc.

Ca bărbat tânăr, dânsul intră în serviciul Statului, mai întâiu în ramul administrativ, apoi în cel judecătoresc, distingându-se peste tot și ori și când prin activitatea sa neobosită și conștiențioasă, prin inteligența și afabilitatea sa, însușiri recunoscute în modul cel mai elogios de superiorii săi.

După retragerea sa din serviciul Statului, întâmplată în anul 1881, mult regretatul răposat se puse direct în serviciul poporului din care făcea parte, închinându-i tot restul zilelor sale, toate însușirile sale alese și toată puterea sufletească, de care dispunea.

Pe teren social și literar, cu fapta și cu condeiu, dânsul căută să se facă folositor poporului său mult iubit, îndemnându-l spre toate cele bune, sfătuindu-l, ajutându-l și, în caz de lipsă, admoniându-l.

Aproape nu există întreprindere socială românească, la care să nu fi luat parte, dând mână de ajutor cu sfatul și cu obolul său.

Ca scriitor, mult regretatul răposat încă a avut un rol destul de onorific în împrejurările noastre modeste.

Spirit viu, observator bun și povestitor iscusit, dânsul, martorul ocular al atâtor evenimente însemnate, căută să înfățișeze și altora, în prima linie generațiunilor mai nouă, aceea ce văzuse, simțise și auzise, nizuindu-se să-i facă a înțelege oamenii, faptele și împrejurările, așa precum îi înțelesese dânsul, să trezească și să susțină într'ânșii focul sacru al entuziasmului național, simțul de jertfire pentru binele obștesc, nizuința spre tot ce e nobil și frumos, îndemnul spre înaintare în mijlocul unui neam prigonit de soarte și dornic de zile mai senine.

Vrednică de admirat este stăruința și hotărîrea cu care acest bărbat, chiar și în anii unei bătrânețe înaintate, știă să-și apere ideile și convingerile sale despre lucrurile din trecut, cu deosebire despre acelea, pe care dânsul le privea ca un fel de moștenire istorică a sa. Până în zilele din urmă dânsul n'a lăsat condeiu din mână, ci l-a folosit ca armă împotriva adversarilor săi literari, a dat și a primit lovituri, întocmai ca acei ostași viteji din vechime, cari muriau cu armatura pe ei.

Pe când cei mai mulți dintre muritori, într'o asemenea vârstă, se simt dispensați de orice activitate împreună cu sdruncinări sufletești și caută liniștea și odihna meritată, pregătindu-se pentru lunga cale a vecinicii, Șuluțu n'a voit să facă până la ultima răsufolare nici o concesiune bătrânețelor, dovedind, că în trupul său delicat se ascunde un suflet plin de vieață și o energie neistovită.

Și aceiași energie și stăruință, pe care le dovedise mult regretatul răposat în discuțiile și în polemicile sale literare, le-a

arătat și în sânul instituțiilor sociale, la care a fost părtaș, punându-le cu tot devotamentul în serviciul lor.

Intre aceste instituții, cred, locul cel dintâi îl ocupă «Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român», la întemeierea căreia fusese martor, ca bărbat tânăr, și al cărei membru devotat a rămas până în ultimele clipe ale vieții sale.

După așezarea sa definitivă aici, în Sibiu, dânsul, ales ca membru al comitetului acestei însoțiri culturale, luă partea cea mai activă la toate lucrările ei. Astfel îl vedem ca membru al comitetului expozițiunii din 1881, ca unul din cei mai însemnați sprijinitori și promotori ai înființării școlii civile de fetițe, colaborator zelos al foii «Transilvania», și mai târziu sprijinitor neobosit al înființării Muzeului istoric și etnografic, și totodată unul din cei mai activi membri ai secțiunilor literare-științifice ale Asociațiunii.

Pe temeiul acestei activități desfășurate în interesul «Asociațiunii», timp de peste 30 de ani, și în urma atâtor merite reale, membrii însoțirii noastre culturale se văzură îndemnați a-l alege, înainte de aceasta cu un deceniu, vice-prezident, deodată cu alegerea de prezident a mult meritatului și mult regretatului Dr. Alexandru Mocsonyi, iară după retragerea acestuia dela conducerea «Asociațiunii», a-i încredința înalta demnitate de prezident a celei dintâi dintre însoțirile noastre culturale.

Și mult regretatul bărbat, la sicriul căruia ne aflăm, înțelese pe deplin și căută să îndeplinească cu toată conștiința îndatoririle împreunate cu înalta sa demnitate.

Ca cel dintâi conducător al însoțirii, ce-l ridicase în fruntea sa, dânsul a fost totodată sufletul ei. Aș putea zice, că din a. 1904, — ba chiar din 1901, de când fusese ales ca vicepreședinte, Șuluțu nu mai trăia atât pentru sine, cât pentru «Asociațiune».

De atunci încoace n'a fost zi câtă vreme a fost sănătos, să nu cerceteze birourile societății, în fruntea căreia se află, să nu studieze cu de-amăruntul actele ce intrau sau aveau să se trimită în afară, să nu se intereseze de aproape de școala de fetițe și de edificiile, în cuprinsul cărora ne aflăm în aceste clipite și pe care parecă nici nu ți le poți închipui lipsite de figura simpatică a bătrânului președinte; nu cred să fi fost ședință, — afară poate, de două trei, dela care să fi fost reținut prin boală, — la care să nu fi luat parte, conducând cu înțelepciune debaterile, dând totdeauna informațiuni prețioase și neretrăgându-se dela nici o osteneală.

N'am avut parte, decât în două rânduri, a asista la ședințele comitetului, conduse de mult regretatul răposat, — afară de ședințele secțiunilor literare-științifice, — dar în amândouă rându-

rile a trebuit să admir tactul fin al bătrânului președinte, priciperea în conducerea desbaterilor, vioiciunea și interesul, cu care urmăria cestiuile, ce se desbăteau.

Iar la adunarea generală din a 1905, împreună cu expoziția, prin care s'a inaugurat Muzeul istoric și etnografic, câtă energie a dezvoltat acest bătrân cu trupul delicat, cu câtă hotărîre a stigmatizat «indiferentismul» care ne împiedecă în multe din acțiunile noastre, cât de limpede a arătat însemnătatea noii întocmiri, a Muzeului, și cu câtă hotărîre s'a exprimat la încheierea adunării, variând cuvintele unui mare bărbat politic maghiar și zicând: *«Noi nici că intrăm în raiu, dacă n'am putea intră ca Români, cu limba și legea noastră strămoșască!»*

Dar ce stau, să repetez eu lucrurile acestea, pe care fiecare din D-Voastră le cunoaște mai bine decât mine!... Fiecare din D-Voastră, sunt adânc convins, este încredințat, că în mult regretatul Iosif Sterca Șuluțu «Asociațiunea» noastră a pierdut pe cel mai devotat membru al său, pe Mentorul său înțelept, iar neamul nostru românesc pe unul din fiii săi cei mai vrednici.

Valoarea unui om trebuie judecată după serviciile, ce le-a adus societății în raport cu puterile sale și cu împrejurările, în mijlocul cărora a trăit. Din aceste puncte de vedere, putem zice, astăzi, când vedem încheiată o vieță de om, că răposatul Șuluțu și-a făcut pe deplin datoria sa și poate fi socotit cu drept cuvânt între bărbații noștri meritați, a căror amintire e vrednică a se păstră din neam în neam.

Pasă deci, umbră venerabilă, în imperiul vecinicieii, unde, după zisele cântărei bisericești, «nu este durere, nici întristare nici suspinare», unde nu este prietin și dușman, unde nu este asupritor și asuprit; acolo, unde te așteaptă umbrele înaintașilor tăi, ale căror fapte aici pe pământ n'ai încetat nici când a le preamări și a le urmă: a cucernicului și iubitorului de lumină Arhiepiscop Petru Paul Aron și a bunului Arhiepiscop și Mitropolit Alecsandru, — unde «Regele Munților», prietinuț tinereții tale, Avram Iancu, liberat de chinurile sufletești, a conținut jalnica sa cântare a unui întreg popor nenorocit, și unde se sălășluiesc în pace atâți aleși ai noștri, mutați din această vale a plângerilor!

Spune-le, dacă mai pot pătrunde până la ei știri de pe tărâmul nostru, că vremile au trecut, dar împrejurările puțin s'au schimbat. Du-le știre, că și astăzi ne luptăm pentru apărarea limbei strămoșești și a culturei naționale. Și dacă au vre-o trecere la Scaunul celui Atotputernic, imploară-i, să se roage pentru noi și pentru biruința cauzei noastre drepte!

Pasă, umbră descătușată din lanțurile pământești, în împărăția luminei, pe care ai visat-o cu atâta dor aici pe pământ.

Noi vom păstră în veci amintirea Ta binecuvântată!

PREOȚIMEA ROMÂNEASCĂ-ARDELEANĂ ÎN VEACUL AL XVII-LEA.

— Studiu istoric. —

V.

Cunoscând preoțimea acestui veac supt raportul politic și religios, să vedem acum, care a fost situația ei *materială*.

Se știe că atât în vieța indivizilor singuratici cât mai ales a unui neam, aceste stări se condiționează reciproc. Când un popor e în stăpânirea celor mai cardinale drepturi politice, preținse de chiar demnitatea ființei omenești, când se bucură de cea mai deplină libertate în orice domeniu al vieții de stat, atunci și situația materială a aceluia e cât se poate de înfloritoare. La noi în Ardeal însă, cu deosebire în veacul care ne preocupă, nu putea fi vorba despre astfel de stări. Aici domnia și acum acel odios sistem feudal, care a pus toate drepturile în mâna Nobililor, Săcuilor și Sașilor, iar pentru Români, deși erau cei mai numeroși locuitori ai țării, n'a rămas decât harapnicul domnesc.

Se întâmplă uneori, să aibă mai mult noroc Românii din așanumitele scaune săsești *fundus regius*, ai căror stăpânitori se dovedeau în anumite împrejurări mai puțin sălbateci decât tovarășii lor de eghemonie. Dar chiar și aici întâlnim adeseori, cele mai draconice dispoziții luate împotriva Românilor. Căci după concepția jupânilor sași «die Walachen sassen auf dem Sachsenboden nur als «Siedler», als Hintersassen, und sie waren geduldet nur wegen des Nutzens», zice fostul episcop săsesc *Teutsch*. Pentru aceea Sașii din ținutul Făgărașului se simțeau, se vede, foarte îndreptățiți să ia, împotriva Românilor, hotărâri de felul celor următoare: «Wenn die Herde im Verbote weidet, und der Wallache mit gewaffneter Hand sich widersetzt, ist auf den Schwur von Zeugen oder sieben Eideschelfern sein *Haupt verfallen*, verfallen sein Haupt, wen er Brand anlegt oder mit Feuer droht, und wenn man ihn nicht fangen kann, muss der Vogt ihn stellen. Entflieht aber der Knecht, der die Übelthat begangen, so *muss der Herr für ihn getödet werden.*»¹ Iar Sașii din Turnișor supărați, lucru mare, pe Românii din Poplaca, fiindcă le tăiau lemnele din pădure hotăresc: «Wer von Poplaka einen Baum im Walde schält und abdorren macht, soll an selbigen Baum *aufgehengt werden*. Wird der Thäter nicht ertappt, so soll die Gemein Poplaka einen anderen Walachen aus derselben Gemein dahin aufzuhenken dargeben.»² Mai departe: «Der Kronstädter Rat beschlos den 28. August 1679 dass wen ein *Walache* dort (Rosenau) ohne leibliche Erben stürbe, seine Felder dem nächsten *sächsischem*

¹ *Teutsch, Geschichte der Sachsen*, I. 265. — ² *idem, ibidem*, I. 265.

Nachbar zufallen sollen. Dasselbe soll geschehen, wen die Kinder in andere Gemeinden heirateten, ja selbst, wenn es nur erwiesen werden könne, dass die Eltern solche Felder von den Sachsen bekommen.¹» E limpede astfel, că nu prea se deosebiă soarta Românilor din fundus regius, de aceea a fraților din alte părți ale Ardealului. Legați de pământul, pe care-l lucrau fără nici un folos pentru ei, formau partea aceea din organismul statului, căreia i se recunoaște un singur «drept», foarte puțin strălucitor desigur, dar cu atât mai potrivit pentru caracterizarea complectă a stării în care se aflau, cuprinsă în cuvintele de o nespasă umilință: *misera plebs contribuens*.

Iar clerul românesc, eră deasemenea strivit în zimții acestei haine concepții politice. Preoții din Ardeal nu erau decât țărani, trăind viața obicinuită a țăranilor.² Sărăcia lor eră deopotrivă cu a acestora. Și când ne gândim la împrejurarea anormală că erau numeroase acele sate ardeleni, în fruntea cărora se găseau adeseori câte șase sau chiar mai mulți păstori sufletești, e foarte firească concluzia ce ni se impune, că veniturile lor trebuiau să fie insuficiente chiar și pentru întocmirea celui mai simplu și mai nepretențios traiu.

Erau, prin urmare, nevoiți să săvârșească aceiaș muncă grea a câmpului, întocmai ca oamenii de rând. Arau, grăpau, secerau, trierau grâul ca și ceilalți țărani, fără să creadă vr'odată că li se cuvine și lor din partea credincioșilor decimă și alte daruri, cum se întâmplă să le aibă preoții celorlalte confesiuni. Ba erau opriți, prin chiar legile țării, să taxeze pe țărani și să ia decimă dela ei.³

Diploma de scutință a lui Mihail Apaffi dela 1673, rămâne o mărturie clasică pentru zugrăvirea situației materiale, grozav de rea, a preoțimii românești.⁴

Tot atât de elocvente pentru ilustrarea acestor stări neobicinuit de rele sunt și contribuțiile interminabile, la cari erau obligați preoții acestui veac, prin legile Ardealului, și cari erau extraordinar de urcate. Contribuiau la cheltuelile țării în aceiaș, și adeseori în măsură cu mult mai mare decât preoții săsești, aceștia incomparabil mai bogați, ori decât popii ungurești, cari numai de trei ori sunt amintiți în veacul al XVII-lea, ca contribuabili. Vom aduce numai un singur caz, din cele foarte multe, pentru

¹ idem, ibidem, I. 477.

² Iorga, *Sate și preoți*, 172.

³ Cipariu, *Archiv.*, 397.

⁴ ... ditione nostra existentium poporum Valachicorum sortem et conditionem intuentes, qui inter varias easque anxias necessitates in erroneae confessionis tenebris, vocationis suae mercede vivere minime valentes, *necessitentur ad rusticanos labores manus applicare et per id sibi familiasque suis alimenta procurare*, nullam a potiori solutionem et proventum habentes. Cipariu, *Archiv.*, p. 574.

dovedirea afirmațiilor noastre. Adunarea generală ținută la 24 Noemvrie 1689 în Alba-Iulia hotărăște prin art. 1: «Pentru cauzele apăsătoare, pe anul viitor 1690 s'a aruncat pe.... popii săsești: 4000 fl. 1000 cub. de grâu, 100 cent. de carne, 21 vase de vin, 400 cub. de ovăs, 50 care de fân. Popii românești: 5000 fl. 4000 cub. de grâu, 100 centime de carne, 14 vase de vin, 400 cub. de ovăs, 50 care de fân.¹

Acest singur caz, e în măsură să dovedească cu ce dări nespus de apăsătoare și în acelaș timp de nedrepte se împovoră preoțimea românească, tocmai într'o vreme când o pereche de boi se vindea cu 6 zloți, iar ea asudă amarnic din zorii dimineții până târziu în noaptea adâncă, pentru câștigarea unei negre bucăți de pâne udată cu lacrimi de sânge.

Cu privire la instituirea lor, trebuie să notăm, că erau aleși numai în urma unei «tocmeli» cu satul. Cel care avea pretenții mai reduse izbutia. Și nu arareori se întâmplă, că abiă la câteva zile după alegere, să se ivească alt candidat, care scăzând și mai mult «tocmeala» și «stolele» — tradiție care din nefericire se mai păstrează și astăzi de unii candidați — să ia locul celui dintâi.

Dar nici chiar mitropoliții nu se puteau lăuda cu o situație materială compatibilă cu poziția lor de cărmuitori bisericești, care să-i pună la adăpostul grijilor pentru traiul vieții. Lui *Ghenadie* i se statorește la 1635 un floren dela fiecare preot, dela fiecare biserică câte 21 bani pe an, 4 piei de miel, 22 lumini, iar dela sfințiri de biserici câte un floren². În schimb însă ei erau obligați se dea decimă și să facă daruri principilor și superintendentilor calvini.

Cât de neagră eră mizeria, în care se chinuiau preoții românești, se vede și din o plângere a lor adresată Craiului la începutul veacului următor, în care spun, că *sunt puși la porție și batjocuriți de credincioși*. Se roagă deci «cu fața plecată până la verdea pajiște», să fie ajutați. «Că noi nu avem simbric ca ceialalți preoți cari sunt prin țară, ci slujim satelor fără simbric».³ Astfel până târziu în veacurile următoare, ei trăiau cât se poate de amărit. S'au adresat de multeori Craiului și mitropolitului pentru a le dă voie să scoată și ei dela credincioși anumite «dajdii», dar fără succes. Abiă supt mitropolitul *Sava Brancovici* li se hotărăște «de toată casa 10 bani, o mierță de grâu, clacă și pielcele de miel la sf. Gheorghe, la Ispas și la Rusalii.⁴ Cre-

¹ Cipariu, *Arhiv.*, 577, vezi pentru contribuții studiul d-lui I. M. Moldovan, tot acolo, intitulat: *Libertatea conștiinții*.

² Bunea, *Vechile episcopii*, 82.

³ Iorga, *Documentele Bistriții*, II. 107.

⁴ Iorga, *Documentele Bistriții*, II. 33.

dincioșii însă, din pricina sărăciei, nu voiau se știe despre astfel de hotărâri aduse chiar cu învoirea principilor. Preoții deci, poate cu multă durere în suflet, se văd siliți să recurgă la Craiu. Astfel protopopul *Vasile* din Moșod și cu toți preoții din partea aceia, prin hotărârea soborului lor ținut în 29 Maiu 1682 la Năsăud, se plâng, că credincioșii nu voiesc să dea «mirța și banii».¹

În urma unor împrejurări atât de triste, mitropolitul *Varlaam* fixează mai precis veniturile preoților în soborul mare ținut la Bălgrad în 27 Iunie 1638. Anume: «tot omul să-i dea o claie de grâu și una de ovăs și o zi de coasă și alta de secere până în seară. Și ziua de Sâmpetru un caș; cine n'are oi, să plătească prețul cașului în ziua de paști 2 potori. De botez 12 bani, de cununie 12 bani. Și de se va strică ceva la casa popii, satul să direagă cum dereg biserica; așa să grijiască și casa popilor. Pe popa să-l biciuluiască (stimeze) cum își biciuluiesc toate limbile popii săi. Birăul cu lucruri șpănești și mirenești la casa popii să nu meargă, nice la marha popilor, nice cu birăul nice cu solgăbirăul, nice cu birăul satului fără știrea pișpecului (calvinesc) al craiului și fără știrea vlădicăi».²

Prin dispozițiile acestea foarte bune, se intenționează ridicarea preoțimii la o situație materială mai cinstită, potrivită cu chemarea ei. Ele însă n'au putut fi executate, deși se prevedea tot acolo pedepsirea celor renitenți. Țărănimea eră mult mai săracă, decât să fi putut presta și astfel de sarcini; ea abia își ducea traiul — nespun de amărit prin jugul greu al iobăgiei, de pe o zi pe alta, necum să mai dea câte ceva și pentru cei cari purtau grijă de sufletul ei. Drept aceia preoții, chiar și după această nouă statorire a veniturilor, au avut să se lupte cu aceleași lipsuri grozave ca și până aci.

Cât de mare eră sărăcia în care se aflau, o dovedește scrisoarea popii *Arsenie* adresată în 1700 preotului Ion dela Șoimuș, în care-l roagă să stăruie pe lângă jupânul Lazăr «să-mi facă bine la nevoia mea să mă împrumuteze cu *o sută de bani*, să ne cumpărăm ceva bucațele de dulce, că n'avem și ne merge *foarte prost*; ne-am cumpără ceva peștișor și untișor, că la biserică n'aduce nime nimica, și n'avem bucate».³

Astfel se prezintă preoțimea supt raport material. Săracă din lipsa mijloacelor de trai, îngenunchiată în chip revoltător prin nesfârșite contribuții enorm de mari la cari eră pusă prin legile țării, domnii feudali și superintendentii calvini, lângă cari mai venea și ananghia credincioșilor, o nouă și mare piedecă în calea îmbunătățirii situației preoțești.

¹ Iorga, *Documentele Bistriței*, II. 33.

² Cipariu, *Acte și fragmente*, 264.

³ Iorga, *Studii și documente*, vol. IV. 70.

VI.

Ca o urmare firească a acestei sărăcii, trebuie privită și *starea culturală* foarte înapoiată, în care se află preoțimea acestui veac.

Legile țării și volnicia domnilor, erau deopotrivă piedeci, cari nu îngăduiau umilei preoțimi, să se înfrupteze de roadele unei culturi, reclamată prin chiar rostul ei de conducătoare a satelor. Cauza principală, care a opăcit răsărirea unui curent de înviorare sufletească și culturală prin carte, a fost de sigur lipsa *școlilor*. Petru Bod spune clar că, Românii n'au școli și prin urmare între dânșii se găsesc foarte puțini cari să știe ceti. Ei învață în mănăstiri dela călugării sau monahii Români, cari sunt de cele mai multe ori incuți, deosebindu-se de ceialalți Români chiar numai prin îmbrăcăminte și modul de trai, sau dela dascălii bisericești cari și-au câștigat învățatură românească în Valachia la București, la care au mai adăugat puțină cultură în școlile reformatilor sau iezuiților¹. Un alt scriitor contemporan zice iarăși, că în urma împrejurărilor nefavorabile Românii au căzut din nou în aceea stare înapoiată, încât abia s'ar fi găsit vre-unul care să poată scrie și ceti.² Chiar și în veacul al XVIII-lea lipseau încă școlile, al căror număr se reducea cătră sfârșitul acestui secol abia la 4, așa încât împăratul Iosif al II-lea se simțea în drept, poate, să scrie la 1768 următoarele rânduri inexacte și cam exagerate: *Volkschulen seien bei Rumänen und Serben unbekannt, unter Tausenden finde sich nicht Einer, der des Lesens und Schreibens auch nur in seiner Muttersprache kundig wäre, — selbst den Richtern und Kenesen fehle diese Kenntniss.*»³

Locul acestor școli l-au ținut foarte multă vreme *mănăstirile*, cari din punct de vedere cultural au avut o extraordinară importanță în desvoltarea literaturii și culturii românești. În Ardeal și cu deosebire în Principatele românești, mănăstirile au fost cele mai însemnate și poate unicele, instituții, unde se făcea, în cursul multor veacuri, știință de carte. În atmosfera de liniște și singurătate a chiliuțelor modeste, călugări evlavioși adânceau cu multă stăruință, înțeleapta slovă a scripturilor, talmăciau în limba bisericii strădaniile lor îndelungate, și «scriau

¹ *Scholis carent Valachi, atque adeo rarissimi inter illos sunt, qui legere noverint. Discunt vel in monasteriis a calugeriis seu monachis Valachorum, qui tamen ut plurimum sunt literarum rudes, soloque habitu et vivendi modo ab aliis differunt Valachis; vel ab ecclesiarum ministris, qui hauserunt Valachicam literaturam in Valachia Bukaresthini, cui addiderunt aliquam culturam in scholis reformatorum vel Iesuatorum.* La *Cipariu*, Archiv, p. 612.

² *Ad eam rursus ruditatem delapsi sunt, ut qui legere, scribere, vix repertus sit aliquis.* La Dobrescu, *Fragmente* 64.

³ Lupaș, *Az erdélyi gör. kel. egyház és a vallás-unio*, 67.

cu tiparul» cărți menite să scoboare în sufletul mulțimilor întunecate, dulceața învățăturilor sfinte și mângâitoare.

Mișcarea culturală și literară, de aici din mănăstiri pornește, prin neobositele silinți ale acestor călugări, plini de trezvie, puși în slujba unui înalt ideal de luminare și civilizare.

În Ardeal, numărul mănăstirilor, eră destul de mic. Și chiar cele cari dăinuiau, nu erau opera celor de aici, ci au fost înălțate și înzestrate cu averi de cătră Domnii și boierii din Principate, cari căutau totdeauna se ajute pe frații lor asupriți, măcar în privința culturală și materială, dacă nu se putea și în direcție politică. Călugării cari trebuiau să populeze aceste mănăstiri, tot dela ei veniau, neexistând în Ardeal o viață mănăstirească organizată, care să poată da contingentul necesar de călugări.

În mănăstirile acestea, cum erau acelea din Silvaș, Bălgrad, Geoagiu, Vad, Bistrița ș. a. învățau candidații de preoți. Pregătirea ce-o primiau însă aici, eră cât se poate de minimală, și nici pe departe nu atingeă măsura reclamată de chemarea lor. Întreaga instrucție se mărgineă exclusiv la cunoașterea cititului, scrisului și a cântărilor bisericești, iar această instrucție se făcea într'o vreme relativ scurtă, pentru motivul, că satul aveă nevoie de preot și nu putea să-l aștepte mult. În urma unei astfel de instrucții, foarte defectuoase și insuficiente, se explică cu ușurință, generala lipsă de cultură în care se află preoțimea acestui veac.

Dar și aici mergeau numai aceia, cari erau în apropierea mănăstirilor. Cei mulți, nu se puteau împărtăși nici de atâta brumă de instrucție. Aceștia, învățau acasă pe de-a rostul, rugăciunile și slujbele bisericești, din gura părinților. Tata își învață feciorul și acesta îi urmă apoi în scaunul preoțesc. Acest sistem de pregătire, a ajuns pe urmă un drept privat al câtorva familii, din cari ieșiau fără întrerupere păstorii sufletești ai satelor. În chipul acesta tata lăsă preoția feciorului, acesta o transmitea fiului și așa mai departe, încât se alcătuiau genealogii întregi de preoți, numai din o singură familie. La aceștia și scrisul și cititul, erau noțiuni foarte puțin cunoscute, iar cât despre o anume cultură dogmatică și canonică a preoțimii privită în totalitatea sa, așa ceva eră aproape exclus.

Dimpotrivă, întâmpinăm — cum se afirmă — preoți, cari în chestiuni religioase nici atâta orientare nu aveau, câtă aflăm astăzi la băieții din școală. Scriitorul *Andrei Freyberger* din veacul al XVII-lea, spune următoarele lucruri, aproape imposibile despre preoții acestui veac: «La demnitatea sacerdotală, nepremergând nici o examinare, se urcau cu pași liberi aceia, cari nici Tatăl nostru, nici numărul tainelor, nici învățătura din Catechismul creș-

tinesc nu ştiau, cumpărând cu daruri pe episcop ca să-i hirotonească de preoţi.¹ Chiar dieta dela Alba-Iulia ținută în 1642, confirmă prin art. V. acest lucru, spunând, că episcopii româneşti înalță la treapta preoției — pe bani, astfel de oameni, cari nu ştiu nici scrie nici ceti. Dieta oprește pe episcop dela aceasta «sub sunissione officii».²

Cultura lor foarte inferioară sau mai bine lipsa lor de cultură eră reliefată chiar și în legile țării și în diferitele diplome ale principilor. Astfel Acațiu *Barcsai* în diploma sa din 15 Martie 1659 caracterizează preoțimea românească prin aceste cuvinte pline de cel mai trist realism: «*detestanda coecitate premantur*». Călugărul *Milley*, pe care l-am mai citat în expunerile noastre, vorbind despre națiunea română, care i se pare «rudis omnino

¹ Fiindcă *Freyberger* dă, ca contemporan, o descriere foarte interesantă a preoției românești din veacul al XVII-lea, o reproducem. «Preoții poporului sau parohii ofițiază liturgia Dumineca și în zile de sărbători, niciodată însă în zilele săptămânii. Ei se ocupă cu munca câmpului: ară, grăpează, seceră, treieră grâul, ca și ceilalți țărani, găsești chiar câte șase preoți în satele mai mari, și fără de doi preoți nu fundează acești Walachi vre-o colonie care să conșteă, fie și din puține familii. Unul nu e suficient pentru un sat, fiindcă liturgia, după ritul lor, nu se poate oficia fără doi preoți (autorul se înșală). De aici marele număr al acestora: sunt chiar câteva mii de acești servitori bisericești. Un soții, dar acel care murindu-i soția, ar trece la o dona căsătorie, nu mai poate oficia liturgia, ci azistă pe preotul liturgisitor îndeplinind oficiul de diacon. Ca îmbrăcăminte nu se deosebesc de ceilalți țărani laici, fiind îmbrăcați în piei de oi și de capre și deosebiți de poporul de rând numai prin acoperământul capului, care la preoți e de culoare albastră, iar la protopopi sau archidiaconi de culoare neagră, și nu-l scot de pe cap nici chiar când se întâlnesc cu bărbați de cea dintâi autoritate.....

Preoții sunt dedați cu praznicile și cu băutura și sunt afară din cale de bănuitori. În canonul liturghiei pomeneșc pe patriarhul din Constantinopol, nu pe pontificele roman. La adunări însă nu țin de loc cuvântări compuse după puterea lor, căci ei, numai cu singura cunoaștere a scrisului și a cititului, par a fi îndestul de învățați. Iar în zilele de sărbători și Dumineca, după ce s'a terminat liturgia, dintr'o carte veche (cazanie) citesc vorbiri și nu pronunță nimic ce nu e cuprins în ea, nici glosă, nici orice altceva îndreptat spre credință sau alte obiceiuri, temându-se de acest lucru că celorce ar face altfel, li-s'ar zice de popor: «Nu ești mai învățat decât această carte sfântă; cele-ce sunt aprobate, sunt pentru noi ca lege, cei dela tine păstrează-l și ține-l la tine». Școli la aceștia prin safe sau orașe nu se află; preoții nu strâng decimă dela popor, ci precum am spus, își agonisesc pânea prin munca la câmp; ceea ce e și mai mult, preoții aceștia sau parohii erau numărați printre iobagi, care nume indică servagiul. În ce privește contribuțiile, transporturile, scoaterea dărilor precum și a altor sarcini, angarele și servituții nu se face nici o deosebire între ei și laici, sunt supuși și robiei.... La demnitatea sacerdotală, nepremergând nici o examinare, se urcau cu pași liberi acei cari nici rugăciunea domnească, nici numărul sacramentelor nici învățătura din Catechismul creștinesc nu știau, cumpărând cu daruri pe episcop ca să-i hirotonească ca preoți. Astfel acelaș presbiter după obiceiul lor eră și căsătorit descuviințând chiar domni creștini pentru căștigurile lor profane creșterea a atâtor turme de preoți. Grija de cele sacre eră deopotrivă cu însuși preoții, fie că făceau acest lucru din superstiție, fie din nepăsare, destul că ei nu dau celor muribunzi euharistie nici laicilor anafora în afară de Paști. Copiii în vârstă de 8 sau 10 ani sunt făcuți diaconi. Școli românești în Transilvania foarte puține și cea dintâi dintre ele, care eră la Alba-Iulia, învăța pe școlari prea puțin, căci învățătorii nu știau nimic, sau deși știau ceva, eră prea puțin, măriniți adecă numai la a ști să citească. În urmă, Catechismul tipărit în limba românească eră plin de greșitele învățături calvine, și ca printr'un singur cuvânt se spun deodată mai multe, supt îmbrăcăminte creștinești grece deja peste tot domniă otrava heterodocșă». La *Dobrescu, Fragmente*, 65 și urm.

² *Monumenta comitialia*, X. 328.

natio», afirmă, că preoții ei sunt *aproape toți incuți*. («Sacerdotes eorum rudes sunt plerumque»). Nici preoții din scaunele săsești, unde ori cum stăpâniă cultura germană, nu erau mai învățați. Despre preoții din ținutul Brașovului se crede, că «afară de cunoașterea unui număr de rugăciuni și regule, afară de oarecare știință a cititului și scrisului, ei nu se deosebesc întru nimic de țărânișia a cărei păstorire sufletească o au».¹ Nu-i mirare deci, dacă acelaș *Freyberger* spune, că la adunări nu sunt în stare să țină cuvântări originale și că nu se poate constată la ei o anume muncă culturală pozitivă, săvârșită pentru luminarea credincioșilor, în fruntea cărora erau puși.

Dar nici preoțimea din principatele românești, care nu aveă să sufere atâtea asupriri, ca cea din Ardeal, nu eră mai învățată. Încă și în jumătatea veacului al XVIII-lea se scriă despre ea astfel: «Ihre sämtliche Gelehrsamkeit besteht in nichts anderen als in etwas wenigen lesen und schreiben; dieses zwar mit walachischen Buchstaben in illyrischer Sprache, wovon sie öfters und vielleicht auch meistens kein Wort verstehen.... wer aber sehr corrupt Latein parlieren kann, wird für ein monstrum eruditionis gehalten».²

Când se pot citi astfel de rânduri asupra preoțimii unui principat, care și dacă nu trăiă în împrejurări politice prielnice, eră însă totuș românesc c'o vieață bisericească organizată și relativ înaintată în cultura religioasă, nu ne poate prinde mirare așa mare în fața lipsei de cultură a preoțimii noastre.

Propaganda calvină, pentru a ajunge la biruință, folosia în prima linie, dupăcum s'a putut vedeă, mijloace culturale. Între ele se găsiă firește și *școala*. Principii ardeleni au dat voie, acelor fii de iobagi, cari se hotărau pentru cariera preoțească, să cerceteze școala, întemeiată de Gavriil Bethlen în Alba-Iulia. Aici ar fi putuț, cel puțin unii, să-și câștige o cultură potrivită împrejurărilor în cari se află știința acelor vremi. N'au fost însă în măsură s'o cerceteze timp mai îndelungat, fiindcă nu mult după acordarea acestui drept au fost excluși din ea.³ Probabil pentru motivul, că preoții ieșiți de aici nu s'au simțit îndemnați prin nici o pornire sufletească, să stăruie pentru lățirea doctrinelor calvinești; ori poate și pentrucă Românii se fereau de ea, tocmai din pricina proselitismului îngust și primejdios ce-l urmăriă.

Școli românești au început să se înființeze, abia cătră mijlocul veacului al XVII-lea. Două existau în *Lugoș* și *Caran-*

¹ Iorga, *Brașovul și România*, 343.

² Friedrich Schwanz von Springfels: *Beschreibung der österreichischen Watachey*. 1725. p. 173, la *Lupaș Az erdélyi gör. kel. egyház*, p. 65.

³ Bunea, *Vechile episcopii*, 86.

sebeș, întemeiate de Acațiu Barcsai pe vremea când stăpânea acolo în calitate de Ban al Severinului. Se întâmplă, ca și în Ardeal să existe tot două. Una în *Alba-Iulia*, zidită pe vremea mitropolitului *Iorest*. Aceasta însă era slab organizată. Învățătorii nu știau aproape nimic, sau și dacă știau ceva era prea puțin, mărginiți adecă la a ști numai să citească.¹ Vor fi fost, de sigur, și cărți cari se puneau în mâna elevilor. În privința aceasta încă avem foarte puține informații, probabil pentru că autorii didactici Români, ar fi trecut pe atunci drept o minune lipsind școlile cari să întrebuințeze aceste cărți. Totuși s'a păstrat urma unui *Abecedar*, cel dintâi abecedar, românesc, dela sfârșitul veacului al XVII-lea, întocmit pentru școala din Alba-Iulia. Titlul complet e următorul: «Bucoavna, ce are în sine deprinderea învățaturii copiilor la carte și simbolul credinții creștinești, zece porunci ale legii vechi și ale cei nouă, șapte taine ale bisericii răsăritului, iproci. Cu voia sfințitului chir *Atanasie* mitropolitul țării Ardealului, acum întâi într'acest chip tocmită și tipărită în sfânta mitropolie în Belgrad, de Mihai Istvanovici, tipograful, anul domnului 1699.»² Titlul, dupăcum se poate vedea, dă și planul de învățământ al școlii, și se pare a fi alcătuit după principii ortodoxe, dacă nu cumva e scris supt influența catolicismului, care peste doi ani a rupt o parte din Români. Dl Iorga e pentru ipoteza din urmă.³

Ceealaltă școală era în *Făgăraș*, zidită de Susana Lorantfy, văduva lui Gheorghe Rákoczy I-iu, la 1657. Aceasta «era o școală corăspunzătoare unei școli primare, sau elementare, împreună cu un gimnaziu inferior, cu o școală normală (preparandială) și cu un mic seminar teologic. Deosebită importanță se dădea scrisului, cititului și învățaturii religiunii în limba română. Se propunea însă și limba latină. Nimenea nu putea fi preot sau învățător în țara Oltului, fără a fi trecut prin această școală.»⁴ Aici, deci, în comunele oltenice, s'ar fi putut întâmpina preoți cu cunoștinți mai întinse, prin cari s'ar fi pornit o puternică mișcare culturală. Cum însă istoria noastră culturală nu poate înregistra o astfel de mișcare, putem spune cu hotărâre, că și băncile acestei școli vor fi fost ignorate din partea Românilor olteni, candidați la preoție, tocmai pentru scopurile sale dușmănoase, de calvinizare, ce le-avea în vedere.

Acești candidați, călăuziți de un nobil și trainic spirit de conservatism sănătos, au rămas deci mai bucuroși acasă în satul lor,

¹ Dobrescu, *Fragmente*, 69.

² Revista «*Transilvania*», pe 1883, Nrii 9—10.

³ Iorga, *Istoria lit. relig.* 211.

⁴ Pokoly, József, *Az erdélyi refor. egyház tört.* II. 279. Bunea, *Sava Brancovici*, 62.

învățând dela părinți rugăciunile de închinare și slovenind cu stăruință buchile bucoavnei bătrâne, în așteptarea unor zile mai bune.

Dar pe lângă atâția preoți, neînvățați din lipsa școlilor și a încătușării lor prin cartea slavonă, se aflau totuși destui, cari cunoșteau binișor meșteșugul scrisului și al cititului. Aceștia citeau cu stăruință cărțile ori manuscriptele cari le vin în mână, copiază, fac traduceri, avântându-se și la tipărirea de cărți bisericești.

E adevărat, că un mare număr din acești preoți nu erau de aici, ci veneau din Principatele românești, în urma raportului de dependență ierarhică al bisericii ardelenne către mitropolia de Târgoviște și București, raport încheiat de Mihai-Viteazul cu Sigismund Báthory la 1595.¹ Acești preoți și călugări au fost totodată și cei mai aprigi luptători împotriva calvinizării bisericii ardelenne. Atât de simțitoare era agitația lor, încât adunarea generală a țării din 1600 ținută la Lécfalva, oprește pentru totdeauna intrarea preoților din principate în Ardeal, iar pe călugării aflători aici în proscie din toată țara.² Firește, că această dispoziție de o intoleranță extremă, a rămas numai pe hârtie. De fapt, călugării, veneau, și se așezau în mănăstirile ardelenne, tot în aceiași măsură cum au făcut-o și până aci cu singura deosebire poate, că acum luau mai întinse măsuri de precauțiune, pentru a nu fi expuși tirăniei domnilor feudali și legilor dracnice aduse de ei.

Se știe, că infatigabilii luptători pentru calvinizarea bisericii românești, socoteau printre mijloacele lor principale de propagandă: scoaterea limbii slavone și înlocuirea ei cu cea românească. Au început deci, să tipărească în românește cărțile bisericești, punându-le în mâna preoților. Scopul, firește nu s'a ajuns, ci a rezultat dimpotrivă un mare folos pentru noi. Preoților li s'a dat posibilitatea să cunoască adevărurile religioase în limba strămoșilor noștri, și cu aceasta deodată și farmecul limbii materne. Ei au îndrăznit să prețuiască scrisul românesc, care se pogorâ în sufletul lor rebegit, ca o revelație senină și mângâiere duioasă, dar în acelaș timp și ca un *îndemn* tainic și sfânt, pentru iubirea și cultivarea lui înțeleaptă și mântuitoare.

Curentul național și pornește în adevăr. Preoții, încep să scrie, deși cu buchi înspăimântătoare, dar în limba înțeleasă de masele largi ale poporului.

Între cei dintâi trebuie pomenit popa Grigore din Măhaciu, care a trăit pe vremea luptelor lui Mihai-Viteazul, fără

¹ Iorga, *Sate și preoți*, 39.

² Cipariu, *Archiv*, 319.

însă ca biruințele lui să-l însuflețească. Altfel Grigore a fost deosebit de activ. Literatura bogomilică a veacurilor trecute, care pătrunsese binișor în colibele românești și care din păcate mai circulă și astăzi pe unele locuri, — constituind unica hrană suflătoare a țărânimii întunecate, — a fost copiată de Grigore cu multă sârguință de pe manuscrisele uzate și sdrențuite. Astfel umilii preoți au putut citi și mai departe Legenda lui Avram, Rugăciunea de scoaterea dracilor, călătoriile maicii Domnului la iad și alte bucăți apocrife.¹ Tot el a dat — cum s'a mai spus — și o copie a Catechismului dela 1544, al cărui caracter eretic i-a scăpat, însă, cu totul din vedere.

Găsim apoi pe popa *Arsenie*, care cere dela părintele Ion de Șoimuș un canonier «pe vr'o două-trei zile», pentru copiere. Acelaș scrie, pentru popa Mihai de Gozamani, o liturghie.² Popa Vasile Sturze din Stracăș (Bihor) scrie un liturghier, despre taine, și un Ciaslov.³ Popa Florea din Dobricinești copiază la 1678 epistolia Domnului, o scriere bogomilică.⁴ Vasile, fiul parohului Mihail dela biserica sf. Nicolae din Brașov, scrie la 1613 un frumos Penticostariu.⁵ Despre Popa Petru din Tinod (Bihor) se spune, că eră un bun cunoscător al limbii slavone, din care a tradus cu sârguință. Dela el avem un manuscris, care cuprinde cea mai veche și mai interesantă slujbă pentru *sfîntirea bisericii*, scrisă între anii 1673—84. Tot el dă un Ciaslov și un Anghilest pe 8 glasuri la 1685.⁶ Popa *Mihai* fiul popii Dobre dela Brașov, om cu multă învățătură, câștigată la Sârbi, traduce deadreptul din slavonește Evangelia lui Coresi.⁷ Popa Ion din Sânpetru se ocupă chiar și de literatura profană, făcând încă pe la începutul veacului al XVII-lea, o copie de pe «Floarea Darurilor».⁸ Vestitul popa *Ion din Vinț*, a fost om cu învățătură superioară. El traduce *Sicriul de aur*, o «culegere de predici la morți» și *Cărare pe scurt*, «un tratat de moralizare», pe cari le și tipărește în tipografia românească din Sas-Sebeș la 1683 și 1685.⁹ La 1687 scoate împreună cu protopopul Gheorghe din Daia, Ciaslovețul, Rânduiala diaconstvelor, iar în 1680 Molitvelnicul și Poveste la 40 de mucenici, cărți cari toate se răspândesc în

¹ Còpiile lui Grigore, descoperite de D. A. Sturdza, se păstrează la Academie supt titlul: «Codicele sturzan». Acest codice a fost publicat și studiat de *Hasdeu* în vol. II. din: «*Cuvente den betrani*».

² Iorga, *Studii și documente*, IV. 70.

³ Mangra, *Cercetări literare-istorice*, 13 și urm.

⁴ Mangra, *Slujba sfîntirii bisericii*, VIII. prefața.

⁵ Vasile Popp, *Disertație*, p. 23 nota.

⁶ Mangra, *Slujba, sfîntirii bisericii*, VIII. prefața.

⁷ Iorga, *Istoria bisericii românești*, I. 183.

⁸ Iorga, *Istoria literaturii religioase*, 218.

⁹ Iorga, *Sate și preoți*, 84 și 86.

satele preoțimii.¹ Pe lângă acestea s'au mai tipărit încă diferite cărți de slujbă, la a căror traducere, vor fi lucrat de sigur și unii dintre preoți. La ele trebuie să se adaugă, firește și activitatea de tipărire a diferiților mitropoliți ardeleni, între cari aceea a lui Simion Stefan cu Testamentul din 1648, se ridică și la o însemnătate *literară* din cele mai mari și mai rodnice.

În urma acestui curent însuflețit, a urmat apoi, în cele dintâi trei decenii ale veacului al XVIII-lea, eliminarea limbii slavone din bisericile românești, iar locul ei, ca limbă liturgică l-a luat, pentru totdeauna, *limba națională*.

Aceasta este starea culturală a preoțimii din veacul al XVII-lea. Oameni siliți să apese mai mult coarnele plugului decât condeiul, nu erau în situație de a se putea ridica din sfera preocupărilor inferioare, la o mai pronunțată activitate culturală. Tot ce făceau eră, că-și îngăimau pe limba «sfântă», din care adeseori nu înțelegeau nimic, slujbele bisericesti, și când aveau răgaz nu zăboveau să cetească după liturgie și câte o cazanie în limba plină de culoare a înaintașilor, pe care țărănimea umilită și istovită de dureri, o ascultă cu fiorii unei adânci și sfinte evlavii în suflet. Apoi vieța urmă înainte, cu aceleași zile de muncă aspră și nerăsplătită, de asupra crunte, de mizerie și jale deplină și mai pre sus de toate, de tristă și amară, întunecime culturală. Abia mai târziu — prin stăruințele neobosite ale mitropoliților, preoților și călugărilor harnici, au izbutit *tipografiile* — acestea «aripi ale literaturii și culturii», să răsfrângă negura adâncă care striviă cu puteri nevăzute atâtea mii de suflete chinuite, făcând să pătrundă și'n împărăția lor, razele pline de lumină și înviorare ale unei literaturi tinere, dar românești, cu largi perspective de biruință sigură și cucerire deplină.....

VII.

Tot atât de puțin strălucitoare este starea preoțimii și supt raport *social* și *moral*.

Lipsiți de drepturi politice, fără cultură și fără avere, în privința socială ei valorau tot atâta, cât ori care țaran supus iobăgiei. Erau declarați iobagi prin legile țării chiar, și astfel nu se deosebeau întru nimic de credincioșii lor.² Mai târziu tot dietele hotărăsc, că preoții români din întreaga țară, să nu poată fi nobilitați niciodată, supt nici un pretext; pământuri și eredități să nu poată cumpăra sau ține. Iar dacă cineva, din sânul celor trei națiuni privilegiate ar afirmă numai, fără a produce vr'o dovadă, că cutare pământ ținut de un anume *preot*

¹ *Idem, ibidem*, p. 86.

² Cipariu, *Archiv*, 422.

român, e al lui, dieta îi dă drept să-l iea din stăpânirea «valachului», fără a-l obliga la vre-o despăgubire.¹ E firesc, deci, să aflăm, că nici îmbrăcămintea lor nu se deosebiă de aceea a țaranilor. Se îmbrăcau în piei de oi și de capre (probabil jocul de azi), și chiar numai acoperemântul capului, care la preoți eră de culoare albastră iar la protopopi de culoare neagră, îți arată că nu sunt țărani. Acest acoperemânt nu-l scoteau din cap nici atunci, când întâlneau bărbați de cea dintâi autoritate. Haine preotești deosebite nu aveau, deși vlădica *Dosoftei* îi obligă, supt pedeapsă de 12 floreni, să umble cu «haine lungi până la glezne». Întreaga lor vieță socială eră aceea a țaranilor, cu cari împărțeau deopotrivă toate năcazurile și suferințele, toate durerile și lipsurile amare.

Fiind atât de rămași în toate privințele, firește că nici vieța lor morală nu eră aceea pretinsă de oficiul ce-l ocupau. Se căsătoreau a doua oară, împotriva canoanelor bisericii, și erau atât de dese aceste cazuri, încât Mihai-Viteazul se vede silit să ia aspre măsuri împotriva acestor abuzuri, dispunând prin art. 30 al dietii dela Bălgrad, să se iea 200 floreni de pe satul al cărui preot s'ar însură a doua oară.² Recăsătorirea preoților se întrodusesese între preoții Români, încă în veacul trecut, supt influința calvinismului, îngăduind, chiar sinodul dela 1569 ținut în Aiud, sub Pavel Tordași, a doua căsătorie.³ În chipul acesta obiceiul se lățise grozav, iar Mihai-Viteazul pentru a împiedeca o demoralizare a bisericii, a luat dispozițiile de mai sus. La anul 1664 un arhiereu din Constantinopol venind prin Ardeal să strângă bani, pentru nu se știe ce scopuri, judecă și în chestia recăsătoririi preoților, hotărînd că, preotul care s'ar face vinovat de acest păcat, sau să se despartă de soție, sau să plătească în fiecare an 40 de taleri, sau să se facă țaran lăsându-se de preoție.⁴

Mai departe, Preoții din jurul Brașovului sunt acuzați că țin pe lângă sine, femei cu faimă rea.⁵ S'a păstrat un document, în care se spune, că Sava Brancovici condamnă pe un preot, tocmai din aceste motive.⁶

Pe lângă acestea, mai erau și iubitori de beutură. «Preoții umbă de pururea pe la cârciume de se îmbată» mărturisește un document contemporan. Așa de răspândit eră acest păcat,

¹ Cipariu, *Archiv*, p. 542.

² Cipariu, *Archiv*, 3.9.

³ Iorga, *Istoria bisericii românești*, I. 177.

⁴ În *Revista Teologică*, a. II. 337.

⁵ Iorga, *Brașovul și Români*, 316.

⁶ Iorga, *Documentele Bistriții*, II. 9.

încât chiar forurile civile vin și constrâng pe astfel de preoți, să facă jurământ, «că se vor purta cu cinste și cu râvnă și nu vor căuta numai de ospete, primblări sau de beuturi fără de treabă și fără de socoteală, ci se vor feri de beție».¹ Un preot e caracterizat de «om deliu și prea bețiv».²

Uneori, putem citi și lucruri mai subțiri. Popa Toader din Ilova «a luat doi boi unor vecini și multă chieltuială a făcut acestor oameni direpți».³ Despre cutare preot se spune «că furase cărți dela altul».⁴ Popii Gheorghe din Câmpulung îi dispere un cal; îl caută multă vreme și'n urmă-l «oblicește la popa Gheorghe din Rodna».⁵

Aceia cari își permiteau luxul unor astfel de îndeletniciri ușurele, nu-și mai îplineau nici datorințele oficiale. Biserica o cercetau rar, n'aveau obiectele trebuincioase, săvârșiau liturgia și celelalte slujbe bisericesti în chip straniu, scoborându-se la fapte incompatibile cu demnitatea preotească.

Firește, că aceste specimene de o moralitate foarte puțin biblică, se găseau într'un număr foarte mic, aproape disparent. Preoții, în general, își îplineau chemarea în felul cum înfățișează și poetul *Goga*, pe patriarhalul și adevăratul preot românesc în minunata poezie «*Apostolul*».

Dealtfel chiar și în clerul săsesc, care ori cum eră înzestrat cu o cultură superioară, încă aflăm astfel de indivizi, cu deosebire în urma decadentei morale, care cuprinsese, în vremile acelea, țara întregă. Sinoadele lor se văd silite, să se ocupe în mod serios cu aceste cazuri simptomatice. Așa sinodul ținut în Apoldulmare la 1664, spune, că preoții săsești umblă turmentați, spun vorbe foarte urâte, sunt uzurari, îngrijesc mai mult de femeile lor decât de biserică, n'au în casă nici măcar Biblia, ș. a. Sinodul în urmă ia aspre măsuri coercitive.⁶ Prin urmare, nu ne poate surprinde de loc, că în rândurile preoțimii noastre încă se aflau astfel de nevolnici, cu atât mai puțin cu cât sărăcia și incultura care-i apăsă ușor i-a putut ispiți să lunece pe povârnișul viciilor comune și răufăcătoare. Aceste mici pete însă, nu întunecă întru nimic însemnătatea istorică și cinstea *morală* a preoțimii românești din acest veac, conștientă atunci, — iar azi pe unele locuri mai puțin, — de rolul ei politic, cultural și religios.

Față de aceste cazuri, puține dar anormale, în măsură să se întindă și se cangreneze, Vlădicii se văd totuși constrânși să

¹ Iorga, *Brașovul și Români*, 316.

² Idem, *ibidem*, 317 nota 4.

³ Idem, *Doc. Bistriței*, II. 2.

⁴ Iorga, *Documentele Bistriței*, II. 21.

⁵ Idem, *ibidem*, 131.

⁶ Teutsch, *Geschichte der Sachsen*, I. 500.

caute încă din vreme mijloacele de apărare. O fac cu deosebire *Dosoftei* și *Sava Brancovici*. Dispozițiile lor sunt interesante atât din punct de vedere istoric, cât și prin faptul, că aruncă deplină lumină asupra halului ciudat, în care se aflau unii dintre preoți.

Mitropolitul *Dosoftei* în soborul mare ținut în 4 Iulie 1627 la Belgrad, hotărăște următoarele:

«Popa de nu-și va ținea preoția cu curăție, de va fi bețiv, sau fur sau ucigaș, să fie gloabă vlădicăi 80 de florinți.

Preotul de nu va știi psaltirea de înțeles, birșag 24 florini.

Preotul de nu va știi liturghia și vecernia și itrosul bine 24 florini. Popa de nu va țineă biserica în cinste și curătenie, să fie birșag 12 florini. Popa de nu va avea cărți și vesminte și unelte și vase de antimis, altarului și a hramului, birșag 12 florini. Popa de nu va avea diac și va sluji, birșag 24 florini.

Popa de va țineă crâjmă, 24 de florini. Popa de va fi mâniat sau jucător, 12 florini. Popa de va fi lotru, și-și va însoți bucatele cu lotrii, bucatele aceluia să fie vlădicești și să nu fie popă.

Popa de va umblă cu arme și cu pușcă, gloabă 12 florini.

Popa de nu va avea haine lungi până la glezne, 12 florini gloabă.

Popa de va merge pe poporul altui popă, gloabă 100 florini.

Popa de nu va cântă liturghie cu 7 prescuri, birșeag 12 florini».¹

Iar *Sava Brancovici*, în cele două soboare ținute la 1675 tot în Bălgrad, pe lângă porunci privitoare la dogme, cult și învățăturile bisericesti, dispune și următoarele:

«Care popă va da paștile să le poarte mirenii pe afară, de nu le va da cu mâna lui, să i se ia popia.

Care popă să va face vornic pe la nunte și va jucă și va umblă beat prin târg, și va umblă la crășme, și se face măscăriciu și vrăjitor, să i se ia popia.

Care popă va cunună noaptea, au frăție au fugiți de alt popor, sau făcători de rău, carii nu și-au plinit pocanie, să i se ia popia.

Jocurile de Dumineca și din sărbători să se puie jos, ci să meargă la biserică, iară care nu va țineă acestea, întâi popii vor fi fără popie.

Cinste în slujba d-zeiască carele se face în bisericile creștinești, bine ieste în toate zilele să lăudăm pe Dumnezeu, să

¹ Cipariu, *Acte și fragmente*, 150 și urm.

nu se lipsească biserica de cuvântul lui Dumnezeu, iară pentrucă văzând noi supărarea și împresurarea preoților, cari nefiind puțință să se hrănească fără de muncă și fără de lucru, socotit-au soborul sfânt, pe unde au fost obiceiul, pe la orașe și pe la biserici, unde sunt mai cu dobândă și plată li se dă mai bună, în toate zilele să ție slujbă în biserică. Iară celorlalți preoți, tuturoră dimpreună le poruncim, lângă Duminecă, Miercuri și Vineri și când se vor tâmplă sărbători, așijderea și în posturi să facă slujbă în toate zilele, iară de va putea pretutindenile să meargă la biserică.

Nici un popă în popor, fără știrea protopopului să nu se tocmească. Iar carele se va tocmi fără știre, să fie oprit din popie».¹

Acestea sunt măsurile luate de cei doi Mitropoliți energici, măsuri ce-i drept cam drastice, dar menite să disciplineze elementele cari uitând de chemarea lor sfântă, săvârșiau uneori fapte nu tocmai în armonie cu demnitatea lor sacerdotală.

Unele din aceste dispoziții sunt și astăzi de o actualitate izbitoare, și cine știe dacă reluarea și executarea lor, cu același rigorism de odinioară, n'ar fi socotită drept un gest îndrăzneț, dar cu nebanuite urmări folositoare asupra recidiviștilor răsleți și incorigibili.....

Altfel, ce privește preoțimea veacului de care ne ocupăm, constatăm din nou în conglăsuire cu adevărul istoric, că cei mulți trăiau, preste tot, în preceptele vechei vieți patriarhale, a acelei vieți cu aerul ei de sănătate, cu moravurile curate și cinstite, plină de mirezmele cuvîinții adevărate și vredniciei nepătate, care a fost atribuția de căpetenie și a caracterizat totdeauna preoțimea și poporul românesc.....

VIII.

Cu acestea am fi ajuns la sfârșitul cercetărilor noastre pri-vitoare la starea preoțimii românești ardelene în veacul al XVII-lea. Ne-am silit să arătăm, vieța preoților noștri supt toate raporturile. S'a văzut că ea eră cât se poate de amară, de năcăjită și umilită.

Vieța aceasta coincidea pe deplin cu aceea a bisericii și neamului nostru.

Biserica ortodoxă, în cadrele căreia s'a adăpostit umila vieță sufletească a poporului românesc în cursul atâtor veacuri de urgie aprinsă, n'a avut niciodată norocul unei ocrotiri din partea stăpânirilor, cari s'au succedat fără întrerupere pe tronul Ardealului.

¹ Cipariu, *Acte și fragmente*, 146 și urm.

Chiar când se întâmplă, ca unul sau altul din șirul principilor fuduli și ambițioși să aibă porniri mai umanitare către această biserică îngenunchiată, măsurile lor răslețe și de minimă dreptate luate în favoarea ei, se frângeau neputincioase de rezistența energetică și înverșunată a domnilor feudali, cum au făcut d. p. cu scutințele juste acordate preoțimii românești.

Niciodată nu s'au gândit cele trei națiuni, pe tovărășia căroră — cum zice Bariț, — își răzimă Ardealul existența ca pe o masă cu trei picioare, că și biserica răsăriteană ar avea dreptul la o viață liberă și neatârnată, cu atât mai mult cu cât credincioșii ei formau partea covârșitoare din populația principatului. Pe umerii lor de «clăcași» istoviți și întunecați, mai mult decât pe strălucirea săbiilor leneșe și pretenția pergamentelor cu multe peceti de nedreptate ale nemeșilor asupritori, a dănuit ca pe-o stâncă puternică și nemișcată, acest Ardeal al răsboirilor sângeroase și intoleranțelor strigătoare...

În schimbul muncii nerăsplătite și a greutăților fără margini, religia lor a fost totdeauna batjocorită și persecutată. Propaganda calvină, care s'a icuit ca un sfredel ascuțit în țesătura vieții noastre religioase, a desvoltat, în curs de 150 de ani și mai bine, o activitate uriașă și îndărătnică pentru desființarea totală a acestei sfinte legi creștinești și românești. Superintendenții calvini, au știut inventa adeseori, cele mai păcătoase ter-tipuri, pentru calvinirea complectă a bisericii ortodoxe-ardelene. Mitropoliții, cari nu se arătau dispuși să-și părăsească credința străbună și să se pună în slujba acestor satrapi religioși, erau înlăturați și maltratați cu o cruzime neînchipuit de aspră. Așa s'a întâmplat cu *Iorest*, care a stat nouă luni în temniță și tot astfel cu *Sava Brancovici*, suferind amândoi martiriul vechilor luptători pentru credința creștină curată și nefalsificată.

Sistemul acesta de urmărire barbară și prozelitism fanatic, își găsea explicarea în concepțiile feudale înguste și strâmbe, cari stăpâneau clasele privilegiate sau așa numitul «Populus Werböczianus» din Ardeal. Astfel «din punct de vedere al religiei, în epoca supremației calvine — ca și mai înainte ca și mai târziu — numele de «Valach» era sinonim cu numirea de «șismatic» și «eretic», iar din punct de vedere al dreptului public aproape identic cu noțiunea de «iobag» și «venetic». Cuvintele de batjocură și dispreț, expresiunile violente, eternizate în cărțile de legi ale Ardealului «crăesc», ne pot da, — ori cât de drastice sunt, — abia o icoană incomplectă a situațiunei, în care se află în acele timpuri neamul și biserica noastră strămoșească. Poporul adâncit în suferințe, cu sufletul amorțit de-o îndelungată resignație amară, rămase cu totul lipsit de clasa conducătoare,

care căzuse în cursele vânătorilor de suflete și se înstrăinase de tulpina neamului».¹

S'a mers atât de departe cu ura nesăbuită împotriva Românilor apăsați și stinși de nedreptăți, încât și vecuirea lor pe aceste plaiuri ardelenne — cucerite prin vitejia brațelor romane, a fost condiționată, prin legile țării chiar, de *beneplacitum*-ul domnilor îngâmfaiți și vlăguiți....

Nu-i mirare, dacă și starea preoțimii a trebuit să fie, una dintre cele mai triste, mai negre și mai pline de durere.

Vieața ei întreagă, supt oricare înfățișare am privi-o, a fost aceia a țaranilor robi, în cel mai adevărat înțeles al cuvântului.

Și între împrejurările acestea, extraordinar de grele, preoții românești și-au îndeplinit totuși supt puterea magică a unor îndemnuri tainice, datoriiile lor de păstrători harnici ai credinții strămoșești, de povățuitori și sfetnici adevărați ai țărănimii în toate nevoile ei sufletești și materiale, potrivit luminilor cu cari erau înzestrați.

Dacă, în lipsa unei adevărate pregătiri, care vine prin carte, nu s'au putut ridică la o cultură și o activitate mai pronunțată, au îndeplinit, în schimb, prin vrednicia și stăruința lor, un rol cu mult mai înalt, mai frumos și mai folositor, acela de a fi fost totdeauna păzitorii și cultivătorii harnici și neobosiți ai vechilor tradiții românești specifice, prin cari s'a conservat neatinasă individualitatea noastră *etnică*.

Ei au fost străjerii neadormiți și hrănitorii creațiilor artistice ale înaintașilor noștri, și lor le revine strălucitoarea cinste, de a fi susținut deapururi vie și nestinsă flacăra sfântă a iubirii de *neam, lege și limbă*, în sufletul mulțimilor îngenunchiate supt povara celor mai grele asupriri.

Candela acestei întreite iubiri sfinte, prin ei a fost ocrotită, și trimisă nouă, *ca cea mai scumpă moștenire.....*

Atribuțiile istorice ale preoțimii din veacurile bătrâne, încărcate de suferinți îndelungate dar și de eroism stăruitor, culminează în acest luminos rol *național*, din care și-a formulat — conștient sau instinctiv — în curgerea lungilor zile de mânie înviforată, un titlu de cea mai curată *glorie*, roditoare și înălțătoare.

Așa se înfățișează, — după documentele vremii, — vechiul, istoricul popă românesc din secolul al XVII-lea, și această înfățișare dăinuește până târziu în veacurile următoare, când abia prin desrobirea bisericii din cătușile umilinții seculare, trece și preoțimea românească ardelenă, în o fază nouă — mai dreaptă și mai cinstită — a evoluției sale *istorice*.

¹ Dr. I. L. Ușp'aș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*. Sibiu. 1909. p. 39.

POEZIA IN RAPORT CU ISTORIA ȘI CU ȘTIINȚELE POZITIVE.

Materialul poeziei sunt cuvintele, cari exprimă noțiuni mai mult sau mai puțin generale, și poetul, ca să exprime prin ele idei estetice sau imagini, trebuie ca prin alegere și prin o combinațiune ingenioasă a cuvintelor prin epitete, inversiuni și figuri, să le concretizeze. Materialul ei face ca sfera poeziei să fie mai mare decât a tuturor artelor. Obiectul ei este întreagă natura și în prima linie omul. Firea acestuia însă nu este exprimată numai prin exteriorul și figura sa ca în celelalte fenomene și în viețuitoarele inferioare lui, ci și prin un șir de lucrări însoțite de cugetări și simțeminte, pe cari numai poezia le poate exprima succesiv, în toată extinderea lor. Artele plastice, o statuă sau un tablou, nu ne pot da decât un singur moment al existenței; muzica deșteaptă direct numai vieța inimii, numai simțemintele.

Vieța omenească o putem cunoaște și din istorie și din experiența noastră; însă acestea ne arată mai mult pe oameni decât pe om, ne dau cunoștințe empirice despre relațiunile oamenilor între sine, din cari putem trage învățătură pentru propria noastră purtare; nu ne dau însă o privire mai adâncă în firea omenească ca poezia. Fără îndoială, experiența e o condițiune pentru înțelegerea poeziei și a istoriei; ea este oarecum vocabularul limbei, care o vorbesc amândouă. Însă istoria este pe lângă poezie ceea ce este pictura de portrete față de pictura istorică, una exprimă însușiri particulare și trecătoare ale individului, în alta se vede un caracter statornic și general al firei omenești. Poetul alege caracterele și situațiunile lor, istoricul le ia cum vin, cum le găsește. El consideră persoanele istorice și faptele lor nu după adevărata lor însemnătate în sine, ci după relațiunile și înrăurirea care au avut-o mai ales asupra timpului lor. El nu trece cu vederea o lucrare puțin însemnată, sau fără nici o însemnătate în sine, a unui rege; pentru că ea are înrăurire și urmări, din contră, nu va pomeni nimic de fapte pline de valoare morală, nimic despre oameni foarte aleși, dacă ei n'au nici o înrăurire și faptele lor nici o urmare de interes public. Poetul caută tocmai astfel de persoane și fapte. Pentru aceea poezia e mai instructivă decât istoria; ea ne arată în persoanele sale adevărata fire și deplina imagine a firei omenești, ceea ce istoria nu poate face decât în parte, mai mult sau mai puțin, după împrejurările date. Pentru aceea istoricii cei mari ai vechimei, unde le lipsesc datele de exemplu în cuvântările eroilor, sunt poeți, și întreg modul lor de a trata istoria o apropiere de epopoe.

«Inseși biografiile, mai ales autobiografiile, au mai mare valoare pentru cunoașterea omului decât istoria proprie zisă. În istorie nu vedem atât oameni cât popoară și oștiri; indivizii, cari se ivesc pe scenă, apar în așa mare depărtare, încunjuțați de un așa mare alaiu, pe lângă aceasta învăluiti în țepene haine de stat sau în cuirase grele și neflexibile, încât este

greu a cunoaște prin ele mișcarea omenească. Din contră biografia conștientios scrisă a unui particular ne arată, într'un cerc îngust, întreg modul de lucrare al omului, în toate nuanțele și fețele sale, bravare, virtutea, sfințenia unora, precum și îndărătnicia, ticăloșia, răutatea ascunsă a celor mai mulți, și fărădelegea și nerușinarea unora. Și cu privire la scopul urmărit, de a cunoaște pe om, este tot una dacă lucrurile, în jurul cărora se învârteste acțiunea, sunt împărății sau curți țărănești; aceste lucruri, fără însemnătate în sine, devin însemnate numai întrucât pun în mișcare voința, ca motive ale ei, în legătură cu dânsa; relațiunea lucrurilor între sine nu are însemnătate în această privință. Precum un cerc cu diametru de un deget și unul cu diametru de 40 milioane de miluri au deplin aceleași însușiri geometrice, așa întâmplările și istoria unui sat sunt în fond aceleași cu ale unei împărății. Într'una ca și în alta putem studia și cunoaște natura omenească. Raportul dintre biografie, istorie și poezie se poate lămurii prin următoarea asemănare: Istoria ne arată omenimea, cum vederea de pe un deal înalt ne arată natura: vedem multe deodată, grămezi de lucruri în mari întinderi; dar nimic lămurit, nici un lucru nu-l putem cunoaște în întreagă ființa lui. Din contră, tabloul vieții unui individ ne arată pe om, cum vedem natura, când umblăm printre arborii, plantele, stâncile și apele ei. Inșă, precum în tabloul unui ținut vedem natura prin ochii artistului, și astfel o putem privi în mod mai obiectiv, mai desinteresat și deci cu mai multă plăcere și putem cunoaște lucrurile mai bine după propria lor însemnătate; așa poezia e de preferit în această privință biografiei și istoriei; pentru că și în poezie, ca și în pictură, avem înaintea noastră oglinda luminoasă a geniului, în care ni se înfățișază la un loc tot ce e esențial și însemnat, în cea mai vie lumină, și se înlătură tot ce este întâmplător și nu ține de lucru».¹

Poezia e superioară științei, întrucât ne dă imaginea desăvârșită a unui lucru sau a unei ființe, despre care știința nu ne dă decât o noțiune abstractă. Inșă noțiunea științifică a unui lucru ne înlesnește cunoașterea a o mulțime de altele, a tuturor acelorora cu cari ea stă în legătură ca subordonată, cuprinzându-se în sfera lor, sau ca supraordinată, cuprinzându-le în sfera sa. Fără această orânduire sistematică a științei, spiritul s'ar pierde în mulțimea caotică a lucrurilor. Istoria nu are privilegiu. Ea nu poate decât să *coordoneze* cunoștințele adunate din experiență; ei îi lipsește subordinațiunea, care este caracterul științei, și în vîrteala căreia dintr'o noțiune generală se poate cunoaște tot cuprinsul ei. Istoria ne dă fapte, iar nu noțiuni. Perioadele de timp, domniile, evenimentele mari nu sunt noțiuni generale obiective, din cari să poți conchide la cele ce cuprinde. D. e. cunoștința generală despre războiul de treizeci de ani, că a fost un războiu religios în veacul al 17, nu-mi spune nimic mai deaproape despre persoanele, faptele singuratice și peripectiile acelu războiu, cari au trebuit

¹ Schopenhauer, Die Welt als Wille und Vorstellung, I § 51, p. 288—293, ed. III.

să fie observate pentru a fi cunoscute. Acestea sunt părți ale unui întreg, iar nu cazuri ale unei reguli. În științe, cele mai sigure cunoștințe le avem despre faptele singuratice, cunoștințe întemeiate pe propria observațiune și din cari se extrag noțiunile generale; în istorie, vice-versa, ceea ce cunoaștem mai sigur sunt generalitățile: perioadele de timp, succesiunea regilor, revoluțiunile, războaiele, încheiate de pace. Particularitățile evenimentelor și legătura lor sunt cu atât mai puțin cunoscute, cu cât intrăm mai în amănunte. De aceea, istoria e cu atât mai interesantă, cu cât e mai specială, însă și cu atât mai nesigură și, în toată privința, mai aproape de roman... «Deviza istoriei ar trebui să sune: *Eadem sed aliter*. Cine a cetit pe Herodot, cunoaște istoria de ajuns din punct de vedere filosofic. Pentru că acolo stă tot ce formează următoarea istorie a lumii: stăruințele, faptele, suferințele și soarta neamului omenesc, cum urmează din însușirile morale și intelectuale ale oamenilor, și din condițiunile fizice ale existenței lor.»¹

Dacă istoria este inferioară poeziei și științelor pozitive, ea are o însemnătate deosebită de amândouă pe propriul său teren.

«Istoria este pentru neamul omenesc ceea ce este rațiunea (și am putea adăuga *memoria*, pe care se întemeiază rațiunea) pentru individ. Prin rațiune omul nu e mărginit, ca animalul, la minutul de față, el cunoaște trecutul, din care a răsărit și cu care stă în legătură prezentul; și din cunoștința lor poate conchide asupra viitorului... Asemenea, un popor, care nu cunoaște propria sa istorie, este mărginit la timpul de față al unei generațiuni. De aceea el nu se înțelege pe sine și existența sa actuală; căci nu cunoaște legătura cu trecutul, din care să și-o poată explica; și cu atât mai puțin poate prevedea viitorul. Un popor numai prin istorie are deplină conștiință de sine. Istoria este, deci, conștiința de sine a neamului omenesc. Ea este pentru el ceea ce este pentru un individ conștiința condiționată de rațiune și de memorie, din a cărei lipsă animalul e mărginit la strâmtul cerc al intuițiunii. Pentru aceea orice gol în istorie este ca un gol în memoria unui om; și înaintea unui monument din vechime, de care n'avem cunoștință istorică, cum sunt piramidele, templele și palatele din Yukatan, noi stăm în neștire, ca animalul înaintea unei lucrări omenesti la care este el însuși părtaș, sau ca un om înaintea vechei sale scrisori cifrate a cărei cheie a uitat-o, sau ca un somnambul care nu-și mai aduce aminte dimineața de ceea ce a făcut în somn. În acest înțeles dar este a se privi istoria ca rațiunea și ca memoria neamului omenesc; prin ea omenimea formează un întreg și are conștiință de toată existența sa.

«Ceea ce este pentru rațiunea indivizilor limba... aceeași este pentru conștiința întregii omenimi *scrisoarea*. Numai cu aceasta începe mai întâi adevărata ei existență, precum existența rațiunii individuale începe cu limba. Scrisoarea întregeste unitatea conștiinței neamului omenesc, neîncetat în-

¹ Op. cit. II § 38.

treruptă și îmbucățită prin moarte; așa că cugetarea începută în străbuni este cugetată până la sfârșit în strănepoți.

«Ca o încercare de a întregi conștiința omenimei, împărțită într'un nemărginit număr de indivizi efemeri, și de a se opune timpului și uitării, sunt a se privi și *monumentele de piatră*, cari sunt, în parte, mai vechi decât scrisoarea»,¹ și cari evident sunt făcute, ca să vorbească generațiunilor viitoare, cum arată și numele lor.

Din cele arătate aci urmează, că nici istoriei nu i se poate nega caracterul de adevărată știință. Pentrucă un caracter esențial al științei e tocmai unitatea cunoștințelor particulare, câștigate prin experiență, despre o clasă de fenomene, într'un întreg, într'o noțiune generală, care să le cuprindă pe toate, fie ca subordonate și coexistente în spațiu, ca în științele naturale, fie ca coordonate și succesive în timp, ca în istorie. Această noțiune generală în istorie nu este împărțirea de timp după evenimente, ci legea universală a cauzalității, numită în aplicarea ei la ființele înzestrate cu inteligență *legea motivațiunii*. Cunoscând însușirile morale și intelectuale ale oamenilor și condițiunile mediului exterior, cari le pot servi ca motive, putem ști dinainte ce vor face. Căci faptele omenești, date fiind motivele lor, se întâmplă cu aceeași necesitate ca și căderea unei pietri aruncate în aer. Datele statistice ne arată azi, că în aceleași condițiuni se repetă, într'un timp dat, același număr de căsătorii, de nașteri, de morți, de crime, de sinucideri, sau alte fapte. Un fapt istoric se poate explica și prevedea din cunoștința condițiunilor, cari îi pot servi ca motive, precum, în alte științe, un caz particular se explică prin axiomele, pe cari se întemeiază. Și, cum știm, un alt caracter esențial al științei este *prevederea* fenomenelor, cum zice A. Comte: *a ști este a prevedea*.

Ce e drept, faptele omenești, particulare sau istoria, se pot prevedea numai prin o cunoștință directă a caracterelor și inteligențelor de o parte, și de alta a condițiunilor fizice sau a altor fapte cari le pot servi de motive. Dar *certitudinea*, care este un alt caracter distinctiv al științei, își are izvorul său nu în argumentare prin deducțiune dela general la particular, ci în observațiunea directă și în inducțiune.

Insuși Schopenhauer, care arată inferioritatea istoriei din punctul de vedere al siguranței, o recunoaște în alt loc ca știință, numindu-o *știința specială a motivelor*, ca și jurisprudența. Ce e drept, istoria ca și jurisprudența și alte științe morale, vine în urma științelor pozitive; pentrucă e mult mai grea și e inferioară lor din punctul de vedere al certitudinii, de vremece legătura între faptele omenești și adevăratele lor motive se poate cunoaște mult mai anevoie decât raportul cauzal între fenomenele chimice, fizice și astronomice. Aici acțiunea și reacțiunea sunt totdeauna egale, pe când în fenomenele biologice și mai ales în vieța omenească de multeori o întâmplare neînsemnată poate avea efecte mari, și vice-versa, stăruințe și pregătiri mari pentru un scop pot avea rezultate mici sau

¹ Op. cit. II § 38.

nule, din cauza împrejurărilor cari pot interveni. Vieța omenească e mult mai complicată decât a animalelor inferioare și a plantelor și decât fenomenele naturii neorganice. Între oameni, fiecare popor și fiecare individ are un caracter deosebit de al altora, și acest caracter nu se poate cunoaște decât din fapte, prin experiență. Apoi, printre toate viețuitoarele, singur omul are facultatea de a-și ascunde caracterul, intențiunile și motivele faptelor, grație rațiunii sale. Violența o au și unele animale, însă în măsură mult mai mică, după gradul inteligenței lor și după caracterul speciei, care în toți indivizii unei specii e același, și e cunoscut dinainte.

Pentru aceea firea și vieța omenească, așa cum este ea în sine, nu cum ni se pare în relațiunile sociale, numai în poezie, și cu deosebire în poezia dramatică se poate cunoaște; pentru că numai aci o putem vedea desbrăcată de haina sub care se ascunde, ca să-și poată înfăptui tendințele sale, în deosebite împrejurări, după timp și loc. Și dacă istoria și îndeobște tradițiunea este un rezervor de subiecte poetice, poezia, la rândul ei, completează istoria și ni-o face mai înțeleasă.

Obiectul poeziei lirice.

În poezie poetul se zugrăvește pe sine, sau pe alții, sau natura din jurul său. Obiectul poeziei lirice, în special al cântecului, este propria stare sufletească a cântărețului. Romanța, idila și alte specii de poezie lirică sunt ceva mai puțin subiective; deplin obiective sunt romanul, epopea și mai ales drama, în care figura poetului nu se mai vede nicăiri și înaintea noastră avem numai imaginile eroilor săi. Poezia lirică, tocmai pentru că e subiectivă, e și cea mai ușoară. Pentru aceea, deși arta este domeniul adevăratului geniu, un cântec frumos poate face uneori și un om de rând, când sufletul lui e mișcat de un simțământ înalt și nobil. Aceasta se vede în cântecele singuraticale ale unor persoane rămase necunoscute, și mai ales în poezia populară din toate limbile. Deplin adevărată este poezia atunci, când simțămintele poetului, exprimate în anumite împrejurări, sunt aceleași cari le-au simțit, le simțesc și le vor simți milioane de oameni în aceleași împrejurări. Tocmai pentru că aceleași împrejurări deșteaptă aceleași simțăminte, poezia lirică a adevăraților poeți și după mii de ani e totdeauna nouă, frumoasă și plăcută.

«Poetul este omul general. Tot el a simțit inima vreunui om, ce a produs din sine natura omenească în vreo situațiune, toate tendințele, simțemintele, cugetările și pasiunile, sunt tema poeziei lirice, pe lângă aceasta, întregă natura. Poetul cântă plăcerea vieții și simțămintele tainice ale religiei, poate fi Anacreon sau Argelus Silesius, poate scrie tragedii sau comedii, poate zugrăvi simțăminte publice sau de rând, după poziția și chemarea sa. Nime nu poate prescrie poetului, să fie sublim și nobil, moral, evlavios, creștin; cu atât mai puțin i se impută, că este una sau alta. El este oglinda omenimei, și-i arată ceea ce ea simte și face».

Privit mai deaproape și deosebit de aceasta în elegie, în imn, în epigramă ș. a. cuprinsul cântecului este starea sufletească a cântărețului, sunt simțămintele vesele sau triste ale inimei sale. Dar în același timp priveliștea naturii încunjurătoare îl smulge pe un minut de sub stăpânirea voinței, îi alină turburarea inimei, și în această liniște senină și fericită el se simte ca o ființă curat intelectuală, «ca subiect al cunoașterii curate și fără voință», și își zugrăvește propriile sale simțăminte, propriile pasiuni și suferințe, ca și cum ar fi ale altuia, cum zice Eminescu în «Melancolia»:

„Și când gândesc la vieța-mi, îmi pare că ea cură
 încet repovestită — de o străină gură,
 și râd de câte ascult
 Ca de dureri străine... Par'c'am murit de mult».

Acest minunat amestec al simțămintelor cu adâncă liniște care o găsim în privirea naturii, constituie inspirațiunea lirică, din care izvoarește cântecul.

Privirea poetică a lucrurilor, «identitatea subiectului cunoscător cu subiectul voinței, care se poate numi minunea *zav'e* *ξοχη* («primordială»), este caracteristică copilăriei și tinereței. Pruncul numai pe încet începe a se deosebi de lucrurile ce vede, cu cari i se pare că este una și aceeași ființă. Tânărul asemenea trăește o vieță ideală, mai mult în ceea ce vede și în fericita lume a iluziunilor, cari i le deșteaptă vederea lumii reale, cum zice Byron:

«Eu nu trăesc în mine însumi; eu devin o parte din celece mă încunjură și pentru mine munții înalți sunt un simțământ».

Fericit cine poate păstra această armonie a sufletului și după ce a eșit din paradisul ideal al tinereței! În regulă generală, ea dispăre în cursul vieții, în apriga luptă pentru traiu, când omul începe a privi lucrurile și oamenii după relațiunile ce pot avea cu interesele și scopurile sale și cu desinteresarea dispăre și posibilitatea adevăratei cunoașteri a lucrurilor și a vieții.

Obiectul poeziei epice și dramatice.

În poezia epică și dramatică, poetul nu mai zugrăvește vieța sa individuală, sau numai simțămintele altor persoane, ci ne dă tablouri complete din vieța omenească, cum se manifestă ea sub anumite caractere, în împrejurări anumite. Poetul nu mai vorbește de sine, afară de cazul, când este însuși el eroul epopeii, ca în Ossian, în Divina comedia, sau în Child Harold; încă și atunci figura poetului nu ne înfățișează individualitatea lui, ci e un tip neperitor, o *idee* a omenirii. Încă poezia epică tot mai cuprinde ceva elemente subiective, fie în tonul, fie în forma expunerii și în reflexiunile presărate ici și colo ale poetului. Drama e deplin obiectivă, în ea nu vedem decât persoanele dramatice, acțiunile și peripețiile lor, și nu auzim decât vorbele lor.

Ca să poată arăta vieța și soarta omenească în firea eroului său și în soarta lui cu toate însușirile și peripețiile, în deplina lor dezvoltare,

poetul epic *alege caractere și situațiuni însemnate*, și le combină astfel, ca să provoace manifestarea caracterului cu toate pornirile și pasiunile lui. Chimistul, ca să ne facă cunoscute substanțele chimice, le pune în atingere cu reagenți, cari să le silească a-și arăta însușirile ascunse în ele și toate fenomenele chimice ce le pot produce. Ca să cunoaștem firea apei și ideile sau formele de existență ce ea exprimă, nu e destul s'o vedem în lac sau în râul ce curge liniștit, ci artistul idraulic o aduce, în pozițiuni, în cari se pot vedeà toate însușirile ei, și nouă ni se pare mai frumoasă și ne place mai mult, când cade de sus, când murmură sau vâjje, spumează, sare în sus și se sfarmă în căderea sa, ori se îniaptă ca o rază. Pentru ea e tot așa de firesc a sta liniștită, a curge, sau a împroșcă în sus, și e gata a manifesta toate aceste însușiri, când întimpină condițiunile necesare pentru aceasta. Ceeace face chimistul cu substanțele sale, idraulicul cu materia fluidă, arhitectul cu piatra, același lucru îl face poetul epic și dramatic cu omul. Vieța lui de toate zilele e asemenea apei în lac sau în râu. Caracterele însemnate sunt rare în vieța reală, și încă și mai rare sunt situațiunile și împrejurările, în cari să se vadă întreagă firea lor. Ele se pierd în mulțimea indivizilor și împrejurărilor fără însemnătate. Poetul le alege, înlătură tot ce e secundar și neînsemnat în vieța lor și le pune în împrejurări, cari le hotăresc a-și deschide adâncurile inimei și a arăta prin fapte însemnate de ce sunt capabile. Prin aceasta se deosebește poezia de vieța reală.

Adevărul sau mai bine, verosimilitatea este o condițiune esențială în orice poezie, cu atât mai mult în poezia epică și dramatică. Lipsa de unitate a unui caracter, contrazicerea, cu sine însuși sau cu firea omenească, imposibilitatea sau reprobabilitatea situațiunilor, fie și numai în împrejurări secundare, supără în poezie tot așa de mult ca și figurile rău desemnate, perspectivă falsă, sau prea puțină lumină în pictură; pentru că poezia ca și pictura, trebuie să fie oglinda credincioasă a vieții și a naturii, lămurită prin alegerea și combinațiunea însușirilor și prin lumina ce rezervă asupra ei imaginațiunea poetică.

Comedia ne oglindește partea veselă a vieții, cu glumele și ridiculul ce rezultă din greșelile, rătăcirile și scăderile oamenilor, firește și aici ni se pun înainte, ca în orice tablou al vieții omenești, contrarietăți, intrigi, și suferințe; însă acestea ni se arată ca trecătoare, amestecate cu speranță, biruință și succes, și urmate de bucurie. Apoi, ridicolul, de care aici sunt pline până și contrarietățile și pericolele, ne ține mereu într'un umor vesel. În rezultat, atât comedia cât și drama, în care asemenea desnodământul pentru eroul principal e fericit, ne spun că vieța este bună și plăcută. Dar trebuie să grăbească a lăsa cortina la timp, în punctul de culminațiune al bucuriei, ca să nu vedem ce urmează după aceea. Dacă privim mai serios, chiar și în această parte burlescă a vieții, cum ni se arată ea în miile de încurcături și nedumeriri, în frica persoanelor, în mânia, rancuna, și alte afecte, a căror expresiune și gesturi naive dau fi-

gurilor o înfățișare străină de tipul frumuseții, — ajungem la convingerea, că existența și isprăvile unor asemeni ființe nu pot fi scopul vieții, și că ceea ce ni se înfățișază așa e ceva ce ar fi bine să nu mai fie.

Drama propriu zisă ne dă o icoană mai deplină a vieții, punând în relief partea ei mai serioasă, și prin aceasta ne insuflă simțeminte mai nobile și mai înalte, ne umple de groază prin pericolele, în cari ne arată pe eroul său, și de compătimire pentru soarta și suferințele lui; dar ne mulțamește și ne lasă subt o impresiune plăcută prin sfârșitul norocos al peripețiilor persoanelor, de cari ne interesăm și din a căror vieță trăim câteva minute.

Tragedia.

Atât pentru marea ei înrăuire morală cât și pentru dificultatea compunerii și executării, tragedia e socotită a fi culmea artei poetice. După Schopenhauer, arta dramatică în general este menită a ne înfățișă icoana vieții omenești și deșertăciunea ei. În special, scopul tragediei, ca a celei mai înalte creațiuni poetice, este de a ne zugrăvi partea îngrozitoare a vieții, de a ne înlesni privirea prin vălul tainic al Maiei, și prin o deplină cunoștință a ființei noastre și a lumii, de a ajunge la *quietivul* voinței, la resignațiune și la deșteptarea din iluziunea fericirii cu care ne naștem, la eliberarea din lanțul voinței de a trăi. Pentru că tragedia ne arată jalea, nefericirea și durerea fără de nume a omenirii, triumful răutății, domnia întâmplării, care își bate joc de aspirațiunile și scopurile noastre, cădere fără speranță de mântuire a celui drept și a celui nevinovat: ea este icoana vie a lumii și a existenței noastre.

Va să zică, viața, cum o vedem în tragedie, e ceva tocmai contrar voinței noastre. De aci pornirea de a ne deslipi inima de ea, de a nu o mai iubi și a o mai vol. Dar acest simțământ ne deșteaptă ideia unei alte existențe mai bune. Precum în muzică, acordul septimei, care este asemenea unei cugetări neisprăvite, cere un acord fundamental, care să-l completeze; precum culoarea roșie cere culoarea verde, ca suplimentul ei, și o și produce în ochi; — așa la vederea tragediei ne răsare în suflet ideia unei altfel de existență, a unei alte lumi, pe care încă nu o cunoaștem. La privirea catastrofei tragice pare că ne luminăm și ne convingem, că viața e un vis greu, din care avem să ne deșteptăm.

Plăcerea, ce o găsim în vederea tragediei, este simțământul sublimului în cel mai înalt grad. Pentru că, precum la privirea sublimului în natură, a ceriului nemărginit, sau a unui uragan, uităm de neînsemnata noastră individualitate, și în fața atotputernicei naturi, pare-că ne simțim contopiți în ea; așa oglindirea în tragedie a grozăviilor vieții și a puterii morale, care se înalță firea omenească prin abnegațiunea sa, în luptă cu puterile covârșitoare ale ursitei sau ale răutății omenești, ne insuflă și nouă sublimul simțământ al resignațiunii, și pentru un moment ne simțim și noi capabili de o asemenea jertfire.

Nenorocirile cele mari, obiectul esențial al tragediei, se pot naște din mai multe cauze, cari se reduc la trei categorii: Urzirea nenorocirii poate veni din răutatea extraordinar de mare a unui om, cum e d. e. Iago în «Othello», Shylok în «Negustoriul din Veneția», Richard III, Franz Moor în «Hoții» lui Schiller, «Phedra» lui Euripide, Kreon în «Antigona» ș. a. Sau poate veni din întâmplarea oarbă, din o înlănțuire de împrejurări și rătăcirii neprevăzute, numită ursită sau fatalitate, de care avem o adevărată mostră în «Regele Oedipus» al lui Sofocle, în «Trachineanele», și în cele mai multe tragedii ale celor vechi, iar din literatura mai nouă în «Romeo și Iulieta», «Tankred» al lui Voltaire, «Mireasa din Messina» a lui Schiller. Nenorocirea poate fi adusă în sfârșit, și numai prin conflictul intereselor și pasiunilor unor caractere de rând, cari în unele împrejurări se văd îndemnate a-și pregăti unele altora cel mai mare rău, fără ca vina să fie numai a unuia.

În primele două specii de tragedii, cumplita ursită sau răutatea îngrozitoare ni se arată ca niște puteri înfricoșate și amenințătoare, însă departe de noi, și de cari putem scăpa fără a renunța la viață. Ultima specie ne înfățișează viața ca un iad, în mijlocul căruia trăim noi înșine și în care pe fiecare zi putem întimpină cele mai mari nenorociri, numai din relațiunile și conflictele cu semenii noștri, fără să fie trebuință pentru aceasta de întâmplări rare sau de caractere monstruoase. Aceste tragedii sunt și cele mai grele de făcut, de vremece cu mijloace și motive puține poetul are să ne producă cel mai mare efect numai prin alegerea și combinarea situațiunilor. Ca o desăvârșită mostră de acest fel de tragedii ni se dă «Clavigo» a lui Goethe, în alte privințe inferioare altor tragedii ale acestui maestru.

Acesta e în rezumat, teoria lui Schopenhauer despre tragedie, pesimistă ca întreg sistemul lui filosofic, însă de un pesimism mistic sub care se ascunde cel mai înalt ideal al vieții. Pentru întemeierea ei autorul aduce exemple din poezii mari ai mai multor națiuni creștine. El recunoaște, că în tragediile celor vechi spiritul resignațiunii se vede «rar exprimat direct». Iphigenia în Aulis, la început voiă să scape în orice mod de moarte, dar pe urmă cugetul că se jertfește pentru binele patriei sale, îi schimbă simțirea, și ea moare voioasă și resignată. Tot așa Cassandra în «Agamemnon» a lui Aeschilos, Oedipus la Colonos, Hyppolytos a lui Euripide, mor bucuroși și plini de resignațiune, însă mângăiați de gândul răsbunării. Dar oare eroii istoriei și tragediei moderne nu mor tot astfel? Nu se duc ei de bună voie la o moarte sigură cu sufletul împăcat și mulțămit, că se pot jertfi pentru o idee mare, sau pentru mântuirea neamului sau patriei lor, ale căror nume unii le pronunță cu entuziasm în fața morții?!

Cei vechi — zice Schopenhauer — nu înțelegeau de ajuns rostul tragediei, pentru că nu ajunseră la adevărata cunoștință a vieții. Așa cum este, cu toate neajunsurile de cari e înșesată, ei iubiau viața mai presus

de toate. Aceasta se vede din toată poezia, dar mai ales din comediile lor. Precum straturile împistrite ale pământului ne arată formele viețuitoarelor unei depărtate lumi de altădată, cari păstrează în curs de nenumărate mii de ani urma unei scurte existențe; așa cei vechi au lăsat în *comediile lor* o copie neperitoare a vieții lor senine așa de lămurită și curată, încât pare că înadins au voit să lase moștenirea până și celei mai târzii viitorimi cel puțin o probă neperitoare despre această frumoasă și nobilă existență, a cărei repede trecere o regretau. Când vedem pe Plaut și Terențiu reprezentați pe scenă, avem înaintea noastră icoana vie a unei vieți energice și vesele de mult trecute, precum mozaicurile antice, dacă le spălăm, strălucesc în toată vioiciunea colorilor lor».¹

Citez înadins acest pasaj al lui Schopenhauer, ca o frumoasă antiteză a teoriei sale și oarecum ca un protest în contra pesimismului. Cei vechi iubiau vieața. Dar cine nu o iubește? afară poate de adevărații pesimiști, pesimiști nu numai cu mintea ci și cu inima, cari se ivesc câteodată, *rari nantes in gurgite vasto*, și al căror despreț de vieață se explică din însușirile fiziologice și din condițiunile existenței lor individuale. Dacă spiritul resignațiunii, adică al renunțării la vieață în general — urmează Schopenhauer — nu se vede de ajuns în eroii tragediei antice; el se simte în efectele ei. Grozăviile vieții oglindite pe scenă ne pun în vedere amărăciunea și lipsa ei de valoare și deșertăciunea tuturor aspirațiunilor și stăruințelor omenești, și efectul acestei priveliști deși observat numai ca un simțământ tainic, este că ar fi mai bine a ne întoarce inima dela o astfel de lume și vieață și a nu o mai voi. Și aici dânsul adaugă însemnătoarele cuvinte: «tocmai aceasta deșteaptă privitorului, în adâncul sufletului său, conștiința, că *pentru un altfel de voință trebuie să se afle și un altfel de existență*. Căci dacă n'ar fi aceasta tendința tragediei, dacă n'ar fi ea această înălțare mai presus de toate scopurile și bunurile vieții, de n'ar fi această întoarcere dela vieață și dela amăgirile ei, și tocmai prin aceasta îndreptarea către *un altfel de existență*, deși pentru noi încă cu totul necunoscută, — atunci cum ar fi cu puțință, ca icoana părții înfiorătoare a vieții, pusă sub cea mai vie lumină înaintea ochilor noștri, să aibă asupra-ne o înrăurire binefăcătoare și să ne facă o înaltă plăcere? Frica și mila, în a căror deșteptare pune Aristotele scopul final al tragediei, nu sunt în sine simțiri plăcute, ele nu pot fi deci scop, ci numai mijloc».²

În adevăr, simțământul sublimului, care e nota caracteristică a tragediei, nu firea și mila ni-l pot deștepta, ci admirațiunea pentru eroul ei, pentru ideile, simțământele și faptele lui și pentru atitudinea lui morală. Caracterul și atitudinea lui ne înalță în sfera lui de cugetare și de simțire. În acest simțământ al admirațiunii și entuziasmului nu poate veni din «negațiunea voinței», din o desăvârșită renunțare la orice fel de vieață. Aceasta ar fi, mi se pare, o contradicție în adjecto. Izvorul lui este viziunea

¹ Parerga und Paralipomena, II, §. 229, 7d. III.

² Die Welt als Wille... II, §. 37, pag. 495—496, ed. III.

unei vieți mai înalte și mai nobile decât aceea, care ni-o arată tragedia, și este lupta eroului și generosul sacrificiu al propriei sale existențe pentru înfăptuirea mai curând sau mai târziu a acestui ideal. Acesta și nu altul poate fi acel «astfel de existență», de care vorbește Schopenhauer și asupra căruia îi place să arunce vâlul întunecos al misticismului.

Dacă acel fel de existență, a cărei conștiință ni-o deșteaptă tragedia, ar fi pentru noi «cu totul neînțeleasă» («völlig unfassbar»), și prin urmare identică cu «nimicul» sau cu neființa, cum ne spune filozoful la sfârșitul cărții a IV. a operei sale, ea singură n'ar putea să ne producă nici un fel de simțământ, căci ceea ce nu cunoaștem nu ne poate mișca, *ignoti nulla cupido*, sau mai de grabă ne-ar produce un simțământ de groază. Cugetarea, că cu sfârșitul vieții noastre individuale se sfârșește orice mod de viață, de care putem avea, direct ori indirect, oarecare conștiință, ne-ar produce simțăminte tocmai opuse aceluia, la cari ne înalță tragedia. Pentru că omul este întruparea voinței de a trăi pe cea mai înaltă treaptă aci pe pământ și simțămintele mari și nobile nu pot izvorî decât dintr'un înalt și nobil ideal de viață, la care aspirăm și pentru a cărui ajungere ne luptăm.

Oricât combate Schopenhauer «lupta omului în contra ursitei», ca element al tragediei (Parerga II. §. 227 ed. III.) această vecinică luptă pentru triumful binelui și al luminei în contra răului și al întunerecului, fie ea îndreptată în contra despotismului și răutății omenești, fie în contra naturei sau a ursitei, ea este partea esențială a tragediei. O nenorocire și o durere oricât de mare nu poate fi obiect al tragediei fără luptă, ea ne poate însuflă groază și o compătimire, dar nu admirațiune și entuziasm. O notă esențială, care deosebește drama modernă de cea antică este tocmai rolul caracterului și al pasiunii eroului, rol atât de puternic relevat de Shakespeare, ca factor principal al acțiunii față cu împrejurările, față cu suma condițiilor din afară, cari pot contribui la determinarea acțiunii dramatice și cari se numiau altădată ursită sau fatalitate, iar știința le numește azi *determinism*. Și numai în acest înțeles istoria omenimei și a națiunilor se poate numi în mod figurat «tragedia» vieții lor. Care a fost idealul, pentru care s'au luptat și s'au jertfit atâția martiri ai științei, ai libertății și ai credinței religioase? A fost idealul vieții așa cum o dorește omul de bine și cum o vede filozoful și poetul în inspirațiunea sa, fie în această lume, fie în viața viitoare, după spiritul și modul de vedere al timpului și al persoanelor. Din punctul de vedere de care e vorba aici, nu e nici o deosebire între Socrate, Crist sau Giordano Bruno, între un Regulus, un Winkelried și între martirii creștini. Toți aveau înaintea lor un înalt ideal de viață, opus vieții și lumii în care trăiau, dar tocmai opus și «neființei», care Schopenhauer ne-o pune în vedere ca scop final al existenței, dacă n'ar trebui să dăm acestui cuvânt un înțeles numai relativ, cum ne spune însuși autorul.

Resignațiunea în tragedia modernă poate fi deosebită până la un

grad de a tragediei antice, precum morala creștină, luată mai ales în înțelesul simbolic al dogmelor în care coincide cu morala filozofiei moderne se deosebește de stoicismul eleno-roman. Dar nici în tragedia modernă nu aflăm resignațiunea la viață în înțelesul cu desăvârșire pesimist. Exemplele aduse de Schopenhauer din tragicii moderni sunt probe, nu pentru, ci în contra teoriei pesimiste a tragediei, cum arată Emil Reich în studiul său asupra acestei chestiuni.¹ «Prințul statornic» al lui Calderon moare convins, că numai așa poate păstră Portughezilor săi Centa, și atât de pătruns e de scopul, pentru care se jertfește de bună voie, încât spiritul său și după moarte vine și conduce pe războinicii săi compatrioți la luptă și la biruință. [Margareta, în «Faust» a lui Goethe, pe care Schopenhauer o privește ca cea mai admirabilă probă de negațiunea voinței de a mai trăi, refuză în adevăr de a urmă iubitului ei Faust, când acesta pătrunde noaptea cu o cheie secretă, în închisoarea ei ca s'o scape, ea rămâne hotărâtă a suferi moartea, care ea știe că o așteaptă, însă nu sătulă de viață, care i-a fost atât de dragă, cum spune ea însași, și pe care o iubește încă cu aceeași pasiune ca și pe Faust, dar îi este mai mare căința și durerea pentru pierderea mamei sale, a copilului și a fratelui său, de a căror moarte se știe vinovată. La acestea se adaugă disperarea de a mai găsi în Faust iubirea de mai nainte.] Toate aceste simțăminte o determină a-și ispăși prin moarte faptele și a-și ușura sufletul de vinovăția care o apasă. Și prin această înălțătoare resignațiune, care ne pătrunde de o adâncă doioșie în scena din închisoare, câștigă ea simpatia noastră.

Hamlet a lui Shakespeare e contemplativ, genial și pesimist, foarte asemenea lui Schopenhauer. (Cf. Schopenhauer, Hamlet, Mephistopheles, de Fr. Paulsen). Retras în liniște și închinat numai studiului, poate și el ar fi produs un sistem filozofic asemenea acestuia. Dar născut într'un timp de măceluri și de urgie, fiu de rege, soartea îi impuse un rol, pentru care nu eră făcut. Prea meditativ și nehotărît în planurile sale, el cade victimă urei și vicleniei ajutate de temperamentul său leal și reflexiv. El moare, dar nu cu totul nevinovat; căci, deși fără voia sa, el aveă pe conștiință uciderea lui Poloniu și, indirect, a Ofeliei; și nici resignat, cum se vede din vorbele sale în minutul morții: «M'am dus, Horațio... O, eu mor, Horațio!» [vorbe pline de regret adresate prietinelui său, pe care-l roagă să rămâie în viață, ca să-i apere memoria] în contra calomniatorilor, cari îl tratau de nebun, iar în faptă complotau uciderea lui. [Spirit mare și vigoros, care aveă mult de făcut în această lume și care înainte de toate, aveă să răsbune moartea unui părinte adorat, ucis prin tradare; deși desgustat de societatea, în care trăia, Hamlet nu puteă să moară liniștit și resignat la începutul vieții, când încă nu făcuse nimic.]

«Fecioara dela Orlean» a lui Schiller este, în adevăr, un mare și sfânt model de abnegațiune și devotament patriei sale, dar nu de resig-

Dr. Emil Reich: Schopenhauer als Philosoph der Tragödie, eine kritische Studie. Wien 1888.

națiune în înțelesul pesimist al lui Schopenhauer. Ea moare mulțămită dar nu pentru că, copleșită de durere, ar fi înțeles nimicnicia bunurilor acestei lumi și deșertăciunea aspirațiilor omenești, ci tocmai din contră. Ce va fi fost în sufletul Jeanei d'Arc a istoriei, când, cu toată nevinovăția ei, s'a văzut pe rug, părăsită de ai săi și de puterea cerească, a cărei chemare, împărtășită ei prin glasul îngerului, o împlinise cu atâta sfințenie și vitejie; — nu putem ști Dar Jeanna d'Arc a poetului, după ce izbutise a învinge iubirea, care o deșteptase în inima ei frumseța tânărului englez Lionel, iubire mai grea de biruit decât toate armatele engleze și prin care ea se simțea nevrednică și fără putere pentru înalta sa chemare, și după ce prin o vigoare supraomenească a sfârșit lanțurile robiei, cari o țineau încătușată și, alergând la luptă, liberează din mâinile Englezilor pe regele și armata Franciei; — Jeanna d'Arc cade încărcată de răni și, ca o sfântă eroină, moare în aureola gloriei sale, cu stindardul în mână, fericită că și-a putut împlini misiunea primită de sus. Și moartea sa, în mijlocul al lor săi, este o adevărată apoteoză.

În «Mireasa din Messina», o tragedie asemenea lui «Oedipus» al lui Sofocle, e o cumplită fatalitate, care aduce ruina unei familii întregi, însă o fatalitate care își are obârșia mai mult în caracterele și faptele persoanelor familiei decât în împrejurările din afară. Cei doi frați cad victime unei oarbe pasiuni, fără să știe că iubise amândoi aceeași persoană și că ea este sora lor. Dar nici unul nu moare resignat. Don Manuel e ucis de fratele său, acesta se sinucide în urma grozavelor adevăruri descoperite, cari sunt contrare ordinii morale și cari nimicesc tot idealul fericirii lui. Iar Beatrice și mama lor a câtor trei rămân în viață, deși o mare parte a vinovăției eră a prințesei mame, care ar fi putut abate nefericirea, dacă ar fi făcut cunoscută fiilor săi tănuirea surorii lor la timp, îndată după moartea principelui, tatălui lor, când această tănuire nu mai eră necesară.

Așa dar nici tragedia antică, nici exemplele din poezii moderni, alese de însuși Schopenhauer, nu consună cu teoria sa pesimistă despre tragedie. Eroii și eroinele tragediei mor, unii mulțămiți că și-au împlinit misiunea, pentru care se credeau trimiși în această lume; alții mor, ca prin acest sacrificiu să realizeze un scop, la care țin mai mult decât la viața lor; alții, ca să ispășească greșeli și păcate, cari îi apără mai greu decât moartea; alții, ca Palmira din «Mahomed» al lui Voltaire, renunță la viață, nu pentru că ea ar fi rea în sine, ci pentru că împrejurările, sau răutatea omenească, sau rătăcirile lor, le-au făcut o nesuferită. Dar nici unul nu pleacă din lume, pentru că ar fi cunoscut, că într'ansa nu e nimic bun. Din contră, un suflet superior renunță uneori la existență tocmai pentru că, prin fatalitate sau prin greșala sa, nu poate gustă fericirea, care i-a licurit un minut ca un ideal ceresc și care, cum zicea Don Cesar în «Mireasa din Messina», ar putea schimba viața pământească într'o soarte a zeilor.

Nu a ne convinge despre «lipsa de valoare și nimicirea vieții», și a ne întoarce inima dela adevăratele ei bunuri este menirea și însemnătatea tragediei, ci de a ne oglindi vieța și firea omenească mai bine decât ni-o poate arăta experiența și știința, ca uitând pe câteva minute grijile, interesele și pasiunile de toate zilele, cari se turbură și ne întunecă judecata și scurta noastră existență, să ne înălțăm la un mod de vedere și de simțire mai nobil și să ne deprindem a trăi o vieță mai adevărată. Aceasta este și înțelesul cuvântului *καθαρισ* (curățenie, împăcare, expiațiune), care Aristotele o pune ca scop și efect al tragediei. Și tot acest înțeles îl au versurile, cu care se încheie frumoasa tragedie «Mireasa din Messina»:

«Aceasta una o simt și o recunosc lămurit,
Că viața nu este cel mai mare dintre bunuri,
Dar cel mai mare dintre ele e vinovăția».

(Un bine superior vieții individuale este vieța neamului și a omeimei, este vieța universală, singura neperitoare.) Și mai pe sus de vieța prezentă, plină de rele și de întunec, este vieța ideală, la care aspirăm și care singură este adevărată în deplinul înțeles al cuvântului. [Iar vinovăția este trufașa și cerbicoasa ridicare a individualității mai pe sus de binele general al întregului, căreia îi este subordinată, și mai pe sus de drepturile altora, de unde rezultă conflicte și lupte de tot felul; este egoismul, care eșit din marginile prescrise lui de dreptul naturii și de legea morală, devine izvorul celor mai multe rele și nenorociri.]

Rolul corului în tragedie. — În ori ce act sufletesc, afară de extază și avuție, se află împreunate câteșitrele elementele principale ale sufletului: înțelegerea, voirea și simțirea; numai cât în fiecare act predomină unul din cele trei elemente; și după acesta se clasifică actul ca intelectual, sensual sau volițional. În plăcerea estetică este predominantă activitatea intelectuală a închipuirii; dar fără simțire n'ar fi cu putință nici o plăcere estetică. Muzica exprimă direct numai simțeminte. Simțemintele, ce ni le deșteaptă privirea dramei și a tragediei, sunt uneori atât de puternice, în cât ne storc lacrimi de durere sau de bucurie. Dar acestea sunt simțeminte curat morale sau altruiste. Poetul și artistul dramatic trebuie să se indentifice cu persoanele, pe cari ni le înfățișează, și să simtă ei înșiși pasiunile și sguudirile sufletești, ce li le atribuesc. Ceeace se cere în contemplarea estetică și în creațiunea artistică, este lipsa emoțiilor personale sau egoiste, este liniștea simțemintelor și pasiunilor proprii ale lor, cari turbură inteligenta și înnăbușesc plăcuta activitate a închipuirii.

Pentru a păstră sau a contribui la această activitate bogată și altruistă a sufletului, prin care arta și în special, poezia e superioară și mai instructivă decât știința; s'a introdus în vechime și corul în tragedie. «Scopul estetic al corului în tragedie — zice Schopenhauer — este după mine: întâi, ca pe lângă părerea, care o au persoanele (tragediei) sgu-

duite de viforul pasiunilor, să exprime și reflexiunea desinteresată (a poetului și privitorului); și a doua, ca să pună în vedere și în *abstracto*, prin o reflexiune scurtă, morala tragediei, care ni-o dă succesiv, în *concreto*, acțiunea ei». ¹ Corul este astfel interpretul acțiunii tragice și arată însemnătatea ei filosofică.

Schopenhauer e de acord în aceasta cu Schiller, care asemenea atribue corului rolul de «a aduce liniște în acțiune, acea liniște frumoasă și înaltă, care trebuie să-și păstreze libertatea și în cea mai furtunoasă pasiune, să nu fie răpită de impresiuni, ci el să se despartă limpede și senin de emoțiunile ce încearcă. Ceeace opiniunea comună critică în cor, e tocmai în favoarea lui... Prin faptul, că el ține despărțite partidele și pășește între pasiunile lor cu chibzuința sa aducătoare de liniște, corul ne redă libertatea, care s'ar pierde în viforul afectelor». ²

M. Strajanu.

NB. Un tratat complet despre artă și frumos și despre deosebitele genuri și specii de poezie, în armonie cu ideile arătate aci, se poate ceti în «Estetica și Poetica» de autorul acestui articol.

ORGANIZAREA SATELOR NOASTRE.

De când zorile conștiinții naționale au început să ne lumineze cărările sufletului, fiecare generație de cărturari s'a încălzit de câte un ideal pentru înaintarea neamului nostru, fiecare generație și-a cheltuit toată puterea de gândire și de muncă pentru a dură o temelie de existență națională poporului nostru. Și, cu bucuria sufletească a omului care recunoaște munca săvârșită de alții, putem spune că înaintașii noștri, în vreme scurtă și în împrejurări neprielnice, au realizat progrese serioase în multe privințe. Starea culturală, socială și economică, ce am moștenit-o, e rezultatul eforturilor uriașe ale generațiilor premergătoare, cărora noi, generația tânără, trebuie să le fim mulțumitori pentru bogăția pozitivă ce ne-au lăsat-o și, în semn de recunoștință, trebuie să le iertăm toate răătăcirile și toate greșelile, pe cari n'au putut să le încunjure. Această iertare, pe lângă recunoștință, dovedește și o înțelegere mai superioară a împrejurărilor cari au determinat evoluția poporului nostru și mai dovedește o nobleță de inimă care cimentează în suflete tradiția, baza oricărei continuități de muncă.

Datoria generației de astăzi, care își scutură cu mândrie capul de Prometeu, e să continue opera începută de înaintași cu aceeași însuflețire și dacă poate cu mai multe sorți de izbândă. În sufletele pline de energie tânără nemulțămirea a fost întotdeauna un imbold la muncă pozitivă, ea a prevestit o nouă efortare a puterilor pentru a desăvârși opera înaintașilor. Deaceea nemulțumirile, cari în vremea din urmă au tulburat

¹ Parerga, II § 228 ad. III.

² Schiller, Ueber den Gebrauch des Chors in der Tragoedie.

în treacăt, atmosfera vieții noastre publice, nu trebuiesc privite ca deslănțuire de furtuni anarhice cari distrug recolta progresului de până acum, ci ca totatătea dorințe și tendințe de primeniri sănătoase și firești, cerute de evoluția unui popor plin de vieață. Bătrânii cârmuitori ai treburilor noastre obștești, la rândul lor, nu trebuie să se supere din pricina măruntelor greșeli ale tinerilor, cari în clipe de avânt juvenil aruncă câte o săgeată de nemulțumire și spre creștetul lor venerabil. Îndrăzneala, fie chiar și jignitoare, când se razimă pe o cinste sufletească și pe o forță reală, în loc să fie condamnată și pedepsită, trebuie îndrumată pe căi productive. Bătrânii, cu înțelegerea senină a minții lor bogate în experiență, au datoria să aprecieze pornirile tinerilor și să se îngrijească părintește ca toate puterile de muncă să-și găsească cel mai larg teren de validitate. Cuminența bătrâneții înfrățită cu energia tinereții poate să facă minuni. Generațiile din zilele noastre sunt chemate să ducă în bunăînțelegere cu un pas mai departe lupta pentru înaintarea și întărirea națională a neamului nostru. Neînțelegerile personale izvorite din ambiții jignite sau suprimate trebuie să dispară în fața marilor probleme de vieață, cari nu se pot deslegă decât prin o armonie și prin o concentrare de forțe. Aceasta trebuie să o înțelegem cu toții.

Și dacă vrem să ducem la izbândă sigură lupta pentru drepturile de existență națională a poporului nostru, atunci trebuie să ne dăm înainte de toate seama că nici o luptă nu se poate câștiga fără o disciplină severă și fără o organizație temeinică. Simțim adeseori că munca noastră nu este unitară, că lucrăm răzlețiți și că eforturile mari ce le facem nu aduc roadele dorite. În cursul vremii mulți au și constatat că pricina înaintării noastre încete e lipsa de organizație. De mai multeori s'a accentuat necesitatea unei organizări naționale, s'au făcut chiar și încercări de organizări naționale, dar n'au avut nici un rezultat, fiindcă erau numai pe hârtie și fiindcă n'au fost puse pe temelii durabile. Dorința «hai să ne organizăm» într'o vreme eră ridiculă și se făceau multe glume pe socoteala protocoalelor politice, pe baza cărora la întrunirile partidului nostru național se constată sărbătorește: «mă rog suntem organizați». În realitatea organizația ni-a lipsit și ne lipsește și astăzi. Iar fără de aceasta e cu neputință lupta și izbânda națională. Un neam neorganizat e ca o frunză, bătută de vânturi în toate părțile la voia întâmplării, e ca o barcă pe valurile mării. Fără a avea o organizație nu vom putea niciodată să desfășurăm o activitate sistematică și unitară după un plan bine determinat de conducători. Dacă în gospodăria individului singuratic se cere să fie rânduială, că atât mai mult se cere asta în gospodăria națională. Altfel ne vom fărâma în existențe egoiste și vom fi incapabili a opune puterii de disolvare ce ne amenință o rezistență întemeiată pe o conștiință națională și pe comunitatea de interese a neamului nostru întreg. Suntem chiar convinși că un popor neorganizat, în viitor e cu neputință să-și păstreze naționalitatea

Organizația e deci o problemă de viață pentru poporul nostru și nădăjduesc că atât bătrânii cât și tinerii se vor însufleși deopotrivă pentru realizarea ei. Mai ales generația tânără, care dorește să lucreze mai intensiv și mai sistematic și care vrea să îndrepte greșelile din trecut, cred că nu-și poate găsi un mai larg și mai greu teren de activitate decât acesta. Dacă va fi în stare să întrupeze cel puțin începutul unei organizații, va putea fi mulțumită, căci a reușit să rezolve problema cardinală a existenței naționale a poporului nostru.

Opera de organizare trebuie începută la sate, căci înflorirea și întărirea satelor e garanția viitorului nostru. Știm că țăraniii trăesc și astăzi, în multe părți, aceeași viață patriarhală ca acum câteva sute de ani, că orbecă în cel mai rușinos întunec și că sunt cu desăvârșire desorientați asupra rostului lor în lume. Aceste stări triste nu le putem înlătura, decât trezind în țărani conștiința că fac parte dintr'un neam cu aspirații în viitor și cu drepturi la o existență națională, independentă de mila mai marilor. Și numai o organizație le poate da această conștiință.

Organizarea satelor noastre trebuie făcută prin societăți culturale și prin însoțiri economice, cari să fie conduse sistematic de câte o centrală după un plan de mai înainte stabilit. Din aceste două va rezulta dela sine și organizația politică, care, după părerea mea, fără organizația culturală, dar mai ales cea economică e o imposibilitate.

Baza întregii organizări a poporului va fi cea economică, cu care mă voi ocupa de larg încurând în legătură cu donația d-lui Stroescu făcută Asociațiunii. Întruparea acestei organizări va întimpină, însă, mai multe greutăți, dintre cari cele mai mari sunt: pe deoparte conservatismul retrograd al țărănimii, pe de altă parte interesele angajate ale unei bune părți a cărturării. Dar piedecile nu sunt așa de grele ca prin o stăruitoare propagandă și prin muncă continuă să nu poată fi înlăturate.

Organizării economice va trebui să-i premeargă organizarea culturală, care e mai ușor de realizat, fiindcă avem Asociațiunea, în cadrele căreia în câțiva ani putem organiza toate satele locuite de Români și în sânul căreia există și astăzi un început de organizație, care trebuie numai desăvârșit.

Dela 1907, decând mă preocupă foarte intensiv această problemă și a cărei necesitate și importanță am accentuat-o în repețite rânduri, m'am gândit mult și am studiat și mai mult cum s'ar putea face un început serios. În raportul comitetului central cătră adunarea generală a Asociațiunii, ținută în Șimleu, la 1908, am încercat să fixez problemele culturale ale acestei instituțiuni, pe cari le-am motivat mai pe larg într'un articol apărut în «Luceafărul», intitulat «Problemele Asociațiunii»¹) Atunci m'am gândit la posibilitatea unei organizări culturale a țărănimii în cadrele Asociațiunii. Călăuzit de acest gând am lucrat un plan amănunțit pentru a face mai

¹ Vezi «Luceafărul», 1908, p. 407 și volumul meu: «Informații literare și culturale» p. 140.

întâi pe țărani membri ai Asociațiunii. Prin «Biblioteca poporală», pornită la începutul acestui an, instituția noastră culturală a și reușit să înscrie până acum aproape zece mii de țărani ca membri ajutători și înscrierile continuă zi de zi, așa că până la sfârșitul anului e nădejde că Asociațiunea va avea la vreo cincisprezece mii de membri ajutători. E de prisos să mai spun că această faptă a Asociațiunii e cea mai importantă din câte a săvârșit și care îi încunună cu cinste activitatea de 50 de ani, pe care o va serba la viitoarea adunare generală din Blaj.

Dupăce am reușit să grupăm țărănimea în cadrele Asociațiunii, nu ne rămâne decât să mergem cu un pas mai departe: să o organizăm. Această organizare până acum eră cu neputință, fiindcă între țărani și instituția noastră culturală nu erau legături mai strânse. Adunările cercuale și prelegerile populare ale despărțămintelor nu erau de ajuns ca să convingă țărănimea că există un așezământ care se interesează de soarta ei și prin urmare eră cu neputință a trezi în sufletul ei conștiința unei înche-gări culturale. Acum când țărani știu de numele acestui așezământ și încep să-i cunoască ținta ce o urmărește ni se impune dela sine organizarea satelor. Astăzi când în cele mai multe sate avem zeci și sute de membri ajutători ai Asociațiunii, cărturarii conducători ai satelor, preoții, învățătorii etc., n'au decât să înființeze, conform statutelor Asociațiunii, așa numitele agenturi. Aceste agenturi trebuie să fie, însă adevărate reuniuni culturale țărănești, cari să țină toamna și iarna, în fiecare săptămână, iar primăvara și vara în fiecare lună câte-o întrunire, cu ocazia căreia preoții, învățătorii și alți cărturari să aranjeze așa numitele șezători culturale. Pentru a dedă pe țărani cu asemenea întruniri cărturarii la început trebuie să fie foarte dibaci; trebuie să caute a atrage poporul prin lecturi interesante și prin producțiuni distractive și numai încetul cu încetul să-l obișnuiască a se ocupa și cu chestiuni serioase. În aceste reuniuni culturale țărănești, preoțimea și învățătorimea își poate plasa deocamdată aproape toată activitatea extraoficială de care a început să se vorbească în vremea din urmă și la noi. Adunările cercuale ale despărțămintelor în viitor vor trebui să fie adunări de țărani, în cari aceștia își vor spune dorințele și vor discuta nevoile ce-i preocupă. Ca aceste adunări cercuale să-și ajungă scopul nu vor putea cuprinde mai mult de 20—25 de comune, de aceea am și stăruit până acum ca din despărțămintele cu prea multe comune să se înființeze despărțăminte nouă. Și în curs de câțiva ani s'au și înființat vreo 15 despărțăminte nouă. În viitor despărțămintele dintr'un ținut vor țineă în fiecare an adunări generale extraordinare sub conducerea câte unui membru al comitetului central al Asociațiunii, căci adunările generale ordinare de până acum nu sunt suficiente pentru a trezi o mișcare culturală intensivă, continuă și unitară.

Reuniunile culturale vor avea chemarea să pregătească țărănimea și pentru organizarea economică. Cărturarii cu ocazia întrunirilor vor explica poporului însemnătatea însoțirilor și vor arată toate avantajele lor

materiale. Și încetul cu încetul țăranii obișnuiți a se apropia unii de alții și a lucra în comun, vor iniția ei singuri cele mai multe întreprinderi cooperative. Această organizație economică va fi, cum am spus, baza întregii activități pentru o nouă renaștere națională a poporului nostru în viitor.

Deocamdată numai indic posibilitatea unei organizări a satelor noastre. În curând o voi prezenta însă publicului nostru în cele mai mici amănunte. Într-o ședință viitoare a comitetului central al Asociațiunii voi prezenta un proiect de regulament privitor la înființarea agenturilor și o instrucție specială în care voi arăta întreg programul de lucru al ageturilor și al despărțămintelor. Dar și până atunci preoții și învățătorii au datoria a înființa agenturi în toate satele în cari se găsesc cel puțin patru membri ai Asociațiunii. Aceste agenturi, dezvoltându-se, vor putea să-și clădească o casă culturală, în care să se așeze biblioteca populară și în care să se țină toate întrunirile și toate petrecerile din sat. Această casă culturală va fi și căminul viitoarei organizații economice.

Iată în liniamente generale planul unei organizări culturale a satelor noastre, care se poate realiza în 2—3 ani în cele mai multe părți.

Generația de astăzi, care e nemulțumită cu ceea ce s'a făcut până acum, are deci un larg teren de activitate. Nu-i trebuie decât dragoste și stăruință la lucru. Și pentru înfăptuirea acestei organizări nădăjduim că vor da Asociațiunii mână de ajutor toți factorii vieții noastre naționale, biserica, școala, băncile etc.

Chem, deci, la lucru pe toți oamenii de bine!

Oct. C. Tăslăuanu.

DESCÂNTECE DIN BĂNAT

adunate de E. Hodoș.

Prefață.

Descântecelile acestea formează partea a treia a poeziilor populare ce le-am cules în Bănat.

Sub numirea *descântece* am cuprins toate acele versuri neregulate, care se zic, se recitează ori, mai exact, se mormăie, și niciodată nu se cântă, — *versuri neregulate care au în vedere a veni în ajutorul cuiva*, în caz de boală, de frică, de spaimă, ori atunci când cineva dorește să dobândească plăcerea cu mijloace bune sau rele.

Descântecelile, după credința poporului, au puterea în astfel de cazuri, să alunge: boala, frica, spaima, urâciunea și tot răul, și să aducă în locul lor: sănătatea, liniștea, frumuseța și mulțumirea acelei persoane, căreia i se descântă. Genul acesta al poeziei poporului l-aș putea numi mai potrivit *poezia magică*.

*

Meritosul folclorist al Bucovinei, S. Fl. Marian, — care a tipărit cea dintâi colecțiune mai mare de descântece la 1886, iar după șapte ani, în 1893, le-a mai sporit cu un volum, — a încercat să facă o împărțire a

acestui gen de poezie populară în nu mai puțin de *patru* specii deosebite una de alta, care «nicicând nu trebuie confundate» între sine, după cum s'a făcut, zice Marian, de cătră cei mai mulți inși până acum; — aceste patru specii sunt următoarele :

1. Descânțece,
2. Vrăji,
3. Farmece și
4. Desfaceri.

Cele dintâi, *descânțecele*, au în vedere — după Marian — numai boalele *corporale*; celelalte trei, vrăjile, farmecele și desfacerile, nu au nici o legătură cu medicina.

Vrăjile — după acelaș autor — au de scop «de a face cuiva mai mult sau mai puțin rău», cu mijloace stricăcioase: plante veninoase, obiecte spurcate și molipsitoare; ele se îndreaptă nu cătră ființe sfinte, ci mai adesea cătră ființe mitologice și cătră spiritele necurate.

Farmecele au de scop, ca omul să se facă mai frumos și mai plăcut cu mijloace nevinovate și curate.

Desfacerile, în sfârșit, ar avea două scopuri: a) a depărtă făcăturile și, câte-odată, a le întoarce pe capul celui ce le-a trimis și b) a se face plăcut altora.

Regulele stabilite astfel, dacă încercăm a le aplică la exemple singuratic din publicațiunile scriitorului bucovinean, nu ne lămuresc de loc: la descânțece dăm peste desfaceri, la vrăji găsim mai multe farmece, la farmece avem și desfaceri; iar la desfaceri aflăm și descânțece, și farmece, și vrăji.¹

Desfacerile, afară de aceasta, s'ar putea numi tot așa de bine «deslegări», «întoarceri», «mânățuri», «aruncături»... Dar oricum le-am numi, ele rămân simple *descânțece* întrebuițate la răul ce se naște din «făcătură», «fapt», «mânățură», «aruncătură».

Poporul are numirea «descântec de destors», «descântec de desfacere» șcl.; e lămurit zis «*descântec de desfacere*», și însemnează: făcătura sau facerea se poate desface prin descântec. Textul zice:

Cine-a făcut cu unu,
Io desfac cu doi;
Cine-a făcut cu doi,
Io desfac cu trei — — —

¹ Pentru doritorii d'a cercetă însemnez aici mai multe pagine:

S. Fl. Marian, *Descânțece* pop. române, Suceava 1886, la pag. 19 și 118 se găsesc două «desfaceri» puse la «descânțece».

Acelaș, *Vrăji, Farmece și Desfaceri*, București, 1893. Pag. 40, 47, 49, 52 ș. a. cuprind «vrăji», care pot să fie și «farmece» (scopul rău nu e învederat); pag. 106 are un «farmec de iubire», care samănă perfect cu «vrăjile» dela paginile de mai sus. Alt farmec, la 122, ca să fie fetele jucate, este o «desfacere»; — ori de nu este desfacere, atunci «desfacerea» dela pag. 233 este un «farmec». — La pag. 138 este sub titlul «întoarcerea urmei» o desfacere, despre care însuși autorul scrie la pag. 140 că este în acelaș timp și o «vrajă». — Altă desfacere «întoarcerea ursitei», pag. 148, deși e «desfacere», este totodată și «descântec», cum scrie autorul la pag. 152, — dacă însă e descântec n'ar trebui să fie și «desfacere», căci aceasta n'are d'a face cu medicina (v. pag. 6 în notă). — La 159 cetim: «*desfacerea, respective (!) farmecul acesta*»... Alte nepotriviri la 186, 196 ș. a.

și baba desfăcând nainte cu 4, 5, 6, 7, 8, 9 și «cu mâinile amândouă», la sfârșit spune:

Descântecul ¹⁾ dela mine,
Leacul dela Dumnezeu!
«Dela mine *descântecu*,
Dela Dumnezeu leacu!»

Descântecul se va fi sfârșind altă dată — după atâta desfacere repetată și iar repetată — și așa:

«*Desfacerea* dela mine,
Leacul dela Dumnezeu», —

dar și acum, ca și mai nainte, descântătoarea n'a făcut altceva, decât a *descântat* pentru desfacere de făcătură.

Prin urmare, «desfacerile» nu se pot scoate din mijlocul descântecelor, unde își au locul lor din orice punct de vedere le-am privi.

Impărțirea poeziei magice în: descânțece, vrăji, farmece și desfaceri, ca patru specii deosebite, în felul făcut de Marian, o consider cu totul nereușită.

*

Întru «*a vrăji*» și «*a fermeca*» nu există în popor, pe cât am aflat, nici o deosebire: vorba dintâi, a vrăji, se aude poate mai des, decât a doua, — dar amândouă au aceleași înțelesuri.

A vrăji sau a fermecă înseamnă mai întâi: a dușmăni și a gonî un rău. Nu este scopul prim al vrăjilor «de a face cuiva mai, mult sau mai puțin rău». Ținta lor de căpetenie este d'a îndreptă un rău spre bine fie și cu mijlocul necreștinesc — poezia magică e mai veche decât creștinismul — de a trimite răul în capul deaproapelui tău vinovat sau nevinovat. Răul, despre care putem vorbi la vrăji, nu este scop al lor, ci unul din mijloacele vrăjitorului, care vrea să schimbe cu orice preț starea nesuferită a clientului său, ori chiar a sa proprie, într'o stare suportabilă.

D'aici se poate naște al doilea înțeles. Și adevă. Omul nu se simte în toată firea, — a dat de-o neplăcere sau s'a bolnăvit, — după socoteala țaranului poate să fie «vrăjit» sau «fermecat»: un rău, de care unul s'a mântuit, a năpădit în casa altuia prin mijlocirea vrăjitorului.

Va să zică, în cazurile acestea, a fermecă sau a vrăji înseamnă: *a face cuiva rău*, — însă răul acesta mijlocește «binele» altuia.

*

În ce consistă vrăjile sau farmecele?

Ele consistă în ceremonia săvârșită de o ființă, care în ochii poporului poate tot ce vrea, și care de obicei stă în legături cu duhurile necurate, dar care știe să le stăpânească și să le poruncească. Puterea vrăjilor se poate zări în mimica acestei ființe și în obiectele ce le întrebuințează când vrăjește sau fermecă; — dacă, la prilejul acesta, se rostesc cuvinte cu o măsură sau cadență oarecare, ceremonia este însoțită și cu *descântec*.

A vrăji sau a fermecă se poate și fără a rosti descântecul; dar a descântă în adevăr nu se poate fără a vrăji. Un exemplu de vrăjă fără descântec, exemplu nu tocmai perfect, am avea în cartea noastră a des-

¹⁾ Vezi și S. Fl. Marian, Descânțece, pag. 120:

cântecelor bănățene la Nr. 60, «*de mironi*», cules în Deliblata, nu departe de Dunăre, unde în toată ceremonia izbăvirii de strigoii, ce strică pacea nopților, cei doi vrăjitori abia rostesc câteva cuvinte în versuri șchioape.

Lumea satelor se teme de vrăjitor mai mult pentru *puterea* extraordinară, decât pentru răutatea lui. Se teme; dar îl admiră, cere ajutor vrăjilor sale, și se ferește de el numai atunci, când nu-i simte trebuința.

E ușor de înțeles, că persoana care se ocupă cu vrăjitoria — o meserie prigonită de autorități — mai totdeauna își va tăgădui meseria, zicând că «nu vrăjește», «nu farmecă», ci numai «*descântă*» ca să «*desfacă*» sau să «*deslege*», — ceeace este permis, căci însași biserica are «*rugăciuni de deslegare*».

*

Vrăjile, și orice poezie magică, are d'a face cu medicina populară, din momentul când întrebuițează anumite materii ca leacuri. O apă descântată este totdeauna un medicament sau un remediu în caz de boală reală ori închipuită. Pentru nemedici, adesea și pentru medici, este cu neputință a stabili unde începe și unde se sfârșește o boală corporală. Oamenii, bunăoară duc spaima strigoilor; lipsiți de odihnă, nu le ticnește mâncarea și beutura; oboseala lor este o durere corporală, — și vrăjitorul o poate vindeca. O fată n'a avut parte de cutare peșitor; acum suferă din greu, ziua cu dureri adevărate de cap, seara se culcă «pe foc și urzici, pe ace și furnici»; baba știutoare, dela care fata cere sprijin «pentru parte», o tratează ca pe o bolnavă și-i descântă așa, că tot «focul și urzicele, acele și furnicele», cu toate durerile, le-așterne cutăruia până atunci, pânăcând el va sosi la aceea, care îl cheamă și doarește. — Se întâmplă, de el tot nu sosește; iar fetei nu i dă mâna s'alerge într'una la babă, — atunci își mai descântă și singură, rostind cel puțin un fragment din cele auzite și învățate la prilej... La o vrastă naintată fata aceasta trecută poate s'ajungă vrăjitoare în toată forma, dacă vremea, sărăcia, nevoile o silesc să vrăjitorească.

*

Privitor la descântecelc bănățene din cartea prezentă, mai observ că am adunat cu totul 114 descântece care, afară de ultimele două, toate se rapoartă la boale și suferințe omenești. O parte însemnată e influențată de poezia *slavică*; dupăcum se invederează din numiri ce derivă din limbă slavă, ca: «*izdat*» (la descântece pentru *urdinare* și alte boale de «inimă»); «*coștac*» (la boala de *oase*), «*coștac năprăcit*» (mănat, îndreptat dela cineva); «*miguloși*» (umflătură la ochi, dela *mig* = clipă, *migat* = a clipi din ochi); «*năjit*» (durere produsă de duhuri care nu te lasă a trăi în pace); «*obrăncit*», obrintit (inflamat); *strădomaș* (probabil e paserea fabuloasă a basmelor slave), — și altele de aceeaș origine.

Cele mai numeroase sunt descântecelc *de deochi*; urmează cele *de izdat*, *de colăcît*, *de făcătură*, *de mironi*, *de buba*, descântece pentru parte, ș. a. Pe cât s'a putut, le-am însoțit pretutindenea de note și scurte explicări.

Distribuirea s'a făcut nu după alfabet, ci după cuprinsul lor asămănător.

Pentru a înlătură greutățile împreunate cu adunarea acestui soi de poezie, greutăți cunoscute și recunoscute, am insistat ca ceice mi-au stat în ajutor, — tinerii pedagogi și elevele institutului, precum și unii învățători și învățătoare, dacă aveau dispozițiuni pentru asemenea lucruri, — să culeagă materialul dela *mamele* lor, dela bunicele și dela rudeniile

din sate. Indeosebi am căutat, ca *femeile* colectante, care mai ușor câștigă încrederea babelor vrăjitoare decât bărbații, să încerce colectarea descântecelelor la izvoarele adevărate și, în același timp, nejenate de oameni și împrejurări.

Numai pe această cale, și după o lungă vreme, am reușit să înfrunesc o părticică din poezia poporană magică în volumașul acesta, — cu care se termină publicația începută sub titlul Poezii populare din Bănat.

Caransebeș, în 1905.

1. Pentru parte.

O fată cam trecută, dacă vede că peșitorii nu mai sosesc, merge la o babă vrăjitoare, ca să-i descânte „pentru parte“.

Baba primește dela fată un cocoș, ține cocoșul în mâni și zice următorul descântec:

Sări cocoș,	10	Cu ghearele să-l gherăești,
Pe coș,		Cu aripile să-l tălăpești
Cu ciocul de oțel,		Și la Ana să-l pornești!
Ghearele de fer,		În vis să-l visăm,
5 Aripile de-aurel!		Aeve să-l vedem,
Nu sări pe coș,	15	Să nu poată mânca,
Ci pe partea N. (a fetei cutare)		Lucrà,
Să te duci la (cutare tânăr),		Nici stă,
Cu ciocul să-l ciocănești.		Până la Ana va plecà.

După aceasta baba mai ia dela fată un brâu de lână și urmează:

Tu brâu, brăușor,		Cu aripele să-l tălăpești,
20 Fă-te șerpe gălbinior,	30	Cu cozile să-l pocnești,
Cu nouă capete,		La Ana să-l pornești!
Cu nouă aripi,		În vis să-l visăm,
Și cu nouă cozi;		Aeve să-l vedem,
Du-te peste văi,		Să nu poată mânca,
25 Peste munți,	35	Lucrà,
Peste sate,		Nici stă,
Până la a fetei parte.		Până la Ana va plecà!
Cu capetele să-l ciocnești,		

Cules în Vălișoara, lângă Caransebeș, dela baba Petriia Seracin, și comunicat de Ana Seracin, învățătoare.

2. Pentru parte.

Bun tot pentru fete mai trecute. Pot să descânte ele, fără ajutor străin.

Tu brâu,	5	Cu ciocul de fier,
Brăușorul meu!		Cu aripile de oțel;
Te arunc pe coș,		Cu ciocul să-l ciocnești
Să te faci cocoș,		Pe scrisul meu,

Cu aripile să-l tălăpăești:
 10 Pe el, pe mumă-sa,
 Pe el, pe tată-so,
 Pe el, pe frate-so,
 Pe el, pe soru-sa,
 Pe el, pe nașă-sa,
 15 Pe el, pe nașu-so;
 De-o fi rumân,
 De-o fi neamț,
 De-o fi piem,¹
 De-o fi ungur,
 20 De-o fi sârb,
 De-o fi turc,
 De-o fi țigan,
 De-o fi jidov:
 În vis să-l visez,

Cules în Caransebeș.

3. Pentru parte.

La Sân-Vasile fetele, dacă vreau să se mărite, se duc la râul cel mai apropiat, se suie pe podul râului, scutură de el și își descântă «pentru parte»:

Nu scutur podul,
 Ci scutur lacul;
 Ear lacul să scuture
 Pe dracul,
 5 Dracul să-mi scuture

Bărbatul,
 Să nu poată mânca,
 Să nu poată bea,
 Până nu io-i dà
 10 Cu mâna mea!

După aceasta fetele se duc la coșul deschis al bucătăriei, aruncă brăcirea (cingătoarea) pe coș în sus și se uită spre cer zicând:

Stea, stălăluică!
 De mi-ai fi soruică,
 Îți dau brăcirea mea,
 Să te 'ncingi cu ea,
 15 Să te duci la bărbatul meu,

Să-i spui, că am zis ieu,
 Că dacă e cu mine 'n țară,
 Să vină astară;
 Ear de-o fi în altă țară,
 20 Să vină pe mâne sară!

Brăcirea o aruncă de trei ori în sus pe coș, repetând tot d'atâtea ori versurile de mai sus.

Comunicat de elevul Petru Lădariu din Obreja, l. Caransebeș.

¹ «Piem» (infl. germ.) = boiem, ceh.

² Lac subpământean.

³ Să-l încâlzești.

⁴ Să stau de vorbă, să mă 'nșeleg.

4. Pentru parte.

În sara de Sân-Vasile, fetele care vreau să se mărite în anul ce se începe, se duc la un gard, clatină un par și zic:

Nu scutur gardul,	5 Să scuture ortacul,
Ci scutur lacul,	Să se ducă 'n lume și țară
Lacul să scuture pe dracul;	Peste 99 hotară:
Ăla să se ducă,	Să-mi aducă partea mea!

Dela Petruța Alexandrescu din Caransebeș, com. de elevul Const. Iacob.

5. Pentru parte.

Când e lună nouă, fetele care-și fac «pe parte», prind cătrința dela poală și aruncă cu baerile cătrinței cătră lună. Și zic așa:

Lună nouă,	Și să-mi aduci
Lună nouă!	10 Pe cine mi-o fi mie parte!
Cal ai,	Că de-o fi peste munte,
Frâu n'ai;	Imi pun brâul meu punte;
5 Iți dau frâul meu,	Că de-o fi în altă țară,
Să 'ncalici calul teu,	Să-mi vină pe scară;
Să te duci în lume și 'n țară,	15 Și de-o fi peste deal,
Peste nouăzecișinouă hotară,	Să-mi vină călări pe cal!

Com. de elevul Teodor Savescu din Caransebeș.

6. Pentru parte.

Altă dată, fetele, dacă vreau să se mărite curând, se uită sara drept la o stea, își țin mâinile ridicate spre cer zicând:

Tu stea luminoasă!	De peste 99 hotară.
Toate stelele să stee!	De unde va fi prins,
Tu stea luminoasă,	10 Să-l desprinzi!
Noaptea asta să n'ai stăveală,	Dela tată, surori și frați, —
5 Nici odihnă,	Dela toți!
Până nu-i aduce soțul meu	In vis să-l visez,
Din lume, din țară,	Aievea să-l văd!

Dela Petruța Alexandru din Caransebeș, com. de elevul Const. Iacob.

7. De iubire.

La Sâmbziene, în 24 Iunie, sărbătoarea nașterii sf. Ioan Botezătorul, fetele se scoală când se revarsă de ziuă și, înainte de răsăritul soarelui, se duc afară din sat, la cutare loc, care acum, la sfârșitul lui Iunie, e galben ca aurul de florile Sâmbzienelor. Aici fetele — de obicei câte două — se desbracă în pielea goală, se uită ca să nu le vadă nimeni, și se spală pe față și pe trup cu roua florilor mirositoare, rostind înainte d'a răsări soarele:

- Bună dimineața,
Râul lui Iordan,
Și apa lui Viorean!¹
— Mai șezi la noi
5 Pe scamn² de aur!
— N'am venit să șăd
Pe scamn de aur;
Ci am venit,
Să mă spăl
10 Pe față,
Pe brață,
Pe albă peliță,
Pe galbenă costiță.
Și mie să-mi dai:
15 În doi ochișori
Doi bănișori,
- În doi umerei
Doi luceferei,
În piept soarele
20 Și zorile,
În spate luna
Și stelele,
Pe mânecele
Numai stele,
25 Pe polcuță
Dragostile! —
În palmi pleznii,
În țări mă vestii,
Mândră, frumoasă să fiu!
30 Celor bătrâni vestită,
Celor tineri iubită!

Auzit în Caransebeș dela P. Adam din Zărvești.

8. Pentru joc.

Sara, naintea unei zile de sărbătoare, fata desface în două focul din vatră, și între focuri pune o oală de apă nencepută, un ban alb și busuioc. Oala rămâne acolo până în dimineața următoare, la utrenie. Atunci se ia d'acolo și se așează pe o farfurie curată în fereastră. Când trage întâia oară clopotul la liturghie, rostește de trei ori:

- «Bună dimineața,
Râu de rouă,
Râul lui Iordan!»
— «Mulțumesc Dumitale,
5 Fată frumoasă,
Cu costița groasă,
Șezi pe scamn
De mătasă!»
— «Ba! că n'am venit
10 Să șăd pe scamn
De mătasă;
Numai am venit,
Să mă rog
De Sfânta Maică
15 Duminecă,
Cu de Sfânta Maică
Mariă:
- Să mă spele
Pe față,
20 Pe brață,
De urăciuni,
De făcături,
De trâmisiături,
Dela strini, (străini)
25 Dela vecini,
Dela vărinci, (verișori)
Dela verișoare,
Dela neamurile toate.
Că mi-or pus:
30 Pe cap
Piele de țap,
Pe mânușiță
Piele de mătă,
Pe trup

¹ «Viorean» e nume ce se dă boilor. «Apa lui Viorean» nu poate să fie altceva decât o metaforă. Înțelesul propriu va fi: roua de pe câmp.

² Scaun.

- 35 Piele de lup,
Pe tălpi
Nojăte de câne.
Când pe drum
Plecam:
40 Țapii sbierau,
Mâșii se smiorau,
Lupii urlau,
Câinii lătrau,
Smoala mă negrea,
45 Toți de mine fugea...»
Io plângeam,
Mă văieram,
Nime 'n lume
Nu m'auzea,
50 Numai Sfânta Maică
Duminica,
Cu Sfânta Maică
Maria,
Din vâna cerului
55 D'asupra soarelui.
In toeag d'argint
Se răzimă,
Pe mine 'n brațe

- Mă luă,
60 In râul lui Iordan
Mă aruncă,
In lapte dulce
Mă scaldă,
Cu brâu roșu
65 Mă 'ncingea,
Cu stâlp de busuioc
Mă frecă:
Pe cap,
Pe după cap,
70 Să-i cad la toată lumea
Cu drag,
La oamenii cei bătrâni
Cu cinste
Ș'omenie,
75 Și la juni
Cu dragoste mare.
Și-mi puneă în cap
Un mac,
Pe mânicile
80 Stele mărunțele,
Să se uite toată
Lumea la ele!

Când fata «se înșchimbă» (ia rufe curate), se stropește cu apă descântată.

Com. de elevul Ios. Stoica din Topleț, l. Orșova.

9. De spălat.

Fata dacă vrea să fie ferită de rele și să rămână sănătoasă și frumoasă, se duce în zori de zi înainte de răsăritul soarelui la râu, se spală cu apă din râu și își descântă așa:

Bună dimineața,	De întâlnituri,
Râu curat!	De deochituri,
Dela Dumnezeu lăsat!	De mânături.
Cum ai știut spăla:	Ieu să rămân curată,
5 Toate ogășelile,	15 Luminată,
Toate petricelile,	Ca steaua pe cer,
Toate rădăcinoasele,	Ca roua pe mări,
Toate mătăsinioarele,	Ca argintul curat,
Așa să mă speli pe mine:	Ca aurul luminat!
10 De toate relele,	

Dela Ileana Hamza în Crușovăț, comunicat de Ermina Radulescu, elevă.

10. De deochi.

Descântecul «gigiochi» se rostește la dureri de cap, împreunate cu ferbințeală și amețeli. Boala provine din deocheat («giocheat»).

Descântătoarea cere un cuțit nou și un fir de mătură. Și zice:

	Doamn' d'ajută, Doamne!		Ea îi ajungeă,
	A plecat N.	40	Capul cu sabia tăea
	Pe cale,		La muroni și muroane,
	Pe cărare,		La strigoni și strigoane,
5	Și s'a 'ntâlnit		Și inima lui N.
	Cu muronii		Dela iei o scoteă
	Și cu strigonii 'n cale,	45	Și lui N. o aduceă,
	Și picioarele i-au frânt,		Și-i așeză:
	Mânile i-au <i>olignit</i> , ¹		Inimă la inimă,
10	Grumazii i-au rupt,		Față la față,
	Sângele i l-au vărsat		Brațe la brațe,
	Și inima i-au mâncat.	50	Inima la loc,
	Ear Maica Precistă din cer		Sănătatea 'n trup.
	Auzeă,		Să se plămădească
15	Și vedeă,		Inima 'n el,
	Scară de ceară-și făceă,		Cum se plămădește:
	Și se coboră	55	În troacă olățelul,
	Jos la țară și 'ntrebă:		În vacă vițelul,
	— «Ce ți-i ție, N.?»		Și'n găină oul!
20	— «Am plecat		De-o fi deocheat
	Pe cale,		De om mare:
	Pe cărare,	60	Să-i crepe foalele,
	Maică Preacurată;		Să-i pice mațele,
	M'am întâlnit		Să-i cură sângele!
25	Cu muronii		De-o fi deocheat
	Și cu strigonii 'n cale,		De muiere mare,
	Picioarele mi-au frânt,	65	Muroane, strigoane:
	Mânile mi-au olignit		Să-i crepe bocșele (?),
	Grumazii mi-au rupt,		Să-i cură laptele,
30	Sângele mi-au vărsat,		Să se mire de ea
	Și inima mi-au mâncat!»		Țara și lumea,
	Atunci Maica Precistă	70	Cum s'a mirat de N.,
	Încingeă cal de argint,		Când ea l-a deocheat!
	Plecă peste tot pământul,		De-o fi deocheat
35	Cu sbiciul sbiciuind,		De fată mare:
	După muroni,		S'o bolească boala,
	După strigoni	75	Să-i pice costițele,
	Alergând.		Să-i crepe țitele,

¹ «Scrintit și imflat».

Să se mire de ea
Lumea și țara,
Cum s'a mirat de N.
80 Când l-a deocheat!
Ori s'o fi mirat:
De statul lui,
De purtatul lui,
Sau de umblarea lui!
85 Voi mironi și muroane,
Voi strigoni și strigoane,
Să ieșiți din *inima*¹ lui,
Din ficiații lui,
Din *jăgărițele*² lui,
90 Din toate încheieturile lui,
Și din vâna groasă,
De prin oasă.
Să ieșiți,
Să vă domoliți,
95 Să vă potoliți,
Să vă călcați,
Să vă *cuncinați*!³
Să fiți călcate,
Și cuncinate
100 De gura mea,
Și de Maica Precurată,
Că ieu să-ți fiu descântătoare,

Și Maica Precurată lecuitoare!
Și voi să periți:
105 Cum pierе roua de soare
Și pulberea de ploaie!
Și să ieșiți:
Din cap,
De după cap,
110 Din bulzii ochilor,
Din creerii capului,
Din zgârциul nasului,
Din tot trupul lui N!
Să ieșiți,
115 Să grăbiți
La 99 de hotare nehotărâte,
La 99 de livezi ne'mpărțite
La 99 de izvoare ne'ncepute!
Acolo să beți,
120 Acolo să mâncați,
Acolo s'odihniți,
Ș'acolo să sălășluiți!
Că N. nu vă poate hrăni,
Nu vă poate adăpă,
125 Nu vă poate sălășlui.
Și ieu să-ți fiu descântătoare,
Maica Precistă lecuitoare,
Și ziua de astăzi ajutorătoare!

Descântătoarea face acum trei cruci pe pământ, și urmează:

Cum se calcă pământul
130 De lume, de țară,
Și de multe cară,
Așa să se calce
Durerile toate!
D'o fi din strigoni,
135 D'o fi din mironi,
D'o fi din strigoane,
D'o fi din muroane,
D'o fi din urătele,

D'o fi din *despletitele*,
140 D'o fi din muma pădurii,
D'o fi din moșul codrului,
D'o fi din friguri curate,
Necurate, —
D'o fi din ori ce;
145 Să-i treacă lui N.,
Să rămână curat,
Luminat,
Cum Dumnezeu l-a lăsat!

Descântătoarea sfârșind, implântă după ușă cutitul, care rămâne câțva timp acolo; iar firul de mătură îl aruncă afară.

Auzit dela femeea Cumbria Pocreanu din Jupa, comunicat de George Gruea, învățător.

¹ Stomacul lui. — ² Plumânile cu inima.

³ Să vă sfârșiți, să periți; — alții derivă dela lat. *contenere*, să vă opriți, însă atunci am avea forma *concenți* sau cunțineți, și nu «cuncinați», care e slavicele cuncinat.

11. De deochi.

La de durere de cap, descântătoarea suflă pe capul bolnavului zicând:

Doamne-ajută!	D'o fi dedeochi de om,
Din limba mea,	20 Să-i pleznească boşa!e, ¹
Din cuvântul meu,	Să-i cură pişăţii,
Şi din leacul Sfintei Maicii Mării,	Să se mire lumea şi ţara de ell
5 Şi dintr'al lui Domnul nostru Isus	Să nu se mire de N.
[Cristos,	Că-i frumoasă,
Să-i fie de folos!	25 Ori că-i urâtă,
Suflai peste cap,	Ori că-i cenuşoasă;
Dedeochi s'a dus în sat;	Numa să se mire de cei 9 ogari,
Suflai peste frunte,	Cu gurile căscate... —
10 Dedeochi s'a dus în munte; —	Dedeochiul acolo se duceà,
Cine-l deocheà, crăpà;	30 Acolo se mirà
Şi cine l-o rămnit,	Şi se desmirà,
O pleznit.	Şi pre al beteag il părăsà,
D'o fi dedeochi de fată mare,	Şi il năpustà,
15 Să-i pice cōşiţa;	Cu somnul
D'o fi dedeochi de muere,	35 Şi cu Domnul
Să-i pleznească ţătele,	Şi cu leacul Sfintei Maicii Mării.
Să-i cură laptele;	[Amin!

Acest descântec se zice de trei ori după olaltă.

Dela Iconia Crâsta, de 62 ani, din Slatina-mică, comunicat de elevul Romul Şandru.

12. De deochi.

Sau de durere de cap. Descântătoarea pune apă într'un păhar, îl ţine în mână şi suflând în păhar, cască din când în când şi zice de mai multe ori:

O rană,	Mâncaţi de cari,
Pogorană,	Să ugească ² sfânta curcubătă
Pogorască-te Dumnezeu	goală,
Din gene,	Să cânte bribeţii pe ea.
5 Din sprâncene,	10 Amin!
Din dinţi rari,	Leac din gura mea să fie!

Dela Trandafira Murariu, de 53 ani, din Slatina-mică, com. de R. Şandru.

¹ Testicule.

² Să rămână.

13. De deochi.

Trei cărbuni aprinși se stâmpără într'un pahar de apă, făcând de trei ori cruce peste cărbuni. Apa o bea persoana deocheată, iar descântătoarea zice:

	Cine-a deocheat		De-a fi din vânturi,
	La N., a crepat;	15	Din garduri,
	Cine-a rămnit		Din muroni,
	La N., a pleznit.		Din strigoni,
5	De-a fi deochiul din față,		Din mânătură,
	Pice-i părul,		Din pocitură, —
	Cură-i sângele!	20	Leac să fie,
	De-a fi din muere		Maică Marie!
	Crepe-i țitele,		Mai vartos
10	Cură-i laptele!		Isus Cristos!
	De-a fi din voinic,		Io Terezia-s descântătoare,
	Crepe-i boașele,	25	Maica Marie lecuitoare,
	Cură-i pișății!		Amin!

Comunicat de elevul Ioan Mircea, care l-a scris din graiul mamei sale Terezia din Oravița.

14. De deochi.

Descântătoarea suflă peste capul bolnavului:

	N'am suflat suflatul,		Și nuiiele mari roșii,
	Ci strigoniatul:		Să facă o strungă mare roșie,
	Strigoni venit,		Să mulgă oi mari roșii,
	Strigoni năprăcit,		Să facă un caș mare roșu,
5	Strigoni pocit!	20	Și să plece prin sat strigând:
	Ieși din creerii capului,		«Hai la caș roșu,
	Din merele obrazului,		La caș roșu!» —
	Din bulbucile ochilor.		Cât caș roșu 'n lume și țară,
	N. să fie curat		Atâta deochi la N. în cap,
10	Ca aurul străcurat,	25	De-o fi deocheat:
	Ca Domnul Cristos		De ochi verzi,
	Să-i fie de folos! (<i>Căscând</i>):		De ochi galbini,
	Plecat-a un om mare roșu		De ochi roșii,
	Intr'un codru mare roșu,		De ochi negri,
15	Să taie pari mari roșii,	30	De ochi de 99 de feluri!..

Descântătoarea așează palma d'alungul și d'altul pe fața bolnavului, după aceea pune palma pe pământ, tot în cruce, cum a pus-o pe față, și zice:

Cum s'așează pământul sub
picioare,

Așa să se așeze dela N.:

Toate deochiturile,

Toate rămnițurile

35 Și strigoniturile,

Din Caransebeș.

Din cap să fie călcate

Și așezate

De Dumnezeu cu Sfântul

Arhanghel, —

Leac să-i fie!

15. De deochi.

Descântătoarea sau descântătorul ia un păhar de apă, în păhar stânge câțiva cărbuni, ș'apoi descântă bolnavului. La sfârșit îi dă să bea pușin și-l unge cu apa descântată.

Amin! Amin!

Descântecul Sfintei Maicii Mărie,

Din gura mea leac să-i fie!

Plecă N.

5 Pe cale,

Pe cărare,

Și se 'ntâlni

Cu muronii,

Cu strigonii 'n cale.

10 Ieșiți voi muroni,

Și voi strigoni,

Din creerii capului,

Din fața obrazului,

Din dinți,

15 De după dinți,

Din măsele,

De după măsele,

Din patruzecișipatru de oscioare!

Ieu plecai

20 Pe cale,

Pe cărare,

Și loșai¹ o săcure roșie mare,

Mă dusăi într'o pădure roșie mare

Și tăeai lemne roșii mari

25 Făcui o masă roșie mare,

Și făcui scamne roșii mari,

Și făcui un foc roșu mare,

Și făcui oale roșii mari;

Făcui un prânz roșu mare,

30 Și-l pusăi pe masa roșie mare;

Mă suii pe scamn roșu mare

Și strigai:

Veniți muroni!

Veniți strigoni!

35 Câți veți mîncă,

Veți crepă;

Câți veți ugi,²

Veți plezni, —

Și N. de voi s'a mîntui,

40 Amin!

Scriș în Jena și comunicat de Romul Ioanovici, elev, spus de bunică-sa Eva Ioanovici.

16. De deochi.

Ieși strigoni din cap,

Ieși de după cap,

Din creerii capului,

Din fața obrazului!

5 Nu înțapă,

Nu jungheă!

¹ Luai.

² Rămâneă.

Că cu limba te-oi descântă, Cu àbor te-oi suflă, În sat te-oi mânà. 10 În sat, La cel ce te-a deocheat. — Că plecà omul pe cale, Pe cårare, Cu un topor roşu mare, 15 Într'o pădure roşie mare Şi tăià lemne roşii mari, Şi făcù un foc roşu mare,	20 Făcù mese roşii mari, Şi puse un prânz roşu mare, Şi strigă : — Veniţi strigoni! Veniţi pocituri! Câţi veţi mânca, Veţi crepà! 25 Şi câţi veţi ugi, (rămânea) Veţi plezni Şi N. de strigoni s'a mântui.

Cules în Boldur şi comunicat de Augustin Aldan, teolog.

(Va urma.)

ETNOGRAFIE.

Turca în comitatul Hunedoarei.

Poporul român are foarte multe obiceiuri interesante şi frumoase, cari însă azi sunt în pericol de-a fi date uitării şi pentru aceea e de mare importanţă să le păstrăm în scris. Obiceiurile acestea sunt de importanţă nu numai din punct de vedere etnografic, ci şi de aceea, fiindcă în unele dintre ele aflăm mult material privitor la religia străveche. Ele ne lasă să pătrundem în sufletul poporului din acea epocă, în care, stând pe un nivel mai inferior de cultură, şi-a creat însuşi noţiunea despre fiinţele superioare. Şi așa este aceasta la toate popoarele. Omenimea cunoştea, pe treapta cea mai inferioară a culturii două noţiuni: a binelui şi a răului. Fiecare își avea sfera sa. Dacă vre-o întreprindere a succes bine, atunci credeau că au fost ajutați de *duhul cel bun*, iar dacă n'a reuşit, credea că *duhul cel rău* e mânios pe ei şi că acesta le-a nimicit planul. Cu lăţirea culturii, s'a mărit şi sfera acestora. Atât numărul duhurilor bune, cât şi al celor rele au crescut. Cu încetul apoi a început să se deosebească câte una din ambele sfere, în jurul cărora s'au grupat celelalte. Iată cele două noţiuni culminante, dintre cele bune: Dumnezeu, dintre cele rele: dracu.

Omenimea aducea laude în rugăciuni duhurilor bune, pentru binefacerile lor, ea se nizuia să le umble în voe şi se sileà să nu strice relaţia aceasta bună prin săvârşirea astorfel de lucruri şi fapte, cu cari — după credinţa lor — le făcea pe plac. De altă parte de duhurile rele se temeà şi se sileà să le depărteze dela sine. Erà în stare să facă orice, cu ce credea, că le depărtează. Astfel s'au născut superstiţiile în popor. Omul din era primitivă, dacă voia să se răsbune asupra răufăcătorului său, îl da pe mâna duhului rău şi astfel s'a născut sudalma. Unele superstiţiuni şi obiceiuri de azi le putem urmări până în timpurile străvechi şi toate acestea se întâlnesc în era culturii primitive a omenimii, în lumea ideilor oamenilor de atunci.

În urma pietăţii, cu care se purtau faţă de spiritele bune, aduceau jertfe pompoase. Obiceiurile acestea decurgeau de regulă cu veselie, se bucurau de fapta bună şi acestei bucurii îi dau expresiune în măsură mai mică ori mai mare. Un astfel de obicei e şi *turca, care anunţă*

sfârșitul iernii și apropierea primăverii, când dispare zăpada, se desghiață pământul, iar locul duhului iernii îl ia duhul roditor al primăverii. Aceasta părere se pare a o justifica și obiceiurile asemănătoare cu turca, cari se află și la alte popoare și cari se și numesc în unele locuri: jocuri, cari îngroapă iarna. Acest obicei voesc să-l descriu și eu după putință, și deoarece acest obicei nu e cunoscut pretutindinea și dacă se și află pe undeva, cred, că nu în forma aceea, ca în comitatul nostru. Cu descrierea aceasta se pot compară alte obiceiuri asemenea acestuia, și dacă s'ar află cineva, care ar descrie acestea, cred, că ar face mari ser-

Fig. III. Turca din Geoagiu.

vicii nu numai etnologilor și etnografilor, ci și neamului, căci prin aceasta ar păstră pe seama posterității un astfel de obicei, pe care azi-mâne și poporul, care azi mai ține la el, în curând îl va cunoaște numai din hainele, costumele păstrate în muzee și din descrieri.

Turca e cunoscută în comitatul nostru sub diferite numiri. În țara Hațegului o cunosc sub numele de *Cerbu*, *Cerbuțul*, în partea vestică sub *Turcă*, iar în ținutul dintre Geoagiu și Zlagna sub *Turcă*. Am dat aceste lămuriri, fiindcă eu, descriind obiceiul cunoscut în ținutul Geoagiului, voi folosi numele de Turcă. (Fig. III).

Până acum au scris mai mulți deja despre turcă,¹ atât în românește cât și

¹ S. Mangiucă: *Daco-romanische Sprach- und Geschichtsforschung*. I. Teil. (Die Colinda, ihr Ursprung, ihre astronomische und calendarische Bedeutung.) Oravița, 1891. D-na Dr. L. Matușca: *Krassószörénymegyei román lakodalmi szokások*. Ethnographia, 1900 a. XI. broș. 1.

Dr. G. Moldovan: Ungaria a. IV. pag. 238.

I. Czárán: *Aradmegyei kolindálás és turkatáncoltás*. Ethnographia, 1901 a. XII. broș. 5.

Dr. V. Semayer: *Turkajárás Szolnok-Dobokában*. A M. N. Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője. 1902 a. III. broș. 6.

Dr. I. Sebestyén: *A regösök*. Budapest, 1902. pag. 205—206. 243—244. 411,

în ungurește, între cari sunt și lucrări mai de seamă, dar — așa cred — că nu fac lucru de prisos, dacă public ca întregire la acestea obiceiul despre turcă, observat la Români din comitatul Hunedoarei. La aceștia sunt câteva motive, cari nu se află în publicațiile de până acum, ori de sunt, au altă formă. Turca din comitatul amintit e interesantă și pentru aceea că, până când la turca din alte părți se cântă o singură melodie, până atunci în ținutul Geoagiului, în *Bozeș*, și în celelalte comune se cântă mai multe. Altă colindă se cântă la casă cu fată mare, alta la preotul s. a. Apoi, până când în com. Dobâca turca cade la pământ și moare fără nici o antecedentă, până atunci moartea turcii, care o voiu descrie, e precedată de multe ceremonii, și e explicată și ulterior. Textul colindelor e — afirmative — foarte vechiu. În colindele acestea se află încă două noțiuni nouă, cari nu sunt amintite în nici o colindă până acum publicată, anume *valea Ollului și flacăul maghiar*. Că de ce importanță sunt acestea, vom vedea mai târziu.

Simbolul îngropării iernii, se află și la alte popoare, dar mai ales la cele slave. Acelaș simbol ca turca e *Koza* din Galiția,¹ *tur-u* sau *torun-u* ruten din Bucovina,² *Klibna*, *turon-u* la boemi,³ *Klapperbock*-ul la prusiaci, apoi *haberg-eiss*-ul dela hotarul germâno-boem, *julbock*-ul dela popoarele scandinave, *schnabelgeiss*-ul din Svițera,⁴ și în mare parte și jocurile mascate din carnaval.

Turca eră odinioară foarte cunoscută în Ardeal, azi, însă, o mai vedem numai în unele ținuturi. Și unde se mai află, e foarte defectuosă. De ex. de lângă turca aici descrisă lipsește figura *bloju*-lui, care nu se mai află nicăiri în comitatul Hunedoarei, cu toate că în Hațeg, înainte cu 13 ani însoțea încă turca. În Brad încă a existat cu vre-o câțiva ani înainte. (Fig. II.) Bloju își negreă fața cu scrum, Fig. II. Turca și bloju, cu câțiva ani înainte în Brad.

iar îmbrăcămintea îi eră făcută din cârpe colorate. Pe umeri îi atârna o straiță plină cu cenușă, în mână aveă o pușcă de soc, iar pe spate purtă un clopot de oi. În decursul jocului făcea o larmă teribilă nu numai cu clopotul, ci și el însuși strigă și umplându-și din când în când mâna cu cenușe, aruncă în ochii celor ce stau împrejur. Chemarea blojului eră, ca cu caraghioslăcurile lui să distragă poporul, afară de aceasta el intră prima oară în fiecare casă ca să ceară permisiune pentru turcă. Și să nu se fi întâmplat să capete undeva răspuns negativ, căci atunci umplea ferestrele cu cenușă; astfel

¹ Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen. Galicia. pag. 309.

² Idem: Bukovina.

³ Cesky Lid. a. II. pag. 357. (1893.)

⁴ I. Schneebeli: *Das Sprüggeln im Bezirk Affoltern* (Kt. Zürich). Schweizerisches Archiv für Volkskunde, A. XI. pag. 287—288.

că nimenea nu cuteză să-l refuze, căci astfel respectivul o păteă. Figura blojului nu o mai aflăm, cel puțin după cât știu eu, nicăiri în com. Hunedoarei.

Cu turca se umblă de regulă în sărbătorile Crăciunului. În cele trei zile ale Crăciunului și la anul nou când și moare. Că nu a umblat la lăsatul cărnii și nici la Sf. George nici cu vre-o 100—150 ani înainte, ci la Crăciun, o documentează și o ordinațiune a vicecomitelui din tractul Deveii, pe care a trimis-o în 1783 protopretorelui din Silvașul-de-sus (cercul Hațegului), să reguleze umblarea cu turca. În ordinațiunea aceasta se spune pe scurt, că se apropie zilele acelea, în care poporul român, sfârșindu-se postul lung al Crăciunului, își petrece și se veselește. Atunci încep să umble și cu turca din casă în casă, unde colindă și prin asta se 'ncinge voia bună. Experiența arată, că în cazuri de acestea se îmbată, și atunci nu se pot reține delă bătae, ba nici delă omor. Pentru aceea, zice ordinațiunea, preferele să nu le permită să umble cu turca, și dacă *totuși* ar insista, să le permită, dar cu condiția, ca primarul să aleagă 7 din bătrânii satului, cari să garanteze, că nu se va întâmplă nimic, iar în caz contrar să fie pedepsiți cu temniță, împreună cu primarul și gornicul satului.

Din ordinațiune vedem, că: 1. turca umblă la Crăciun, și înainte cu 128 ani în com. Hunedoarei, ba după obiceiul moștenit din strămoși, că se apropie zilele acelea, în cari, sfârșindu-se postul, își petrec și umblă cu turca vedem că și înainte de aceea au umblat la Crăciun. Afirmatiunea aceasta o întărește și faptul, că ordinațiunea e datată din 29 Dec. 1783 nou, iar Crăciunul românesc cade pe 7 Ian. n. Faptul acesta dovedește așa dar, că ordinațiunea edată înainte de ce ar fi început să umble cu turca se referă la sărbătorile Crăciunului. 2. Turca n'a fost ceva nou-tate în comitat, fiindcă vicecomitele zice, că dacă totuș ar insista să umble cu turca, numai așa să le-o permită, dacă dau garanți. Deci și cu 150 ani înainte se umblă în comitatul nostru la Crăciun și nu la Sângiorgi ca în alte părți. 3. Din ordinațiune vedem, că umblarea cu turca au învățat-o și moștenit-o delă strămoșii lor.

Turcașii au fost de origine colindători, cari cerșeau. Cu încetul însă a degenerat obiceiul. Vicecomitele ținea de lipsă să edee ordinațiune, fiindcă se temeă de petrecerile cari de regulă sunt împreunate cu bătaii la popor. Turcașii umblau din casă'n casă, colindau și pretutindenea căpătau mâncare, beutură, se îmbătau și în cazuri de acestea, știm bine, ce fire proastă are poporul. Într'atăta degenerase obiceiul pe vremea aceia. Prin asta vreau să spun, că turca își perduse mult din originalitatea sa. Nici azi nu e obiceiul curat, cum a putut să fie odinioară, ba poate că e mai moral, ca odinioară. Azi nu-și mai petrec la fiecare casă, ci numai la sfârșit la casa *gazdei*, care organizează turcașii, adună darurile și unde se adună turcașii.

Iar acum voi descrie umblarea cu turca și turca însaș. Voi descrie turca din Bozeș, pe care am studiat-o. Comuna Bozeș e situată deasupra Murășului, delă Geoagiu cam la vre-o 4 km. în drumul cătră Zlagna, cu vre-o 700 suflete curat românești.

În Bozeș se umblă și azi cu turca. E adevărat că și-a mai perdut din originalitatea sa, dar se mai ține și azi. Cu vre-o 2 săptămâni înainte Crăciunului se adună junii satului la careva dintre ei, unde se înțeleg, că unul dintre cei mai tineri sau mai bătrâni să joace turca. Și deși putem zice, că turca e un joc împreunat cu interes, totuși nu s'a

întâmpiat nici odată, ca în comună să umble două de odată. Ba și despre aceea se sfătuesc cu feciorii din comuna vecină Mermezeu, că în care zi vin la Bozeș, ca în ziua aceea să se ducă ei la Mermezeu. Apoi își aleg o gazdă, la casa căruia îmbracă turca, îi fin ospățul și pomana. Se înțeleg, că fiecare fecior ce bucată s'aducă la îmbrăcămintea turcii, fiindcă poporul sărac numai așa poate acoperi toate cheltuielile. În fine aleg din sânul lor pe turcaș, un fecior sdravăn și îndemănat, fiindcă unul mai slab nu ar putea suportă greutatea împreună cu jucatul turcii. În multe cazuri nu se află nici un fecior care să primească să joace turca, fiindcă sunt de credință, că pe turcaș îl părăsește îngerul păzitor pe 6 săptămâni, și dacă ar muri în timpul acesta, ar trece ca *păgân* în lumea cealaltă. De aici se explică, că turcașul nu merge la biserică până la sfârșitul carnavalului, fiindcă crede că s'a sălășluit în el necuratul. Înzădar cearcă omul să-i lumineze, ei așa o știu, iar din credința lor nu-i poți scoate.

Fig. IV. Turca din Bozeș în decursul jocului.

În ziua Crăciunului încep apoi a umbla cu turca. Umblă din casă în casă și colindă, iar turca joacă și sare nebunește, dar după tactul colindei. (Fig. IV.) Dacă au isprăvit cu colindatul, turca începe să *cerșească*. Fălcile lungi și înguste, făcute din lemn și le bate de olaltă, făcând o larmă teribilă, și îi face semn stăpânului, arătându-i buzunarul, ca să dea ceva. Căsenii îi aruncă apoi de regulă bani pe pământ, fiindcă le place să vadă cum se năcăjește turca, ca să adune banii cu cloțul prost ciotit. Aproape în fiecare casă capătă apoi un colac în forma O, pregătit anume pe seama turcii, care-l pune pe cloțul ei, și ea îl predă apoi *gazdei*. Gazda îi adună apoi pe o rudă lungă și îi duce acasă. E indiferent, dar totuși o amintesc, că cu banii, cari îi adună, plătesc toate cheltuielile, iar restul îl beau cu toții. Banii însă, dați feciorului, care joacă turca, pe sub hainele turcii, în mână, sunt numai ai lui. Dacă vede, că nu

mai capătă nimica, mai face câteva sărituri și pleacă. Gazda însă și doi feciori rămân înapoi, dacă e fată mare la casă și roagă părinții, să o lase să vină la *ospățul turcii*, apoi pleacă și ei. Astfel colindă satul în primele 2 zile ale Crăciunului, iar a 3-a zi merg într'unul din satele vecine, unde totul merge în modul descris, numai cât nu invită fetele la ospăț. După prânz se întorc înapoi și încep ospățul turcii.

Ospățul turcii îl țin la casa gazdei. Mama și rudeniile gazdei pregătesc zamă de urez, curechi și alte mâncări. Afară de acestea se pun pe masă și colacii primiți dela unele case cu ocaziunea colindării. Rachiul îl cumpără gazda și el supoartă toate cheltuelile. După prânz se adună feciorii și fetele și se începe ospățul. Turca mai joacă odată, apoi *vornicul* le anunță, că-i gata prânzul, când se așează toți la masă, în frunte cu turca. Lângă turcă șed 2 fete, lângă ele un fecior, apoi iar o fată ș. a. În decursul prânzului *vornicul* îi delectează cu versuri hazlii, iar după mâncare

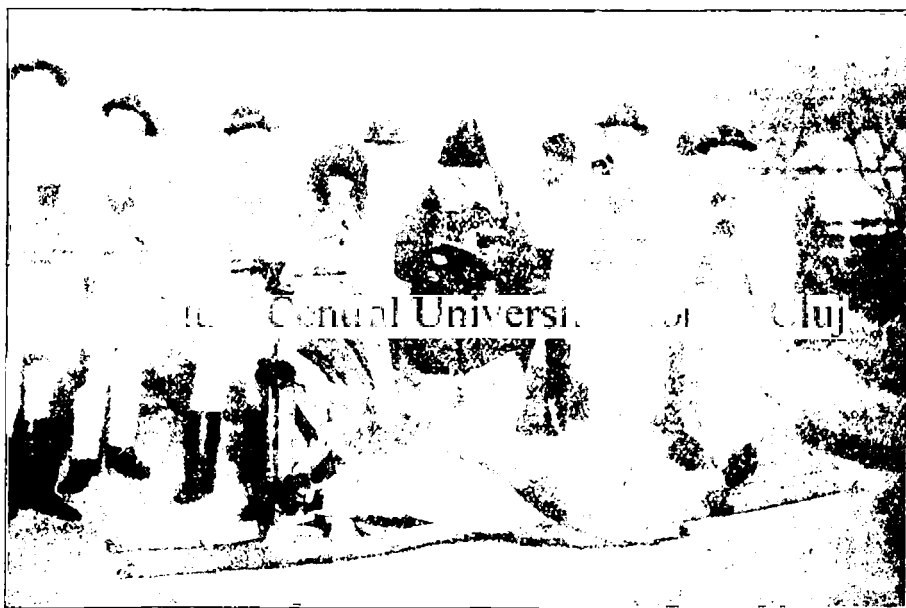

Fig. V. Turca pe catafalc.

se apucă de joc. Mai târziu iară se așează la masă, apoi iar se apucă de joc și așa ține asta până seara, când turca mai joacă una pe urmă, apoi trec, cântând cu toții în odaia gazdei, unde turcașul se desbracă de mască și o așează într'un colț al odăii, *cu capul în jos*. Aceasta o fac pentru aceea, *ca nu cumva să o îmbrace dracu*.

În ziua anului nou moare turca. Înainte de prânz se adună feciorii la gazdă, turcașul își îmbracă masca și pleacă la o încrucișare a ulițelor. Aci mai joacă odată turca — dar feciorii nu mai cântă, *căci turca e tristă*. Jocul ei nu mai e așa de vioiu și nu mai primește dela nimenea nimic, fiindcă simte că nu mai trăește mult. După câtva timp se apropie de turcă un fecior și o împușcă, fără nici o vorbă, cu o cărtușă oarbă. Turca se svârcolește de câteva ori, apoi cade la pământ. (Se întâmplă că dacă turcașul e un hazliu, numai după câteva împușcături cade la pământ, și când feciorii încep a se neliniști). În momentul când a

sunat împuşcătura, mai vin doi feciori, unui îmbrăcat ca preot, iar celălalt ca preoteasă, ca și când s'ar fi abătut pe aici întâmplător. Preotul, când aude că mortul e un păgân, se codește să-l înmormânteze, dar la rugămintea celorlalți, se învoește totuși cu mare greu. Iar preoteasa, văzând, că nu e nime, cine se bocească mortul, îngenunchiază și-l bocește ea. Apoi îl așează pe o scară (Fig. V.) și după ce l-a sfințit preotul, pleacă convoiul spre casă. (Fig. VI.) Ajunși la casa gazdei, îl îngroapă, ceea ce constă din aceea, că masca, de care s'a desbrăcat turcașul în curte, o așează iară în colțul odăii cu capul în jos, până ce se găte pomana. Și pomana se face la gazdă și decurge tot așa, ca și ospățul, numai că acum fetele ospătează pe feciori și fruntea mesii e goală. Fiecare fată pregătește acasă ceva de-ale mâncării, care o duc la casa vornicului și o dau în seama cămărarului, care e dator să servească la masă mâncările, împreună cu vornicul. Cu sfârșitul pomenii fetele se

Fig. VI. Inmormântarea Turcii.

duc acasă, iar feciorii rămân, ca să împartă turca, adică strică masca și fiecare ia bucata aceea, pe care a dat-o când au făcut-o.

Iar acum voi descrie îmbrăcămintea (masca) turcii. (Fig. I.)

Pe o bătă groasă, cam de 1 m. de lungă, — pe care se sprijinește feciorul, când joacă turca — fac din cârpe un cap, din care se rămuresc 2 coarne făcute din lemn împodobite cu găitane. Dela rădăcina coarnelor atârână în jos o velință, în formă de togă, cusută din cârpe de colori diferite, sub care se mai află o învălitoare. Velința aceasta îi acoperă spatele turcașului, partea dinainte numai când joacă, pentru că se apleacă. În loc de gură are un cioc cam de vre-o 30 cm. lung, colorat în roșu ori verde, la care falca de jos se poate mișca cu o ață. În partea dinainte a ambelor fălci sunt bătute câte 2 cuie de vre-o 5 mm. lungi, cu ajutorul cărora ridică creșterii de pe pământ. Pe falca din sus întăresc un cap de iepure. (După spusele bătrânilor totdeauna cap de iepure s'a

întărit). Sub cioc e o mică deschizătură, prin care se uită turcașul afară. Coarnele sunt împodobite cu clopoșele, zurgălae, cordeluțe tricolore, cârpe și ciucuri. Pe frânghia, care leagă la olaltă coarnele, sunt o grămadă de inele, iar supt frânghie este o panglică întinsă, pe care sunt cusute fire de mărgăritare mărunte. Aceasta e *zgârduța*. Astfel e îmbrăcată turca dela noi, într'un an mai pompos, în altul mai sărăcăcios. Turca din Oherla, din com. Aradului și Severinului o însoțește și un dobaș, care lipsește la noi și după cum se spune nici n'a fost niciodată. Turca joacă pe colindele feciorilor și așa de dibaciu e în pocnirea fălcilor — după tact — încât înlocuește pe deplin pe dobaș.

Turcașii dela Bozeș, au 9 colinde străvechi, pe cari le cântă la diferite case. Alta cântă la preot, alta la primar ș. a. Țin să observ, că colindele le-am scris în dialectul dela noi.

Las să urmeze cele 9 colinde.

1. *Colinda, care se cântă la casă unde e fată mare.*

Fig. I. «Turca».

Cea fică frumoasă, de frumoasă îi mare

Dai Domnului Doamne!

Soț în lume n'are

Dai Domnului Doamne!

Numa prin zori, sora soarelui

Și a pământului.

Și pe ea mi-o cere mulți, din multe părți

Trei din trei lături, despre trei vaduri.

Și pe ea mi-o cere (rariu) păcurariu.

Da ea așa zice, că ea nu se duce,

Că ei îi urît în strungă șazănd,

În strungă șazănd, oi *dalbe* mulgând.

Oi *dalbe* mulgând, untu alegând.

Și pe ea mi-o cere *țifrus unguraș*.

Și ea așa zice, că ea nu se duce.

Că ei îi urită legea ungurească,

Legea ungurească: în gârlici șazănd,

În gârlici șazănd, vinu crâsmărând.

Vinu crâsmărând, banii numărând.

Și pe ea mi-o cere fiu mic de împărat.

Da ea așa zice, că ea, că s'o duce,

Că ei, că îi place, a fi 'mpărăteasă.

A fi 'mpărăteasă, a ședeă la masă,

A ședeă la masă 'n haine de mătăș!

Și la împărat căruț ferecat,

La împărăteasă căruță aleasă.

La nouă cumnați, nouă cai gătați,

La nouă surori, nouă cingători.

La nouă cumnate, nouă *păcielate*.¹

Dai Domnului Doamne!

Să fie de sănătate!

¹ Păcielate: din ungureșcul *patyolat* — broboadă.

II. Tot la casă cu fată mare se cântă și următoarea :

Colo 'n josu, mai din josu
 Rouriță, romoniță!
 În luncile d' Oltului
 Rouriță romoniță!
 Grele ploii că ne-or ploaie,
 Și luncile le-or spălat.
 Roșu soare a răsărit
 Și luncile s-or sbicit.
 Faine flori or răsărit,
 Fete or mers de le-or cules.
 Culegând, mărunchi făcând
 Câte în mâni, mai mult' în sân.
 Juni în cale le ieșea,

Le prindea, le slobozea.
 Numa asta-i fată dalbă
 O prindea n'o slobozea.
 Până nu mi-o ispitea:
 Unde în lume ai născut,
 Așa naltă și frumoasă
 Și la față rumenoasă?
 «Colo'n lunca d'Oltului
 Roșu soare a răsărit,
 Tomna în față m'oi lovit.
 De fața mi-o rumeni
 Cosița mi-o îngălbini».
 Rouriță romoniță!

Să fie de sănătate !

III. La păreche tânără se cântă colinda următoare :

Sus la drumul mare
 Crescut-o, crescut-o
 — Versu verșilor —
 Galbin străfior.
 Și în umbra lui,
 Ce se dumbrăvește,
 Cistașă nevastă
 Cu 'n fiu mic în brațe.
 Câți pe drum trecea
 Toți mi-o ispitea:
 «Ce ți-e ție acela,
 Din brațele tale?
 Dar ți-e un nepoțel?

Dar ți' un cumnațel?
 Dar ți-e un frate mare? »

Ba! mi-e nu-mi este de acestea de toate
 Că el că este slugă la (dar) deal,
 La domni de cei mari.
 Simbria i-a dat murgul neînvațat
 Hotare împărțind, izvoare 'nvăluind.
 Toți domnii umblară, pân' însărară
 Dacă însărară, 'napoi înturnară.
 Lerdai ler nevastă!

Și noi ți-o 'nchinăm dalbai sănătate !

IV. La casă cu fecior se cântă următoarea :

Poruncit-a poruncit
 — Junelui, bun junel mirel! —
 Fată dalbă la juinel
 — Junelui, bun junel mirel!
 La juinel cam tinerel:
 Ca să-mi facă atâta bine,
 Și să-mi vie pân' la mine.
 Să nu facă, să nu vie,
 Să nu-mi vie jos spre lunci!
 Luncile 's pline de grâne,
 Grânile 's pline de roaie.
 Junii 'mi vin cu haine nouă.
 Fata îi mică și nu-i tare,
 Și nu le-a putea spălă(re).

Să nu facă să nu vie!
 Să nu vie sus spre munți,
 Că munții sânt spulberoși.
 Junii vin cu cai frumoși.
 Fata îi mică, și nu-i mare
 Și nu-i poate țăsălă(re).

Poruncit-a poruncit
 Fată dalbă la juinel,
 La juinel cam tinerel.
 Ca să-mi facă atâta bine
 Și să-mi vie pân' la mine.
 Să nu-mi facă, să nu vie!
 Da să-mi vie sus spre ceri,
 Cu mâna ținând la lună
 Cu alta 'mpletind cununa!

— Junelui, bun junel mirel! —

Poruncit-a poruncit
 Fată dalbă la juinel,
 La juinel cam tinerel:
 Ca să-mi facă atâta bine
 Și să-mi vie pân' la mine.

Și o 'nchinăm cu sănătate!

(Juinel, iar nu junel în dialectul nostru).

V. *La feciori se cântă și aceasta:*

Juinel la munte o suit,
 — Juinel, junelui bun! —
 El la țară¹ a coborît,
 — Juinel, junelui bun! —
 Pradă mare, ce-o prădat!
 Rupt-o garduri streșinite
 Și sălaşuri continite.
 Și o sărit int'un râu mare
 Și o strigat cu gură mare:
 Că frică de junel n'are.
 Că are coarne împungătoare,
 Și urechi ascultătoare,
 Și picioare fugătoare.
 Juinel dacă auzea
 Sus pe murg să 'ncălecă
 Vârf de munte cugetă.
 Găsi leul adurmit
 Supt un spin mândru înflorit.
 Săgeta-l'ăși adurmit.
 Leu se ține înceluit.
 Până juinel se găndeă,
 Leu din somn se pomeneă,
 Cătră juinel grăia:
 «Hai juinele, dai juinele
 Ce ai călcat tu pân' la mine?
 Dar tu zile ai urit

Și părinții au hotărît?»
 Ba! eu zile n'am urit,
 Nici părinți n'au hotărît.
 Ci-am venit, să ne luptăm,
 Luptă tare în zi de vară!
 — Când fu colea 'n cap de sară
 Luptă juinel pe Leu tare.
 Cum îl luptă, jos îl culcă
 Supt foalele murgului,
 Și îl leagă în curea neagră
 Și mi-l ia pe-o ulicioară.
 Pe ulița grecilor,
 Făcând fală fetelor.
 Și cinste părinților,
 Voie bună fraților,
 Și ciudă cumnaților.
 Cine'n lume mi-l vedeă
 Toți bine mi-l fericia.
 Fericia de mumă-sa
 Ce băiat au fost băiat
 C'aduce leul legat.
 Leu legat nevătămat,
 Nici cu pușca nu-i pușcat,
 Nici cu sabie nu-i tăiat,
 Numa cu luptă-i luptat. —
 — Juinel, junelui bun!

Și o 'nchinăm de sănătate!

VI. *Colinda boierului:*

Beau mis beau boieri la masă
 — Domnului, Domnului Doamne!
 Și cu dalba jupâneasă
 — Domnului, Domnului Doamne!
 C'un fiuț micuț în brațe.
 Da păharul cine-l umple?
 Umple-l dalba jupâneasă!
 Tot îl umple și se roagă,
 Se roagă la Dumnezeu
 Să-i crească fiuțul său.

Să-l vadă în vârstră de holtier,
 Haine noi îmbrăcând,
 Cu boierii petrecând
 Pe supt poala cerului
 Până'n poarta raiului. —
 — Și poarta s'a clătinat
 Și la boieri au intrat.
 Colinda i-am colindat.
 — Domnului, Domnului Doamne!

O cântăm și o colindăm și la gazdă o 'nchinăm, să fie de sănătate!

¹ Sub numirea *țară, țeară*, poporul român înțelege împrejurimea (hotarul) comunei sale, dar îndeosebi acea răzeșie, care o cuprinde de pe o înălțime. Apoi mai numește și câte-o vale mai mare, în care sunt mai multe comune. D. e. țara Geoagiu-lui, țara Jiului, țara Hațegului etc. Dar nu e exchis, ca în colinda aceasta să fie luat înțelesul cel mai general al cuvântului, adică România. Aceasta o deduc de acolo, că după cum se spune în rândul prim «juinel la munte s'a suit», iar «el la țară a coborît», deci cred că e a se înțelege unul din munții Carpaților dela sud: Buceciul, Ne-goii ori Retezatul.

VII. Colinda primarului (birăului) :

De ai fi birău veselior,
 — Birăul în domnul bun!
 C'or venit, colindători
 — Birăul în domnul bun!
 C'or venit, c'or auzit,
 Că ești birău cam de mult,
 Cam de mult și 'ncomorat
 Și dai bani pe colindat.
 Grăi dalba birăiasă
 P'o *jebruică*¹ de fereastră,
 Că birău nu-i acasă
 Că-i în codru la vânat.
 După el pe cin' să mâie....?
 Mână sluga hai mai mare:
 Birău'n samă nu-l băga(re).
 După el pe cin' să mâie?
 Mână sluga mijlocie:
 Birău nici îtu vreă să știe.

După el pe cin' să mâie?
 Mână sluga hai mai mică
 Că-i văzută și 'ncrezută.
 Birău dac' auzeă
 Saltă 'mi saltă încolea,
 Saltă'n grajdul ferecat,
 Scoate murgul înșălat.
 Înșălat cu noauă șei
 Și 'nfrânat cu noauă frâni.
 Saltă'n *vârșă* munților
 Tocma 'n strunga oilor.
 Și alege și culege,
 Va cincizeci de miorele
 Și cincizeci de berbeci.
 «Și te du la târg cu ei,
 Și îi dă pe ce-i poți
 Și ne fă bani noauă toți!»

— Birăul în domnul bun!

O cântăm și o colindăm și la birău o 'nchinăm, să fie de sănătate!

¹ Jăbruică: ochiu mic de fereastră.

VIII. Colinda preotului:

Colo 'n jos mai din jos,
 — Domnului Doamne! Domn de-al nost!
 Ce-i scris tare, lucru-i mare.
 — Domnului Doamne! Domn de-al nost!
 Scrisă-i dalbă mănăstire
 În trei stâlpuri de tămăie
 Și 'ncă'n patru de făclie.
 Cu altariul cătră soare,
 Cu ferești 'n jos spre mare,
 Cu ușa cătr' asfințit.
 Și la uși cu flori de rugi,
 La ferești cu flori domnești.
 Slujba-i sfântă. Cine-o cântă?
 Cânt' o noauă popi bătrâni,
 Cu doi, trei diecei.
 Grăi cel preot mai mare
 Cătră cel diac mai mic:

«Ia ieși mă(re) pân' afară
 De vezi ninge, ori ploauă,
 Ori pică un strop de roauă?
 — Nici nu ninge, nici nu ploauă,
 Nici nu pic' un strop de roauă!
 — Ce rând îi, de aceasta rând,
 De cocoșii n'or cântat
 Și noauă ziuă ni-se face,
 Zori de zi de liturgie,
 Miez de noapt' evanghelie
 De cu sară vecernie?
 Dă în toacă de trei ori
 De trei ori în trei chipuri,
 Și-mi trage harângul mare,
 Harâng mare de 'ntrozare,
 Haroi mic de atroznic!»
 — Domnului Doamne! Domn de-al nost!

Noi cântăm și colindăm și la preot o 'nchinăm!

IX. Colinda lui Christos:

Pe dinaintea raiului
 — Domnului, Domnului Doamne!
 Primblă-să Maica Domnului
 — Domnului, Domnului Doamne!
 Cu veșminte d'argintite
 Cu cosița despletită
 Jos spre fiul slobozită.
 Fiul dă de-a o descâlcă,
 Maica sfântă-l mulcomi:
 «Taci fiule! taci dragule!

Știi tu cele de demult,
 Trei râuri în trei chipuri?
 Și un râuț dalbuț de lapte,
 Și un râuț galbin de mir,
 Și un râuț roșu de vin.
 În cel de lapte scâldate-oi,
 În cel de mir botezate-oi,
 În cel de vin adăpate-oi!»
 — Domnului, Domnului, Doamne!

Să vă fie la toți de sănătate!

Iată cele 9 colinde, cari le cântă turcașii din Bozeș, când joacă turca. E însă de observat, că numai colindele I. II. VI. VII. și VIII. sunt complete, a III. IV. V. și IX. sunt defectuoase și există numai în forma lor de aici, contopindu-se cu alte colinde. Numai astfel putem explica schimbarea acea repentină, ce o observăm după rândul a 13-lea din colinda a V-a. Înainte e vorba de un fecior, care pleacă în țara sa, apoi mai târziu tot feciorul acela își întrerupe drumul și se sue la munte, iar după ce a învins leul, se reîntoarce spre casă și «mi-l ia pe-o ulicioară, pe ulița grecilor, făcând fală fetelor ș. a.» Acesta e rudimentul unui product al poeziei populare, tractat de dl *Dr. G. Alexici*, în o lucrare a sa. Nu mă voiu ocupa însă cu colindele mai pe larg, fiindcă le-am publicat numai pentruca lucrarea despre turca, să fie completă.

Voesc numai să mai amintesc câteva motive obiective. La turcașii din Bozeș nu a fost niciodată dobaș. Colindele le cântă în un ton aproape monoton, acompaniându-i un țigan cu violina. Dacă nu se află în comună țigan muzicant, aduc unul din apropiatul Geoagiu, ba s'a întâmplat, că or adus și din Orăștie, căruia îi plăteau 4—6 cor. un car de lemne și mâncare.

Apoi încă ceva. În colinda a II-a e amintită *Valea Ottului*. Faptul acesta e de importanță, fiindcă dl *Dr. I. Sebestyén* în lucrarea sa despre colindători, afirmă, că turca ar fi venit la români dela nord, prin intermediare polono-rutenă. Oare nu a venit de pe peninsula Balcanică, fără intermedierea polono-rutenă? Aceasta se va alege în viitor și orice rezultat va aveă, va fi fără îndoială spre mare folos etnologilor și etnografilor.

Tibolt Schmidt.

DOCUMENTE ISTORICE.

Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae anno 1805.

(Continuare).

Nomina Locorum et ecclesiarum		Titulus ecclesiae specificus	Numerus	Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae				
			parvumfam- lias inclinis vi tab. et zagaris	Temporum	erectionis templi	impetratae desuper ab E. B. G. resolut.	agrorum cubali	foenerorum curtus	vinearum urnae
5. Cottus Kolos, circulus superior									
<i>Tractus superior</i> sub Archi-Dia-									
18	Argyas	F. ad 21	34	1			RP 2	1	
1	Bedets	M. c. 33, 34, 35	68	1			RP 2	3	
2	Bölkény	M. c. 7, 17	85	1			RP 4	4	
3	Dámos	F. ad 11	5						
19	Dánk	F. ad 44	39	1			RP 4	4	
4	Derite	ao 1800 transierunt							
35	Dongó	F. ad 1	21	1					
25	Egerbegy	M. c. 26, 36	77	1			RP 3	3	
5	Erdő Falva	ao 1803 transierunt							
28	Gyalu	F. ad 29	15						
26	Gesztrágy	F. ad 25	18	1					
27	Gyerő Vásárhely	F. ad 37	44	1			RP 4	4	
32	Hév Szamos	F. ad 29	64	1			RP 2	4	
29	Hideg Szamos	M. c. 28, 32	114	1			RP 2	2	
40	Hodosfalva	F. ad 42	48	1					
6	Jákó Telke	F. ad 10	10						
7	Kalota Ujfalu	F. ad 2	54	1			RP 4	2	
8	Keletzel	Ecc. p. se.	98	1			RP 2	2	
9	Alpestris Valkó Keletzel	F. ad 31	52	1					
33	Kis Kapus	F. ad 1	36						
41	Kis Sebes	ao 1804 transierunt							
34	Lapista	F. ad 1	13						
10	Magyar Gyerő Monostor	M. c. 6, 14	156	1					
20	Magyar Nádas	M. c. 23, 24	32	1			RP 1	2	
17	" Valkó	F. ad 2	64	1			RP 2	2	
30	Magura	Ecc. p. se.	76	1					
31	Marisel	M. c. 9	153	1					
11	Nagy Kalota	M. c. 3, 43	158	1			RP 2		
36	" Kapus	F. ad 25	6						
42	" Sebes	M. c. 40	152	1					
13	Nyárszó	ao 1803 transierunt			ad Unionem				
14	Oláh-Bikal	F. ad 10	49	1			RP 1	1	
15	Oláh-Gyerő-Monostor	Ecc. p. se.	133	1					
21	Oláh-Köblös	M. c. 18, 22	54	1			RP 3	2	
44	Oláh-Nádas	M. c. 19	60	1			RP 6	2	
37	Pányik	M. c. 27	65	1			RP 4	4	
12	Rekeczel	ao 1804 transierunt							
16	Sárvásár	ao 1803 transierunt							
22	Sólyomtelke	F. ad 21	25	1			RP 2	2	
38	Szász-Lóna	M. c. 39	66	1					
43	Székellő cum Rogosel	F. ad 11	39						
39	Sztolna	F. ad 38	43	1			RP 2	1	
47	Tamásfalva	Ecc. p. se.	129	1			RP 2	2	
23	Vásártelke	F. ad 20	46	1					
24	Vista	F. ad 26	10						
45	Zsombor	M. c. 46	108	1					
46	Zudor	F. ad 45	29						
<i>Circulus inferior</i> sub									
<i>Tractus inferior</i> sub Archi-Dia-									
9	Alsó-Szovát	F. ad 18	62	1			RP 4	4	
1	Apahida	Ecc. p. se.	142	1			RP 2		
24	Bátos	F. ad 22	7						
10	Berkenyes	M. c. 15, 16	49	1			RP 8	4	
17	Borév	F. ad 5	59	1			RP 6	5	
19	Dedrád	F. ad 22	9						
2	Dezmér	M. c. 23	110	1					

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernume- tarii	
sub R. Perc. Alexandri Gyarmathi. conatu A. D. Ioannis Popovits.								
	1	Stefan Tyenteleka	Trans. 1788					1 [Ao 1818 transierunt ad Unionem].
	1	Lupu Todorutz	" 1791					2 Qua renitens, amotus.
	1	Simeon Popovits	Arad 1801				1	3 [Ao 1821 transierunt].
	1	Nistor Tomos ²	Trans. 1795	1				4 [Ao 1821 transierunt].
	1	Theodor Sztanovits	" 1771					5 Qua renitens, amotus. [Ao 1821 transierunt].
	1	Ioan Veress	Arad 1796					6 [Ao 1829 transierunt].
	1	Theodor Szalántzi	Buda ?					7 [Ao 1821 transierunt].
	1	Kosztandin Popovits	Buda 1780					8 Archi-Diaconus.
	1	Ioan Boloss	Arad 1804					9 [Ao 1818 transierunt].
	1	Dimitrie Panevits	Arad 1799					
	1	Simeon Triff	Trans. 1786					
	1	Ioan Popovits	Trans. 1785					
	1	Theodor Popovits ¹	Trans. 1795					
	1	Kozma Popovits	Arad 1798				1	
	1	Ioan Bogdan	Trans. 1790					
	1	Simion Hetza	Arad 1804					
	1	Ioan Popovits	" 1797					
	1	Nisztor Genszke	Trans. 1794					
	1	Gavril Popovits	" 1792					
	1	Gavril Buja	" 1790					
	1	Ioan Popovits	" 1771					
	1	Gligor Popovits	" 1792					
	1	Ioan Popovits	Arad 1803					
	1	Kosztandin Lupás ⁵	Trans. 1772	1				
	1	Petru Popovits	" 1791					
	1	Marion Galle	Arad 1800					
	1	Andrej Helmes	Trans. 1792					
	1	Petru Meszeşian	Buda 1783					
	1	Urszu Drayna ⁶	Trans. 1790					
	1	Ioan Kimpian	Buda 1780					
R. Perc. Georgii Ajtai. conatu A. D. Ioannis Sárosi.								
	1	Anton Mersinyan	Arad 1802					
	1	Lazar Popovits	" 1797					
	1	Ioan Sárosi ⁸	Trans. 1771					
	1	Georgie Popovits	Arad 1800				1	
	1	Axentie Arszenie ⁹	Trans. 1770					

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae		
		patrumfam- lias inclusis vitiab. et zingaris	Templorum		erectionis templi	agrorum cubuli	foenetorum currus
20 Felső-Répa	Ecc. p. se	144	1		RP		4
11 Felső-Szovát	ao 1805 transierunt						
18 Kályán	M. c. 9	123	1				
3 Kara	Ecc. p. se.	113	1			RP 5	4
4 Kolos	Ecc. p. se.	153	1	1793	RE et P 24		14
5 Korpád	M. c. 17	91	1		RE et P 24 ^{1/4}		7
12 Magyar-Fráta	Ecc. p. se	214	1				
13 Méhes	" "	82	1				
6 Mező-Őr	ao 1805 " transierunt						
14 Mócs	Ecc. p. se	140	1				
21 Nagy-Ida	" "	96	1			RP 6	6
7 Pata	ao 1805 " transierunt						
23 Puszta-Szent-Miklós	F. ad 2	28					
8 Szamosfalva	Ecc. p. se	180	1				
-22 Széplak	M. c. 19, 24	41	1				
15 Szopor	F. ad 10	64	1			RP 5	5
16 Tótháza	F. ad 10	26	1				

6. Cottus Doboka, *circulus**Tractus superior* sub Archi-Dia-

25 Adalin	F. ad 26	70	1		RP 7		
3 Alsó-Kékes-Nyárló	F. ad 10	39	1		" 3		4
18 Bányika	F. ad 19	28	1		" 4		4
4 Budgya	F. ad 17	39	1		" 8		8
5 Csömörlő	F. ad 8	49	1		" 8		8
6 Daál	F. ad 11	82	1		" 10		8
26 Drág	M. c. 25	167	1		" 8		4 4
7 Felső-Egregy	M. c. 16	100	1		RP 4		2
8 Felső-Kékes-Nyárló	M. c. 5	75	1		" 6		8
9 Galponya	M. c. 14	100	1		" 8		10
14 Hidalmás	M. c. 18	70	1		" 2		4
1 Kendi Lóna	M. c. 2	91	1		" 5		3
2 Kis Jenő	F. ad 1	66	1		" 3		4
20 Komlos Ujfalu seu Grestie	F. ad 22	40	1		" 3		3
10 Magyar Egregy	M. c. 3	100	1		" 6		4
11 Milvány	M. c. 6	103	1		" 5		8
12 Ördögkut	F. ad 13	80	1		" 5		4
21 Paptelke	F. ad 24	41	1				
13 Posa	M. c. 12, 15	160	1		RP 5		8
22 Rákos	M. c. 20	90	1		RP 5		3
14 Romlott	F. ad 9	57	1		RP 3		4
27 Solyomkő	Ecc. p. se.	86	1		" 6		5
15 Szent-Mária	F. ad 13	45	1		" 4		8
23 Szent-Péter	Ecc. p. se.	118	1		" 8		4
16 Szent-Péterfalva	F. ad 7	41			" 4		2
24 Szótelke	M. c. 21	40	1				
17 Vármező seu Bucsum	M. c. 4	180	1	1784			
18 Balázsháza	Ecc. p. se.	100	1				

Ex his sunt

summaris	Numerus Poporum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernume- rari	
2	Dimitrie Popovits ¹ Gligor Popovits	Trans. 1772 Arad 1797			1			¹ Resign. ao 1797.
1	Georgie Todya	Trans. 1771				1		² [Ao 1818 transierunt].
1	Szamoile Popovits	" 1788				1		³ Popa coram Commissione non apparuit.
1	Ioan Bozan	Trans. 1771				1		⁴ [Transierunt].
1	Ioan Lup ²	" 1771				1		⁵ [Ao 1811 transierunt].
2	Gregor Moldovan	" 1789				1		⁶ [Ao 1825 transierunt].
1	Ilie Moga	Arad 1803				1		⁷ [Amonendus ob debilitatem senilis aetatis per fratrem suum secundo loco notatum coram Commissione declaratam et per comunitatem etiam coram consistorio expositam a functione dispensandum esse invenit commissio, eoaddito, ut cum locus hic perduobus popis non sit, quoad usque secundus sufficit, alter nequaquam ordinatur.
1	On Merzsinyan	Temes 1782				1		
1	Ilie Kalian	Arad 1798				1		
1	Szimion Rusz	Trans. 1795				1		
1	Petru Popovits ³	? ?				1		
1	Vaszilie Rusz	Trans. 1793				1		
1	Eliszej Popovits	" 1772				1		
1	Ioan Zsák ¹	Arad 1801				1		
<i>superior</i> sub R. Perc. Török. conatu A. D. Petri Popovits.								
1	Ursz Pintye ⁵	Temes 1782				1		⁸ [Ao 1821 transierunt incolae pagi popa non transiit].
1	Vaszilie Druhor ⁶	Trans. 1790				1		
1	Florje Moldovan	St. Andrej 1778				1		
1	Vaszilie Gyurutzan	Trans. 1789				1		
1	Maxim Prié	Buda 1781				1		
2	Petru Zdrob ⁷	Trans. 1772			1	1		
1	Ioan Zdrob	Trans. 1788				1		
1	Kosztandin Popovits	Temes 1783				1		
1	Ursz Popovits	" 1782				1		
1	Florje Gog	Arad 1798				1		
1	Kosztandin Popovits ⁸	Buda 1782				1		
1	Stefan Popovits ⁹	Arad 1797				1		
1	Matei Popovits a. Mureşan	Temesv. 1783				1		
1	Petru Domsa	Trans. 1789				1		
1	Petru Gyumtżán	Arad 1798				1		
1	Petru Popovits ¹⁰	Trans. 1789				1		
1	Szimion Szabó	Arad 1803				1		
1	Georgie Popovits ¹¹	" 1776				1		
2	Dumitru Halmágyi	" 1776				1		
1	Theodor Halmágyi	" 1776				1		
2	Nicolae Popovits ¹²	" 1752			1	1		
1	Ioan Popovits	Trans. 1790				1		
1	Georgie Iline	Trans. 1792				1		
1	Vaszilie Todorik ¹³	Arad 1799				1		
1	Nicolae Morosan	Trans. 1793				1		
1	Oniseie Nemes	" 1789				1		
1	Szimion Popovits ¹⁴	" 1795				1		
2	Vaszilie Csap ¹⁵	" 1788				1		
1	Ioan Csap	" 1790				1		
2	Ioan Zsurzs	? ?				1		
1	Szimion Zsurzs ¹⁶	? ?				1		

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus		Appertinentiae Ecclesiasticae	
		patrumfam- ilia inclusis viduab. et zincaris	Temporum	erectionis templi	impetratae deperit ab E. A. G. resolut.	agrorum cubuli	foeneforum currus
9 Alsó-Balásfalva	M. c. 10	51	1	1796		RP 4	4
1 Berlad	Ecc. p. se.	48	1			RP 9	6
16 Bogács	F. ad 20	30	1			RE	200
7 Bonczhida	Ecc. p. se.	200	1				
5 Bődön	M. c. 6, 23	60	1				
6 Encs	F. ad 5	29	1				
12 Feketelaka	ao 1805 transierunt						
10 Felső-Balásfalva	F. ad 9	57	1			RP 3	4
7 Galatz	Ecc. p. se.	100	1			RP 5 1/2	4
14 Gyeke	" " "	92	1				
22 Kálla	" " "	100	1			RP 9	3
8 Kékes	F. ad 19	38	1				
13 Kentelke	M. c. 15	90	1			RE	3
2 Kis-Budak	M. c. 4, 21	110	1			RP 9 1/2	10
18 Kis-Devecser	F. ad 19	54	1			RP 8	14
11 Kuzsma	Ecc. p. se.	41	1			RE 2	80
19 Nagy-Devecser	M. c. 8, 18	87	1			RP 4	3
3 Nagy-Sajó	Ecc. p. se.	80	1				
4 Simontelke	F. ad 2	60	1			RP 5 1/4	
20 Szék	M. c. 16	60	1				
15 Szent-András	F. ad 13	50	1			RP 3	
23 Szent-Jakab	F. ad 5	26	1				
21 Várhely	F. ad 2	20	1				

Circulus inferior sub
Tractus inferior sub Archi-Dia-

7. *Cottus Szolnok-Inferior*, *circulus su-*
Tractus Superior sub Archi-Dia-

20 Alsó-Szőcs	Ecc. p. se.	124	1				
1 Bába	M. c. 11	81	1			RP 4	2
13 Blenkemező seu Pojána	M. c. 4	80	1				
21 Boérfalva	F. ad 24	70	1				
22 Borkut	M. c. 25	90	1			RP 2	6
2 Borszó	M. c. 6	65	1			RP 2	2
38 Csicsó-Györgyfalva	M. c. 39	133	1				
39 Csicsó-Hagymás	F. ad 38	61	1			RP 2	1
16 Csicsó-Poján	M. c. 19	58	1			RP 3	
40 Csicsó-Ujfalu	F. ad 42	65	1			" 4	3
23 Dánkpataka seu Velleny	F. ad 24	80	1			"	2
24 Disznópataka	M. c. 21, 23, 34	120	1				
17 Dögmező	M. c. 18	100	1				
41 Emberfő	F. ad 44	47	1			RP 1	
4 Falkusa	F. ad 13	21	1				
18 Felső-Körtvélyes	F. ad 17	54	1				
42 Felső-Orbó	M. c. 8 40	93	1				
5 Frinkfalva	F. ad 3	30	1			RP 3 1/2	3
6 Galgó	F. ad 2	69	1				
7 Gosztilla	Ecc. p. se	102	1			RP 3	6
8 Guga	F. ad 42	16	?				

annuarius	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernumerari	
R. Perc. Iosephi Miklós.								
conatu A. D. Petri Popovits.								
1	Anton Kiffa	Trans. 1790					1	⁹ [Ao 1816 popa solus transierat].
1	Ioan Zsik	Arad 1796					1	¹⁰ Archi Diaconus.
1	Vaszilie Popovits	Trans. 1793					1	¹¹ [Ao 1811 transierunt].
1	Gregor Kozma	" 1785					1	¹² Resign. ao 1790.
1	Iacob Berzsa	" 1791					1	¹³ [Ao 1816 transierunt].
1	Gregor Rusz ¹	" ?					1	¹⁴ [Ao 1810 transierunt].
1	Aron Genzian	S.Andrej 1780					1	¹⁵ [Ao 1823 exceptis 7 patribus familias transierunt].
1	Ioan Bricș	Trans. 1789					1	
1	Georgie Tordian	" 1792					1	
1	T. Szikminyán	S.Andrej 1780					1	¹⁶ [Numă in conscriptione din a. 1834].
1	Aftanasie Kozák	Temes. 1783					1	¹ Caeteroquin ignotae conditionis.
2	Ioan Tzibok	Trans. 1771					1	² Cum locum ordinationis suae Maros-Hodák nemine disponente deseruit, qua deseror amovendus.
1	Lup Popovits	" 1787					1	³ Resign. ao 1802.
2	Philipp Haznes ²	" 1771	1				1	⁴ [Ao 1818 transierunt ad Unionem].
	Ilie Bunea	Arad 1802					1	⁵ [Transierunt una cum popa].
1	Simon Popovits	Trans. 1770					1	⁶ [Ao 1825 transierunt].
1	Eftimie Popovits	Arad 1803					1	⁷ Resign. ao 1800.
1	Theodor Popovits	" 1802					1	⁸ Resign. ao 1802.
2	Ioan Mora ³	Trans. 1771					1	
	Vaszilie Mora	Arad 1802					1	
1	Ignatz Rusz	Trans. 1771					1	
1	Prekup Rusz	" 1790					1	

perior sub R. Perc. Gabrielis Vajda.

conatu A. D. Ioanis Popovits.

1	Lazar Popovits	Trans. 1795					1	⁹ Ao 1787 qua renitens amotus.
1	Teodor Gezan	" 1795					1	¹⁰ Per Eppum pro inhabili declaratus ao praeterito, nuncquoque — qua hic nemine disponente fungens-extra functioneui ponitur, qua caeteroquin porro non pro hac ecclesia ordinatus et citatus coram Cossione non comparens.
2	Szimion Bertás	Arad 1797					1	¹¹ In favorem filii resignavit praehabitaee ecclesiae Magura et nomine disponente occupavit functionem penes gremium hoc, quod antea nunquam popa gaudebat.
	Ioan Bogye	" 1797					1	¹² Qua caeteroquin coram Cossione pro legitimatione suae hic repertae functionis non comparens, igitur illegitime fungens, exponitur pro supernumerario assignato popae in matre.
1	Vaszile Man ⁵	" 1802					1	
1	Vaszile Balok	Trans. 1790					1	
1	Petru Jarka	Temes. 1783					1	
2	Theodor Papp ⁶	Trans. 1788					1	
	Philipp Papp	Arad 1800					1	
2	Georgie Todoran ⁷	Moldova 1760					1	
	Anton Kosztin	Arad 1800					1	
1	Matej Bota	" 1798					1	
1	Szimion Bogdan	Trans. 1793					1	
2	Theodor Popovits ⁸	Temes ?					1	
	Nekrita Popovits	Arad 1802					1	
2	Luka Haragus ⁹	Trans. 1771	1				1	
	Nicolae Mann	Arad 1800					1	
1	Iacob Kotutz	Trans. 1793					1	
1	Miháj Ferentz	" 1793					1	
1	Iacob Zsurzsuka	Trans. 1793					1	
2	Ioan Zsina ¹⁰	" ?					1	
	Ioan Popovits sen. Kremen	" 1790					1	
1	Aftanaz Roman ¹¹	" 1771					1	
1	Georgie Lup	Arad 1798					1	
1	Popa Stefán ¹²	? ?						(Non comparuit)

	Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae			
			patrumfam- lias inclusis viduab. et zingaris	Templorum		erectionis tempo	impetratae deuper ab E. K. G. resolut.	agrorum cubuli	foenestorum currus
43	Holló-Mező	Ecc. p. se.	195	1					
10	Karullyfalva	F. ad 15	89	1					
9	Katzkó	M. c. 12	150	1			RP 2	2	
25	Kis-Debreczen	F. ad 22	32	1					
19	Kis-Debrek	F. ad 11	41	1					
3	Kis-Doboka	M. c. 5, 14	61	1			RP 3	1	
26	Kosztafalva	F. ad 27	76	1			„ 3	4	
27	Kupsafalva	M. c. 26	143	1			„ 3	7	
28	Lápos-Debrek	F. ad 35	43	1					
29	Libáton	F. ad 36	94	1					
11	Magura	F. ad 1	29	1			RP 1/2	1	
30	Matska-Mező	M. c. 31, 32	81	1	[Ao 1818 transiere]		„ 3		
31	Magyar-Lápos	F. ad 30	24	1					
12	Muntsal	F. ad 9	20	1			RP 2		
44	Négerfalva	M. c. 41	114	1			RP 3		
32	Peteritye	F. ad 30	59	1					
45	Pecsétszeg	Ecc. p. se.	130	1			RP 3		
33	Rogoz	„ „ „	208	1					
34	Rohi	F. ad 24	84	1					
14	Sósmező	F. ad 3	20	1	[Ao 1810 transierunt]				
35	Sztojkafalva	M. c. 28	44	1					
15	Thorda-Vilma	M. c. 10	200	1	[Una ex ecclesiis est unita 564/1811 ERG.]				
36	Ungurfalva	M. c. 29	162	1					
37	Ünőmező	Eccl. p. se	108	1					
<i>Circulus inferior sub</i>									
<i>Tractus Szolnokiensis sub Archi-Dia-</i>									
1	Alparét	M. c. 20	190	1			RP 8	10	
2	Alsó-Csobánka	M. c. 7	86	1			RP 6	3	
3	Antos	F. ad 6	27	1			RP 4	4	
9	Árpástó	F. ad 11	70	1					
12	Apa-Nagyfalu	Eccl. p. se.	130	1	1794				
10	Báton	F. ad 11	47	1					
13	Búzamező	F. ad 14	43	1			RP 3	3	
14	Csömény	M. c. 13, 16, 19	50	1					
11	Czoptelke	M. c. 9, 10	66	1					
4	Felső-Csobánka	M. c. 8	54	1			RP 4	5	
19	Közfalva	F. ad 14	36	1					
15	Muntsal	F. ad 18	44	1			RP 4		
6	Oláh-Vásárhely	M. c. 3, 5	45	1			„ 4	5	
7	Osváj	F. ad 2	58	1			„ 2	2	
16	Rogna	F. ad 14	30	1					
17	Salamon	F. ad 18	57	1			RP 3	2	
20	Szekerés-Törpény	F. ad 1	40	1					
18	Tótszállás	M. c. 15, 17	50	1			RP 2		
5	Újfalu	F. ad 6	16	1					
8	Vetzk	F. ad 4	59	1			RP 2	2	

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt				Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Reignati	Fungibiles Supernume- rati	
2	Stefan Hangó Ioan Buzuj	Trans. 1791 Arad 1798				1	1 [Vide Nro 11692/1829 ratione templi unitis dati].
1	Ioan Indre	" 1799				1	2 Resign. an 1803.
1	Georgie Beján ¹	Trans. 1790				1	
1	Athanaz Goloman	" 1791				1	8 Annus popizationis produci nequivit, nam syngelio caret, unde nec functionem popalem exercuit, igitur semper qua praevaricator latitavit et exemptione perperam fruitus.
1	Gavril Kertse	" 1793				1	
1	Mátyás Andrej	Arad 1804				1	
2	Nekita Popovits Vaszile Popovits	Trans 1772 Arad 1804			1	1	4 Qua ignotae conditionis et praevaricator rubricae amotorum apponi debuit sine appositione termini ordinationis, citatus enim, comparare recusavit, nec Archi-Diac. certam relationem submittere valuit.
2	Dimitrie Kupsa Philimon Popovits	" 1802 " 1803				1	
1	Ioan Perbeitze	" 1797				1	
2	Theodor Phylipp ² Georgie Phylipp	Trans. 1786 Arad 1803			1	1	6 Popa hic pro matre filialis hujus ordinatus transposuit popatum suum modo in matre fungenti Nicol. Mann et reversus ad suos lares, qua nobilis hic residet in proprio fundo.
1	Theodor Roman	" 1801				1	
2	Nicolae Vlasin Atyim Makavej ⁵	Trans. 1791 Val. ?			1	1	6 Ao 1773 bigamus factus in praesens usque perperam exemptus.
1	Ioza Szilveszter	Arad 1804				1	
1	P. Vartolomei ⁴	?				1	
1	Theodor Mihátz	Trans. 1793				1	
1	Dimitrie Tausz	Arad 1800				1	
2	Ioan Popovits Archi-Diac. Ioan Popovits Ursz	Trans. 1791 " 1795				1	7 Resign. ao 1801.
2	Theodor Herman Theodor Mann	" 1789 " 1786				1	8 [Ao 1818 transierunt].
1	Ioann Mann ⁵	" 1773				1	9 [Ao 1811 transierunt, popa remansit].
1	Theod. Kunea	Arad 1799				1	10 [Ao 1808. transierunt].
3	Makavej Mik Iosziv Mik	Trans. 1771 Temes 1783			1	1	11 [Ao 1808. transierunt].
	Matei Mik	Arad 1803				1	12 Coram Cossione non comparuit.
3	Vaszilie Buda ⁶ Ioan Buda	? Arad 1797	1			1	13 [Ao 1810 transierunt].
	Matej Buda	" 1801				1	14 [Ao 1811 transierunt].
1	Stefan Philip	Trans. 1793				1	15 [Ao 1815- transierunt].
							16 [Ao 1815 transierunt].
R. Perc. Stephani Sófalvi.							
conatu A. D. Ioannis Popovits.							
3	Luca Dants ⁷ Philimon Popovits Grogorie Dants	Trans. 1772 " 1790 Arad 1801			1	1	17 Cum sedem suam ex Szekeres Törpény, pro qua ecclesia ordinatus erat, indisposite huc transtulisset, consequenter ut vagus considerandus veniat, rubricae amovendorum inducitur, qua caeteroquin per E. R. G. statione unius popae hic denegata existente.
1	Toma Belgyan	" 1798				1	
1	Miháj Mezei	" 1800				1	
2	Ioan Todoran Lup Székely ⁸	Trans. 1767 Arad 1797				1	
1	Ioan Moldovan	Trans. 1795				1	
1	Vaszile Pojenor ⁹	Arad 1799				1	
1	Prokop Hodes	Temes 1783				1	
1	Theodor Ilka ¹⁰	Trans. 1796				1	
1	Pavel Popovits	" 1795				1	
1	Ioan Tyekár ¹¹	Arad 1798				1	
1	Ioan Toader ¹²	?				1	
1	Ioan Petyan ¹³	Arad 1803				1	
1	Andrej Popovits ¹⁴	Trans. 1789				1	
1	Vaszilie Vajda	Arad 1799				1	
1	Timoteus Popovits ¹⁵	Trans. 1770				1	
1	Dimitrie Roman ¹⁷	" 1793				1	

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus			Tempus	Appertinentiae Ecclesasticae			
		patrumfam- ilia inclusa viduab. et zingaris	Temporum	erectionis tempus		agrorum cubuli	foenerorum carrus	vinearum urnae	
8. Cottus Hunyad, Circulus Vallis Hatze- Tractus Vajda Hunyadiensis (Vallis Hatzegeiensis)									
1 Alsó-Szilvás	M. c. 8	101	1						
3 Barest	F. ad 7	28	1	1804					
4 Csopea	F. ad 2	23	1				RP 4		
9 Hátzeg	M. c. 5, 6	153							
2 Kőalja Ohába	M. c. 4	70	1						
5 Naláztvád	F. ad 7, 9	22	2						
6 Réa	F. ad 9	37	1						
7 Szacsal	M. c. 3, 5, 8, 10	40	1	1800					
8 Szent Péterfalva	F. ad 7	35	1						
10 Uncsukfalva	F. ad 7	24	1						

*Circulus Cis Marusianus sub
Tractus*

120 Alpestes	M. c. 123, 137	90	1						
117 Alsó-Nádasd	F. ad 19	92	1						
02 Alsó-Város-Vize	M. c. 103	88	1				RP 2		
130 Alun	M. c. 33	86	1						
31 Aranyos	F. ad 36	22	1						
21 Árki	F. ad 127	23	1						
118 Batiz	F. ad 117	65	1				RP 5	1	
122 Batsi	F. ad 117	35	1						
57 Batzalár	F. ad 67	66	1				RP 5		
1 Bojabirz	F. ad 90	24	1						
32 Boos-Gros	Ecc. p. se	147	1						
58 Bosoród	M. c. 66, 68	214	1						
2 Brettelin	M. c. 6, 7, 14, 15	27	1	1796			RP 4	1	
123 Bujtur	F. ad 120	34	1						
142 Bulgari Devenses	F. ad 4	43							
33 Bunyila	F. ad 30	78	1						
103 Butsum	F. ad 102	71	1						
36 Cserbel	M. c. 31, 125, 138	108	1						
35 Cserisor	F. ad 43	75	1						
34 Cserna	F. ad 42	8	1						
139 Csolnakos	M. c. 44	80	1						
104 Dedács	F. ad 130	29	1						
3 Deva Metallurg } 4 ordinar. }	M. c. 142	22	?						
		336							
124 Dsozsány	M. c. 126	73	1						
79 Dombravitz	F. ad 10	31	1						
125 Erdőhát { Csupel } Getunosa } Kökény }	F. ad 36	72	{ 1 1 1						
80 Fádsatzél	F. ad 94	41	1						
126 Felpestes	F. ad 124	40	1						
19 Felső-Nádasd	M. c. 17, 20	124	1						
105 Felső-Város-Vize	Ecc. p. se.	149	1				RP 1/4	1	

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernume- rari	
<i>giensis</i> sub R. Perc. Francisci Pogány.								
sub Archi-Diaconatu A. D. Nicolai Hutzovits.								
2	Georgie Csulyan	Val. ?				1	¹ Ao 1804 resign.	
	Petru Popovits	Arad 1799				1	² Capellanus; templum cum domicilio parochi habet milit. limitaneum.	
1	Martin Szora	Trans. 1791				1	³ Pars una pertinet ad Hátzeg, altera vero solum per rivulum secreta filialis est ecc. Szacsal.	
2	Avram Popovits ¹	" 1785		1			⁴ Popam habet in Baresd.	
	Ioan Popovits	Arad 1804				1	⁵ Resign. ao 1801.	
1	Adam Novak ²	Trans. 1786				1	⁶ Translocatur ad Király-Bánya.	
(Vide popam apud Eccl. filialem Csopea ob defectum domus parochialis ibi habitare necessitatum).								
1	Georgie Popovits ³	Trans. 1785					⁷ Tertio loco positus popa vel ideo etiam relinquitur in functione, quod	
R. Perc. Georgii Csóka.								
<i>ut supra.</i>								
1	Ioan Szekare	Trans. 1781				1	<i>ludi magistrum a multis jam annis bene meritum agat et ut porro quoque in hoc circulo agat, ab E. R. G. determinatum habeatur.</i>	
1	Aron Boldus	Arad 1801				1		
1	Ioan Perejan	Trans. 1792				1		
1	Mihail Popovits	" 1786				1		
1	Nisztor Sinka	" 1796				1	⁸ Resign. ao 1798.	
1	Zaharie Popovits	" 1791				1		
1	Ioan Popovits	" 1793				1		
2	Toma Popovits	Temes 1783				1		
	Petru Benedek	" 1783				1		
1	Nicolae Popovits	Trans. 1787				1		
2	Moyse Szerb	Trans. 1791				1		
	János (sic!) Lenkus	" 1793				1		
1	Georg Musa	" 1790				1		
2	Mihail Popovits ⁴	Val. 1760		1				
	David Popovits ⁵	" 1760						
1	Andrej Precup	Buda 1780				1		
3	Gavril Popovits ⁷	Trans. 1788				1		
	Nicolae Lobontz	Trans. 1791				1		
	Mihail Popovits	Arad 1805				1		
2	Petru Popovits	Buda 1779		1				
	Iszaje Popovits	Arad 1802				1		
1	Ioan Toma	Arad 1799				1		
3	Moysze Popovits	Trans. 1763		1				
	Mihaj Popovits ⁸	Arad 1798				1		
	Ioan Popovits	" 1799				1		
1	Ioan Popovits	Trans. 1790				1		

Nomina Locorum et ecclesiarum		Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae			
			patrumfamilias inclusis viduab. et zingaris	Templorum	erectionis templi	impetratae desuper ab E. R. G. resolut.	agrorum cubuli	foenetorum currus	vinearum urnae
37	Felesd	F. ad 46	35	1					
38	Golesd	F. ad 40	30	1					
59	Gontzága	M. c. 64	78	1			RP 4 $\frac{1}{2}$		
60	Grid	F. ad 69	88	1					
39	Gyalár	Ecc. p. se.	240	1					
5	Herepe	F. ad 11	27						
20	Hesdát	F. ad 19	27						
40	Hosdó	M. c. 38, 55	30	1					
61	Jó-Valtsel	Ecc. p. se.	127	1					
6	Kaunn	ao 1804	evenuerunt	per amplexam			S. Unionem		
41	Kegyés	M. c. 8, 133	59	1			RP 3	2	
128	Keresztény-Almás	F. ad 127	32	1					
127	Keresztúr	M. c. 121, 128	51	1					
7	Kersecz	F. ad 2	43	1	1793				
42	Király-Bánya	M. c. 34	270	1					
129	Kis-Bárcsa	F. ad 130	15	1	1802				
186	Kis-Denk	F. ad 116	80	1					
21	Kis-Kalán	F. ad 27	26				RP 1	1	
8	Kis Muncsel	F. ad 41	21	1					
63	„ Oklos	Ecc. p. se.	125	1					
62	Kitid	„ „ „	168	1					
107	Kosztesd	F. ad 109	66	1					
64	Kovrágy	F. ad 59	56	1			RP 3	3	
9	Kozólyya	F. ad 13	29	1			RP 1 $\frac{1}{2}$	1	
65	Kő-Boldogfalva	Ecc. p. se.	103	1					
43	Lelesz	M. c. 35, 51, 52	150	1			RP 4		
10	Lesznyeek	M. c. 79	64	1					
44	Lindsína	F. ad 139	53						
108	Losád	F. ad 110	70	1					
109	Ludesd	M. c. 107	78	1					
66	Lunkány	F. ad 67	64	1	1803				
110	Magura	M. c. 108,	89	1					
23	Magyar Brettye	F. ad 22	33	1			RP 1 $\frac{1}{2}$	15	
45	Magyarosd	M. c. 49	78	1					
11	Maros Németi	M. c. 5, 16	47	1	1799				
111	Martinesd	M. c. 118	90	1					
22	Mácsó	M. c. 23, 28	156	1					
12	Merisor	F. ad 46	21	1					
130	Nagy-Bárcsa	M. c. 104, 129	58	1			RP 4	1	
112	„ Denk	Ecc. pro se.	155	1			RP 4	4	
90	„ Muncsel	M. c. 1, 51	42	1					
24	„ Oklos	Ecc. pro se.	141	1			RP 8	2	15
131	Nándor	F. ad 132	48	1					
132	„ Várallya	M. c. 131	70						
67	Oláh-Brettye	M. c. 57	85	1					
118	Petrény	M. c. 129	78	1			RP 3 $\frac{3}{4}$	1	
114	Piski	M. c. 115	83	1			RP 4 $\frac{1}{2}$	1	
98	Plopp	F. ad 50	25						
46	Pojenicza Tomi	M. c. 12, 34	47	1					
47	„ Vojni	F. ad 50	27	1					
68	Pokol Valtsel	F. ad 58	64	1					
133	Popesd	F. ad 41	30	1					
25	Pusztá Kalán	F. ad 72	34	1			RP 4	2	

summaris	Numerus Poporum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernume- rarii	
1	Ionitze Deminesk	Arad 1804				1		¹ Resign. ao 1798.
3	Ioan Radu sen. ¹	Temes 1782		1				² Resign. ao 1802.
	Ioan Radu jun.	Arad 1798				1		³ Ipsa bigamiae facto succedente ipsi 2-do loco posito et in functione re- licto popa.
	Petru Toma	Arad 1802				1		⁴ Resign. ao 1795.
1	Zaharie Popovits	Temes 1782				1		⁵ Resign. ao 1803.
1	Georgie Popovits	Trans. 1790				1		⁶ Translatus ex Pojenicza Tomi, ubi indebite fungens, in casu morositatis sub poena amotionis.
1	Laszk Popovits	Arad 1801				1		⁷ [Ao 1829 praeter 13 familias tran- sierunt ad Unionem].
2	Petru Morar ²	Trans. 1766		1				⁸ Nunquam confirmatus, ergo semper praevaricator ao 1800 resignavit
	David Morar	Arad 1802				1		
1	Szimeon Popovits	„ 1801				1		
1	Paskul Szücs	„ 1776				1		
1	Georgie Csimporeszku	Buda 1786				1		
2	Dumitru Cserbicsan ⁸	Trans. ?	1					
	Petru Cserbicsan	„ 1790				1		
1	Petru Popovits	„ 1791				1		
1	Georgie Popovits	„ 1791				1		
1	Szpiridon Popovits	Buda 1781				1		
1	Ioan Tomovits	Arad 1804				1		
1	Andrej Zakhej	Trans. 1789				1		
1	Georgie Muntyan	„ 1785				1		
1	Georgie Popovits	„ 1792				1		
2	Mihaj Popovits ¹	Val. 1759		1				
	Georg Popovits	Trans. 1795				1		
1	Petru Lupkovits	Arad 1796				1		
1	Petru Murmetzán	„ 1803				1		
1	Ioan Popovits	Trans. 1792				1		
2	Nicolae Popovits ⁵	Temes 1782		1				
	Avram Popovits	Arad 1803				1		
1	Adam Bran	Buda 1779				1		
1	Mihail Popovits ⁶	Trans. 1790				1		
2	Nicolae Popovits	„ 1790				1		
	Petru Diák	Arad 1803				1		
1	Mihail Popovits ⁷	Trans. 1793				1		
	Ioan Toma	Arad 1799			Vide Erdőhát			
1	David Popovits	Trans. 1785				1		
1	Adam Avrameszku	„ 1790				1		
1	Nicolae Florje	Arad 1801				1		
1	Georgie Popovits	Trans. 1786				1		
2	Georgie Popovits ⁹	Val. 1779		1				
	Moyse Popovits	Arad 1800				1		
1	Adam Popovits	„ 1797				1		

Nomina Locorum et ecclesiarum		Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae			
			pastrumfamilias inclusis viduab et zingaris	Templorum	erectionis templi	impetratae de super ab E. B. G. resolut.	Agrocurum cubali	foenatorum currus	vinearum urnae
49	Rákosd	F. ad 45	38						
115	Répás	F. ad 114	33	1			RP 2	1/2	
50	Ruda	M. c. 47, 48	44	1					
51	Runk	F. ad 90	37						
26	Rüsz	F. ad 29	48	1					
134	Sárfalva	F. ad 136	54	1					
135	Szántóhalma	F. ad 136	46	1					
13	Száráz-Almás	M. c. 9	53	1			RP 3	2	
136	Szent-András	M. c. 134, 135	79	1			RE	3	
69	„ György Valje	M. c. 60	148	1			RP 4	3	5
27	„ Kírály	M. c. 21	63	1					
52	Szohodol	F. ad 43	42	?					
53	Szotset	F. ad 76	36	1					
71	Sztrigy Ohába	M. c. 70	29	1					
28	„ Plopp	F. ad 22	37	1					
72	„ Szatsal	M. c. 25	81	1			RP 8 1/2	2	
70	„ Szent György	M. c. 71	98	1			„ 17		
116	Tamáspataka	M. c. 106	116	1			„ 1		
157	Tamástelke	F. ad 120	9						
54	Telek	Ecc. p. se	105	1					
117	Tompa	M. c. 18, 122	72	1			RP 5		
118	Tormás	F. ad 111	19	1					
119	Tóthi	F. ad 113	69	1					
138	Ulm	F. ad 36	39	1					
139	Vajda-Hunyad	Ecc. p. se	315	1					
55	Valár	F. ad 40	9	1					
14	Vetzel	F. ad 2	18						
15	Vetzel	Metall. Ordin.	14						
16	Vultsesd	F. ad 11	24						
56	Zalasd	Ecc. p. se.	100	1			RP 4	2	
29	Zeykfalva	M. c. 26	49	1			„ 6 1/2	2	
1797									
<i>Circulus ut supra. Tractus Marus-Illyiensis sub Archi-</i>									
73	Abucsa	F. ad 141	11	1	1804				
74	Alsó-Lapugy	M. c. 75, 84, 91	64	1			RP 2	4	
77	Balcesd seu Gura Dobri	F. ad 141	68						
75	Bástya	F. ad 74	35	1					
76	Batrina	M. c. 53	60	1					
78	Burznyik	Ecc. p. se.	147	1			RP 2		
141	Dobra	M. c. 73, 77	160	1					
81	Felső-Lapugy	Ecc. p. se.	246	1			RP 2	3	
82	Fintó-Ag	M. c. 86	57	1			„ 4	3	
83	Gerend	F. ad 101	14						
84 1/2	Holgya	F. ad 74	30	1					
86 1/2	Kosesd	F. ad 82	36	1					
87	Lapusnyak	M. c. 93, 98	100	1			RP 2	3	
88	Lászó	F. ad 101	47	1			„ 4	3	
89	Mihályesd	F. ad 94	52						
91	Ohába	F. ad 74	52	1					
92	Pánk	M. c. 96	57	1			RP 1	1	
93	Radulyesd	F. ad 87	69	1					
94	Roskány	M. c. 80, 89	126	1					

Ex his sunt

summaris	Numerus Poporum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernume- rati	
2	Georgie Popovits Miháj Popovits	Trans. 1790 „ 1790				1	1	¹ Ao 1792 confirmatus per Eppum Adamovits. ² Resign. ao 1803. ³ Vicarius. ⁴ Per Eppum Adamovits confirmatus ao 1793 et ao 1798 in favorem filii sui resignavit. ⁵ Resign. ao 1802. ⁶ Archi Diaconus. ⁷ A 20 annis bigamus, nec aliquando pro hac ecclesia ordinatus. ⁸ Resign. ao 1795.
1	Ioan Popovits	„ 1788				1		
1	Thoader Moldovan	Arad 1797				1		
1	Ioan Popovits	Trans. 1790				1		
2	Mihail Popovits Ioan Mihelesk	Arad 1798 „ 1801				1	1	
1	Zaharie Popovits	Trans. 1793				1		
1	Georgie Popovits	Temes 1782				1		
1	Dimitrie Popovits	Val. 1760				1		
1	Petru Popovits	Trans. 1793				1		
1	Eftimie Deneszku	Arad 1800				1		
1	Georgie Lukáts ¹	Val. 1764				1		
2	Pavel Novak ² Ignatie Olar	„ 1761 Arad 1803			1		1	
2	Nicolae Hutsovits ³ Petru Kriřan	„ 1776 Trans. 1795				1	1	
1	Iános Popa (sic!)	Arad 1802				1		
2	Simeon Popovits ⁴ Avram Popovits	Val. 1760 Arad 1798			1		1	
Diaconatu A. D. Iosephi Nemes.								
1	Petru Turk	Arad 1801				1		
2	Ioan Florje ⁵ Georg Fejér	Trans. 1767 Arad 1802				1	1	
1	Iosephus Nemes ⁶	Trans. 1785				1		
2	Petru Popovits Iosziv Papp	Val. ? Trans. 1791				1	1	
1	Georg Sulzán	Arad 1801				1		
1	Vaszile Tikula ⁷	Buda 1782	1					
2	Ignatius Moysze Nicolae Moyse	„ 1780 Arad 1781				1	1	
1	Iosziv Bognyan	Trans. 1793				1		
2	Andrej Mircsa ⁸ Mihail Mircsa	Trans. 1772 „ 1793				1	1	

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae		
		parumfami- lias inclusis viduab. et zilgaris	Temporum		erectio- nis templi	impetratae desuper ab F. R. G. resolut.	agrorum cabuli
95 Szakamás	M. c. 97	40	1			RP 6	1
96 Szelistye	F. ad 92	33	1			„ 1 1/2	1
97 Szántesd Ohába	F. ad 95	55	2				
98 Szteregonya	F. ad 87	58	1				
99 Sztretye	F. ad 141	32	1				
100 Tisza	Ecc. p. se.	85	1			RP 2	2
101 Tyéj	M. c. 88	91	1			„ 5	2
<i>Circulus et Tractus</i>							
67 Alsó-Csértés	M. c. 74, 94	39	1				
86 Almásel	F. ad 87	52	} 1				
87 Almás-Szelistye	M. c. 86, 101	52					
88 Alsó-Boj	F. ad 98	12					
64 Baresd	M. c. 68, 76	31	1				
63 Bátsfalva	F. ad 73	5	1			RP 1	
65 Boz	F. ad 66	39	1				
90 Bradatzel	M. c. 104, 107	50	1				
66 Branyicska	M. c. 65, 80	88	1				
91 Brassó	F. ad 83	53	1				
89 Burznyik	Ecc. p. se.	102	1				
92 Cserbia	M. c. 102	60	1				
93 Danulesd	F. ad 98	17	1				
68 Dumesd	F. ad 64	16	1				
94 Felső-Boj	F. ad 67	32	1				
70 Füves-bogára	F. ad 83	34	1				
69 Furksora	?						
96 Glodgilesd	Ecc. p. se.	162	1				
95 Godinesd	F. ad 108	50	1				
71 Gothátya	F. ad 97	44	1				
72 Gyalakuta	F. ad 84	27	1				
97 Guraszáda	M. c. 71, 81	117	1				
73 Ilye Armalistarum	M. c. 63, 75	180	1				
99 Kimpény-Szurduk	M. c. 100	82	} 1			RP 1	2
100 Kimpuri	F. ad 99	46					
98 Komárzinesd	M. c. 88, 93	60					
74 Kosa	F. ad 67	18					
75 Kullyes	F. ad 73	10					
76 Lunksora	F. ad 64	20	1	1802			
77 Maros-Brétye	M. c. 78	94	1				
101 Mikanesd	F. ad 87	26	1				
103 Petresd	F. ad 105	18					
102 Pogánesd	F. ad 92	46	1				
104 Runksor	F. ad 90	27	1				
78 Szirby	F. ad 77	70	1				
106 Tamásesd	F. ad 108	45					
105 Tatáresd	M. c. 103	74	1				
79 Tirnava	M. c. 69	58	1				
80 Tirnavitza	F. ad 66	46	1			RP 4	4
81 Ullyes	F. ad 97	28	1				
82 Vályyelunga	F. ad 85	29	1				
117 Vika	F. ad 90	19	1				
83 Viszka	M. c. 70, 91	53	1				
85 Vortza	M. c. 82	45	1				
68 Zám	M. c. 95, 106	130	1			RP 24	12

Ex his sunt

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt				
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernumerarii
1	Nicolae Popovits	Trans. 1793				1	
2	Petru Popovits Georgie Petruz	Val. ? Trans. 1787	1				
1	Ioan Furdui ¹	Temes 1783				1	
1	Alexandru Petrovits	Trans. 1792				1	
ut supra.							
1	Amos Popovits	Arad 1796				1	
1	Ioan Dalka	Trans. 1795				1	
1	Georgie Popa ²	? ?					
1	Mihail Orbonás	Arad 1798				1	
1	Antonie Popa	Trans. 1790					1
1	Andrej Berar	" 1795				1	
1	Ioan Moyse	" 1772				1	
1	Ioan Furduj	" 1791				1	
1	Ioan Zoran	" 1791				1	
1	Nicolae Popovits	Temes 1772				1	
1	Theodor Bretyan	" 1782				1	
1	Ioan Florje	Trans. 1795				1	
2	Ioan Olar ³	? ?			1		
	Iosziv Olar	Temes 1783				1	
1	Ioan Lupsa	Trans. 1786				1	
1	Moyse Popovits	" 1791				1	
1	Ioan Popovits	" 1790				1	
1	Nicolae Popovits	" 1788				1	
1	Farkas Lepadat	Trans. 1790					1
1	Dumitru Popovits	" 1791					1
1	Iosziv Popovits	" 1787				1	
1	Anton Merian	" 1790				1	
2	Mihail Oprian ⁴	" 1790			1		
	Iosziv Oprian	Arad 1801				1	
1	Iános Popa	Trans. 1795				1	
1	Florya Popa	Arad 1797				1	
2	Nicolae Krisan	Trans. 1791				1	
	Iosziv Pekurar	Arad 1796					1

Reflexiones

- ¹ [Ao 1812 amotus].
² Trans. ad secundas nuptias 891/1808.
³ Resign. ao 1791.
⁴ Ao 1801 resign.

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus patrumfam- ilias incluse viduab et zingaris	Temporum	Tempus		Appertinentiae Ecclesiasticae	
				erectionis templi	impetratae deuperab F. M. G. resolut.	agrorum cavalii	foenecorum currus
<i>Circulus transmarusianus sub Tractus Algyógyensis sub</i>							
1 Allgyógy	Ecc. p. se.	280	2				
30 Arany	M. c. 37	90	1				
31 Bábolna	M. c. 36	85	1				
3 Bakonya	M. c. 18	64	1				
16 Balsa	M. c. 28	147	1				
32 Bánpataka	M. c. 40	90	1				
46 Barbura	F. ad 54	51					
4 Bentzentz	M. c. 9, 13	85	1			RP 24	16
33 Berekszó	Ecc. per se.	100	1				
47 Bezán	F. ad 50	36	1	1802			
48 Boholt	F. ad 57	68	1				
2 Bokaj	M. c. 15	170	1				
5 Bozes	Ecc. per se.	100	1				
6 Bulbuk	F. ad 11	39	1				
34 Bun	M. c. 7	75	1				
49 Burjánfalva	F. ad 57	99	1				
17 Cseb	M. c. 19	113	1	monasterium templum		RP 4	7
7 Csikmó	F. ad 34	100	1				
18 Erdőfalva	F. ad 3	30	1				
35 Felső-Csertés	F. ad 39	90	1				
8 Feredő	F. ad 14	50	1	1785			
36 Folt	F. ad 31	80	1				
50 Fornádia	M. c. 47, 53	90	1				
51 Fűzesd	M. c. 60	56	1				
19 Glod	F. ad 17	40	1				
52 Grujelás	F. ad 84	21					
9 Gyalmár	F. ad 4	37	1			RP 13	4
84 Gyalumáre	M. c. 52, 72	41	1				
37 Gyertyános	F. ad 30	45	1				
38 Haró	Ecc. p. se	100	1				
10 Homoród	Ecc. p. se	147	1	1793			
39 Hondol	M. c. 35	194	1				
53 Kajánel	F. ad 50	46	1				
40 Kéménd	F. ad 32	60	1				
51 Ketskedrága	M. c. 46, 55, 61	70	1				
20 Kis-Almás	F. ad 26	50	1				
41 Kis-Rápol	F. ad 42	100	1				
21 Közép-Almás	M. c. 27	76	1				
11 Kürpény	M. c. 6	42	1				
22 Máda	Ecc. p. se	180				RP 2	3
55 Magura	F. ad 54	51				RP 8	12
56 Maros-Solymos	Eccl. p. se	110	1				
23 Nádasfja	F. ad 24	44	1			RP 4	4
43 Nagy-Ágh	F. ad 44	34	1				
24 Nagy-Almás	M. c. 23	262	3				
42 Nagy-Rápol	M. c. 41	130	1				
7 Nyavalyásfalva	M. c. 48, 49	115	1				
12 Nyirmező	Ecc. p. se.	133	2				
13 Piskintz	F. ad 4	42	1			RP 9 ¹ / ₂	2

Ex his sunt

Reflexiones

summarius

Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernume- rari
R. Perc. Ladiszlai Pogány.						
A. D. Mich. Krajnik.						
2 Ioan David	Trans. 1795				1	
Ioan Sztojka	Arad 1799				1	
1 Salomon Frinku	" 1789				1	
1 Petru Buda	Temes 1789				1	
1 Petru Rusz	Arad 1776				1	
1 Mihael Krajnik ¹	Temes. 1789				1	
1 Salamon Popovits	Val. 1760				1	
1 Stefan Maris	Arad 1801				1	
1 Ioan Popovits	Trans. 1791				1	
1 Antonie Iszposz	Trans. 1795				1	
1 Iakis Kaliman	Arad 1803				1	
1 Mihail Popovits	" 1776				1	
1 Kosztandin Pess	Trans. 1791				1	
3 Theodor Olya ²	Arad 1760		1		1	
Aron Olya	" 1799				1	
Aron Popovits	" 1799				1	
1 David Buda ³	Val. 1762	1			1	
Petru Buda ⁴	Temes. 1789				1	
1 Mihail Popovits	Arad 1776				1	
1 Nicolae Stojan ⁵	Buda 1779	1			1	
2 Dumitru Krisan ⁶	Val. 1760		1		1	
Nicolae Krisan	Trans. 1790				1	
1 Salomon Dimitrie	" 1790				1	
1 Ioan Szerb ⁷	Val. 1768				1	
1 Simeon Popovits	Trans. 1792				1	
1 Georgie Moyse	Buda 1783				1	
2 Nicolae Popovits	Val. 1768				1	
Alexandru Dobra	Trans. 1795				1	
1 Ioan Pereu	Arad 1801				1	
1 Ioan Rusz	Trans. 1791				1	
1 Dimitrie Zsinke	Arad 1801				1	
1 Petru Koszte	Trans. 1795				1	
1 Dimitrie Angyel	Arad 1802				1	
1 Ioan Nan	Trans. 1772				1	
1 Nicolae Moga	" 1795				1	
2 Avram Krajnik	Val. 1766				1	
Petru Bogdan	Arad 1799				1	
1 Petru Muntyán	" 1801				1	
1 Ioan Popp	" 1800				1	
2 Ioan Nicolae	Temes. 1781				1	
Ioan Mutsa	" 1790				1	
1 Solomon Phylimon	Arad 1796				1	
1 Toma Angyel	" 1804				1	
1 Alexandru Szui	Arad 1800				1	
1 Ioan Ioaness ⁸	Tra. 1793	1			1	

¹ Archi-Diaconus.² Resign. ao 1799.³ Hic ut ut apud Altissimum Thronum sui in functione legitimationem exorasset, obtinere tamen nequivit, igitur in praesens usque etiam suam functionem indebite habuit et praerogativis perperam usus est.⁴ Vide hunc in Bábolna, quo anno adhuc 1796 per Consistorium transpositus erat.⁵ Amotus ut furti et aliorum excessuum reus, successive per denatum Vicarium Popovits, utidem refert, huc dispositus.⁶ Nunquam confirmatus, igitur semper praevaricator, resignavit ao 1790.⁷ Cum popa iste praeter culpam (vi B. R. R. sub No Gbli 4579/1781 Eppo Nikitits intimati ad functionem dispensatus) obtentam parochiam Berekszó medio defuncti Vicarii Popovits amisisset, qua persona de patria in tumultu Horaiano optime merita, non tantum in functione relinquitur, sed una quo advixerit nomine parochi in concentrata hac ecclesia, donatur popa in matre existente pro capellano ipsi subjecto.⁸ Siquidem popa iste juxta priorem regulationem habuisset filialem ecclesiam Gyalmár, quam non tantum dissidiose administrare neglexit ac una ex actis consistorialibus eveniret, quod illam cum appertinentiis terrenis parochianis suis ao 1804 in et pro flor. 12 vendiderit, concessa facultate sibi alium popam eligendi, consequenter symoniam exercuisset, eundem simpliciter amovendum esse invenit Cossio.

Nomina Locorum et ecclesiarum		Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus	Appertinentiae Ecclesiasticae			
			petrumfam- lias inclu- siuab. et zingaris	Templo- rum	erectionis templi	impetratae desuper ab R. S. G. resolut.	agrorum cabali	foenetorum curras	vinearum turnae
25	Pojána	M. c. 29	115	1					
26	Porkúta	M. c. 20	52	1					
14	Rengeteg	M. c. 8	117	1			RP 2	2	
44	Szekeremb	M. c. 43	119	1					
58	Szelistyora	F. ad 62	36	1					
60	Sztojenásza	F. ad 51	40	1					
59	Szuliget	Ecc. p. se.	126	1					
27	Tekerő	F. ad 21	54	1					
61	Toplitz	F. ad 54	34	1					
62	Valisora	M. c. 58	80	1					
29	Válye Pepi	F. ad 25	80	1					
15	Válye-Mare	F. ad 2	52	1					
28	Voja	F. ad 16	35	1			RP 2		
45	Vormagia	Ecc. p. se.	130	1					
10. Cottus Zaránd sub Tractus Zarandiensis sub									
1	Alsó-Lunkoj	F. ad 18	39	1					
21	Birting	M. c. 24	51						
30	Blesény	M. c. 37	413	2					
2	Boitza	M. c. 9	53	1					
3	Brád	Ecc. p. se.	345	1					
4	Bukurest	Ecc. p. se.	351	3					
31	Butsesd	Ecc. p. se.	159	2					
32	Bulzesd	Ecc. p. se.	313	2					
22	Csebe	M. c. 23	276	1					
5	Cseretzel	M. c. 16	80	1					
34	Dupa Piatra	Ecc. p. se.	395	1					
				1					
				1	1789				
6	Felső Lunkoj	F. ad 18	68	1					
35	Grohát	F. ad 42	60	1					
7	Hertzegány	Ecc. per se.	235	1			RP 4		
8	Kajanel	F. ad 17	56	1					
9	Kalamanesd	F. ad 2	44						
24	Kársztó	F. ad 21	68	1					
23	Karáts	F. ad 22	82	1					
25	Körös-Bánya	F. ad 26	46	1					

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt				Reflexiones
			Annoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles Superannua- tarii	
1	Georgie Gavrilă	Trans. 1795				1	¹ Locus quidem pro duobus populis reflexe ad numerum patrumfam. non est, in favorem tamen urburariorum, quales hi omnes sunt, duo popae relinquuntur in functione, primo debili surdo et epileptico inter amovendos exposito. ² Resignavit ao 1802, caeteroquin subseque bigamus. ³ Resign. ao 1793. ⁴ Amotus est judicialiter ut tumultui Horaiano implicitus. ⁵ Pars aliqua transivit. ⁶ Ao 1805 I. Szimuletz amotus, transiit ad Unionem. ⁷ Qua Archi Diaconus occasione tumultus Horaiani de patria bene me-
1	Adam Branya	„ 1791				1	
2	Iosziv Hutzovits	„ 1771				1	
	Adam Szava	Arad 1789				1	
2	Ioan Szurdu ¹	Trans. 1772	1			1	
	Iosziv Popovits	Arad 1798				1	
2	Avram Petru ²	Trans. 1786		1		1	
	Moyse Popa	Arad 1802			1	1	
2	Avram Sztenkuletz	Val. 1760			1	1	
	Vartolomej Sztenkuletz	Arad 1801				1	
1	Georgie Popovits	„ 1797				1	
1	Geraszim Muntyan	Trans. 1789				1	
1	Ioan Avram	Temes 1785				1	
1	Toma Kerban	Arad 1802				1	
1	Stefan Pera	Trans. 1791				1	
1	Gregorie Mark	„ 1771				1	
R. Perc. Lucae Both.							
A. D. Ioannis Maris.							
4	Petru Morar ³	Trans. 1772			1	1	
	Iosziv Morar	„ 1791				1	
	Mark Bassa ⁴	Arad ?	1			1	
	Kretsun Bassa	„ 1799	Vide Lunka!			1	
2	Ioan Csokan	Buda 1781				1	
	Solomon Liade	Arad 1797				1	
2	Daniel Fejér	Buda 1780				1	
	Pavel Fejér	Trans. 1792				1	
	Iános Fejér	Arad 1797	Istum vide in			1	
3	Ioan Oprits	Buda 1782				1	
	Vasilie Tya	Trans. 1789				1	
	Paszko Popa ⁵	„ 1789				1	
2	Moyse Arden	Arad 1803				1	
	Ioan Szimuletz ⁶	Trans. 1788	1			1	
3	Ioan Zsurzs	„ 1790				1	
	Daniel Zsurzs	„ 1791				1	
	Gavril Zsurzs	Arad 1798				1	
4	Ioan Maris ⁷	Trans. 1772				1	
	Petru Dudás	Buda 1779				1	
	Kinorie Zsude	Trans. 1792				1	
	Iosziv Maris	Arad 1796				1	
1	Iános Fejér	„ 1797				1	
4	David Pascu ⁸	„ 1760		1		1	
	Ioan Arden	Trans. 1792				1	
	Arszenie David	Arad 1798				1	
	Sofronie David	„ 1798				1	
1	Iosziv Roman	Trans. 1792				1	
3	Denile Popovits ⁹	Buda 1779		1		1	
	Iosziv Mátyás	Arad 1802				1	
	Iosziv Popovits	„ 1804				1	
1	Ioan Dregan	Trans. 1789				1	
1	Zaharie Kless	Arad 1804				1	

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus patrumfami- lias inclusis viduab et zingaris Temporum	Tempus		Appertinentiae Ecclesiasticae			
			erectionis tempus	impetratae desuper ab R. B. G. resolut.	agrorum cubuli	foenactorum currus	vinearum urnae	
10 Kretsunesd	M. c. 14	54	1			RP 1	1	
11 Kristyor	M. c. 20	185	1					
12 Kurety	Ecc. per se.	110	1					
26 Lunka	M. c. 25	61	1			RP 2 $\frac{1}{2}$	5	
36 Mesztákon	Ecc. p. se	130	1					
37 Mikhelyén	F. ad 30	101	1					
13 Ormingye	Ecc. p. se	142	1					
14 Pesztere	F. ad 10	59	1					
15 Pogyek	F. ad 18	66						
38 Potingány	F. ad 43	39	1					
27 Pihogyesty	M. c. 29	63	1					
39 Ribitsora	Ecc. p. se.	141	1					
40 Ribitze	M. c. 45	111	1					
28 Riska	Ecc. p. se.	114	1					
16 Ruda	F. ad 5	58	1					
17 Szelistye	M. c. 8	70	1			KP $\frac{1}{2}$,	4	
18 Szkrofa	M. c. 1, 6, 15	50	1					
41 Sztanisa	Ecc. p. se.	230	1	1792				
29 Tatáresd	F. ad 27	34	1					
42 Tomnyáttek	M. c. 35	241	1	1803				
19 Tresztzia	Ecc. p. se.	109	1					
45 Uj Barest	F. ad 40	47	1					
43 Váka	M. c. 38	110	1					
44 Valeabrad	Ecc. p. se.	132	1			RP 4 $\frac{1}{2}$	4	
20 Zdráptz	F. ad 11	120	1					
33 Zsunk	Ecc. p. se.	150	1					

9. Cottus Szolnok *Tractus filialis*

1 Magyar Baksa ao 1804 trasierunt ad unionem								
2 Zsákfalva	Ecc. p. se.	84	1			RP 2	3	30

11. Districtus Kőváriensis sub *Tractus Kőváriensis* sub

		ao 1803 Unionem amplexus est.			
37 Alsó Fentős					
22 Berentze	M. c. 33	69	1		
23 Csokotes	M. c. 24	107	1		
38 Csupásztra	ao 1804	transierunt			
34 Drága Vilma	Ecc. p. se.	140	1		
14 Fejérszeg	M. c. 17, 19	73	1		
24 Fonátz	F. ad 23	65	1		
25 Garbonátz	M. c. 26	140	1		RP 2
15 Gaura	Ecc. p. se.	130	1		
26 Gyertyános	F. ad 25	44	1		RP 4
16 Gyökeres	Ecc. p. se.	90	1		RP 4 $\frac{1}{2}$
17 Hosszufalva	F. ad 14	40	1		RP 2
2 Kis Körtvélyes	F. ad 5	56	1		
8 „ Solymos	F. ad 10	28	1		
3 „ Tótfalu	F. ad 6	42	1		RP 3
5 Kovás	M. c. 2, 4	60	1		
28 „ Kápolnak	F. ad 29	73	1		

Ex his sunt

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignati	Fungibiles	Supernumerarii	
1	Ambroszine Muntyán ¹	Trans 1792					1	¹ [Transivit a 2-a vota no 351/1819].
1	Daniel Fejér	Arad 1802					1	² Ob defectum domus parochialis habitabat in Birting.
1	Iosziv Popovits	Temes 1782					1	³ Resign. ao 1795.
1	Kretsun Bassa ²	Arad 1799					1	⁴ Popam habet in Kalamanesd.
1	Ilie Kezan	" 1796					1	⁵ Resign. ao 1804.
1	Nicolae Virts	Trans. 1793					1	⁶ Popa nunquam confirmatus, semper praevericator.
1	Iános Popovits	" 1795					1	⁷ [Ao 1811 transivit ad secunda vota].
1	Nicolae Pojenor	Arad 1799					1	⁸ [Ao 1832 transierunt].
1	Iank Popa	Trans. 1794					1	⁹ [1812 et 1832 transierunt].
1	Trenarsie Iank	" 1789					1	¹⁰ [Ao 1828 transierunt].
2	Iános Komsa ³	Buda 1780			1		1	¹¹ [Ao 1825 uniti facti sunt].
	Ioan Komsa	Temes 1789					1	¹² [Vide Somkut Patak]
1	Alexandru Onk	Arad 1800					1	¹³ Archi Diaconus. [Transierunt ad Unionem una cum popa].
	Angyel Dragan ⁴	" 1804					1	
2	Nicolae Popovits	" 1803					1	
	Avram Popovits ⁵	Trans. 1791			1		1	
3	Nicolae Kretsun ⁶	Val. 1766			1		1	
	Adam Kretsun	Trans. 1793					1	
	Avram Kretsun	" 1795					1	
1	Ioan Mihejtz	" 1795					1	
1	Tobie Perejan	Arad 1801					1	
1	Daniel Illyés ⁷	Trans. 1790					1	
1	Vaszile Iank	" 1795					1	
1	Georgie Almesan	Arad 1799					1	
1	Petru Roman	Trans. 1791					1	

Mediocris.

Dobocensis inferior.

1 Paszkul Popa Arad 1801

R. Perc. Iosephi Szebeni.

A. D. Ioannis Popovits.

1	Pantilimon Ojda	Trans. 1796					1	
1	Timottej Oanca	" 1772					1	
1	Ilie Roman	" 1790					1	
1	Andrej Denutz ⁸	Arad 1800					1	
1	Andrej Gergely	Buda 1781					1	
1	Ioan Popovits	" 1779					1	
1	Ioan Mogos ⁹	Trans. 1794					1	
1	Vasilie Tzetzan	Arad 1800					1	
1	Ioan Kordos ¹⁰	Buda 1771					1	
	Vasile Kimpan ¹¹	Arad 1804					1	
1	Ioan Popovits ¹²	Temes 1782					1	
2	Lup Iants	S. Andr 1785.					1	
	Nekite Iants	Arad 1800					1	

Nomina Locorum et ecclesiarum	Titulus ecclesiae specificus	Numerus		Tempus erectionis templi	Appertinentiae Ecclesiasticae
		paganifami- lis inclusa viduab. et zibgaris	Temporum		
4 Költse	F. ad 5	44	1		
27 Kőteles Mező	M. c. 31	80	1		RP 2 ^{1/2}
35 Kutsuláta	M. c. 9	70	1		RP 1
29 Latzkonya	M. c. 28, 32	90	1		
9 Letka	F. ad 35	40	1		
30 Magura	ao 1804	transierunt ad Unionem			
39 Mályán	" "	" "	" "		
1 Nagy Fentős	Ecc. p. se.	167	1		
18 " Körtvélyes	Ecc. p. se.	132	1		
6 Oláh Bozonta	M. c. 3	61	1		RP 3
31 Ploppis	F. ad 27	70	1		RP 3/4
10 Pojnítza	M. c. 8	66	1		RP 1/2
19 Pribékfalva	F. ad 14	64	1		
11 Rév Körtvélyes	M. c. 12	64	1		
32 Russzor	F. ad 29	18	1	[Ao 1810 transierunt]	
20 Somkut Pataka	M. c. 21	151	1		
12 Szakatura	F. ad 11	48	1		
7 Szaszár	Ecc. p. se.	90	1		RP 2 6
13 Szelnitze	Ecc. p. se.	100	1		
33 Szurduk Kápolnok	F. ad 22	60	1		
36 Toplitzá	ao 1803	transierunt			
21 Törökfalva	F. ad 20	120	1	[Ao 1814 una cum parcho transier.]	

12. Sedes Siculicalis Udvarhely. *Circulus*

Subdiaconatus Udvarhelyiensis tractu Schäss-

1 Böröd	ao 1804	transierunt			
2 Etéd	ao 1804	transierunt			
3 Gagy	F. ad 27 (c. inf.)	3			
12 Kis Solymos	F. ad 9	5		[ao 1807 transierunt]	
4 Magyar Andrásfalva	F. ad 7 (c. inf.)	3			
11 Magyar Hidegkút	F. ad 9	9			
5 Magyar Sákod	F. ad 9	22			
6 Nagy Solymos	F. ad 9	22			
7 Ráva	F. ad 9	3			
8 Szent Abrahám	F. ad 27 c. (inf.)	8			
9 Szent Erzsébeth	M. c. 5—7 10—12	38	1		
10 Vétzke	F. ad 9	12			

summaris	Numerus Poparum specificus	Locus Annus ordinationis	Ex his sunt					Reflexiones
			Amoti	Amovendi	Resignatis	Fugibiles	Supernumerarii	
1	Avram Georgie	Arad 1800					1	
1	Ioan Dants	Trans. 1790					1	
2	Georg Onofrie	Temes 1783					1	
	Szava Kosztan ¹	? ?	1					¹ Amotus ao 1804. [Ao 1831 transierunt].
2	Georgie Roman ²	S. Andr. 1778			1			² Resign. ao. 1802.
	Gheraszim Roman ³	Arad 1802					1	³ [Ao 1819 popa transivit ad Unionem].
								⁴ [Ao 1815 transierunt].
								⁵ Ao 1800 amotus propter ebrietati deditam vitam.
1	Teodor Horváth	Trans. 1791					1	
1	Teodor Avram ⁴	Buda 1779					1	⁶ [Ao 1814 transierat pagus una cum popa ad Unionem].
1	Iuon Hutzkovits	Arad 1797					1	
1	Ioan Dants	Trans. 1790					1	⁷ [Ao 1818 transierat solus parochus].
1	Ioan Popa	" 1795					1	⁸ Vide Kutsuláta.
1	Procopie Andron ⁵	Arad 1776	1					⁹ Nec annus ordinationis suae in Valahia obtentare constat, nec aliquando in Transilvania confirmatus exstitit, multominus cum praescitu Consistorii praehabitam functionem tenuit, igitur qua semper praevaricator a 30 et amplius annis sacerdotale ministerium exercuit.
1	Ioan Nan ⁶	Trans. 1785					1	¹⁰ [Ao 1824 transivit].
1	Vasilie Kimpian	Arad 1804					1	
1	Ioan Roman	Trans. 1771					1	
1	Szimion Andron	" 1790					1	
1	Mihail Onisor ⁷	" 1793					1	
	Georgie Onofrie ⁸	Temes 1783						
1	Andrej Lutzan ⁹	Val. ?			1			

superior sub R. Perc. Ioannis Pakot.

burgiensi adjuncta sub A. D. Stefani Balás.

1 Theodor Man¹⁰ Buda 1779 1 (Va urmã).

OAMENI ȘI FAPTE.

Iosif Sterca Șuluțu de Cărpiniș.

— Date autobiografice scrise pentru „Panteonul Asociațiunii“. —

1. Starea familială. Născut în 10 Septembrie anul 1827 în Cămpeni din părinții Ioan, funcționar cameral regesc, proprietar de mine de aur și Francisca de Șofalva de Șofalva. Căsătorit în 10 Iunie 1860 cu Ana Ötvös. Fii Aurel, Flaviu, Alexandru, Traian.

2. Studii. Școalele elementare în casa părintească cu instructor privat. Școalele secundare în Zlagna și Cluj 1857—1844. Studii academice: drepturile în Murăș-Oșorheiu 1844—1846, unde am practizat la tabla reg. ca cancelist, până în Septembrie 1847. După aceea am studiat tehnica în Budapesta, care din cauza revoluțiunii am părăsit-o în Mai 1848.

3. Funcțiuni ocupate. Din 6 Decembrie 1849 până în 24 Aprilie 1861, în timpul absolutismului, am ocupat mai multe funcțiuni: actuar, adjunct, subcomisar (solgăbirău). În anul 1861 am fost ales cu unanimitatea voturilor, în comitatul Cetății de Baltă, vice-comite. Din anul 1869—1881 am fost judecător de tribunal regesc, atunci am fost pensionat.

4. Activitatea literară. Titlul scrierilor: Am publicat un „Memoriu“ din care au apărut până acum VI părți. Conține date biografice, monografiile și evenimente istorice din anul 1846 până în timpul de față. Venitul l-am dăruit pentru scopuri naționale. — Colaborarea la organe publicistice: În „Gazeta Transilvaniei“, în „Federațiunea“, în „Tribuna“ și în „Transilvania“ am publicat numeroase tractate istorice întru apărarea poporului român și a dreptului său istoric; am compus biografia prefectilor și tribunilor din a. 1848, și altor bărbați însemnați, pentru „Enciclopedia Română“, apoi monografia Abrudului, a comunei Cămpeni ș. a. Am combătut și rectificat în ziare maghiare și germane neadevărurile și injuriile adresate poporului român.

5. Activitatea publică. Din memoriile mele se vede și activitatea mea publică, mă provoc la eșe. În anul 1863—4 am fost deputat în dieta din Sibiiu. Am fost membru în comitetul partidului național la an. 1884. Sunt prezident în consiliul de direcțiune al institutului de credit și economii „Albina“, în a cărei direcțiune mă aflu ca membru din anul 1881.

6. Distincțiuni. Vre-o două procese de presă, de cari am scăpat prin prescripțiune, era să-mi fie „distincțiunea“. Nemții pururea m'au spionat și persecutat. Maghiarii, deși aveau simpatie pentru mine, nu-mi puteau ierta ținuta mea românească; astfel eu, care am fost prăsit și crescut din părinți cu tradițiuni familiare, idealiste, nefiind în stare să mă dau după păr, să mă fac „Streber“, deși dintre Români nime n'avuse ca mine atâta ocaziune de a face carieră, după un serviciu de 30 ani, m'am ales cu ceea ce mi s'a zis în ziarele maghiare: «Oláh, de becsületes és igazságos ember». Și eu sunt mulțumit și cu atâta. (Cf. „Memoriul“ partea VI pag. 74—78).

7. Rolul avut în sânul „Asociațiunii“. Il vor aștepta colegii mei, dânsii sunt competenți. Sunt membru fondator și cel mai vechiu membru în comitetul central, al cărui viceprezident sunt și în secțiunea istorică.

8. Acte filantropice. Cu greu se va găsi vre-o listă de contribuire pentru scopuri naționale, pe care n'ar fi semnat numele meu. Am susținut mai mulți studenți la gimnaziile și universități, cu bani colectați de mine; am dat pentru zidirea școlii civile de fete din loc 100 floreni, pentru gimnaziul din Blaj 100 fl.; am pus la cale femeile române din Sibiiu, în anul 1877, să colecteze pentru soldații români răniți la Plevna, am dat însumi cel dintâi 100 fl. în bani, altă 100 fl. în cărți și o ladă mare de scamă fină. Eră p'aci să fiu disciplinat. La înființarea „Asociațiunii“ am asigurat prin colectă fondului 5000 fl., iar banii adunați i-am administrat comitetului central. Fondul Avram Iancu s'a înființat la inițiativa mea; fundament la acest fond am pus eu prin cei 400

fl., realizați din „Biografia lui Avram Iancu“ și dăruți de mine pentru acel scop. Moșiile, pădurile, pășunile, fânațele, dreptul de crâșmărit și de a ținea târg, câștigate de poporul român, prin activitatea mea judecătorească, valorează mai multe sute de mii floreni și aceasta este adevărata avere națională.

Atâta e tot ce am putut face pentru națiunea mea. Cu toate acestea, când voiu părăsi această lume păcătoasă, lipsită de moralitate și ideal, îmi voiu putea aminti cu sufletul liniștit, cuvintele poetului:

„Fie somn, ori fie Jude, mă duc cu curagiu înainte!
De e Jude, n'am mustrare
Somnul îmi dă repausare!“

9. Alte date biografice. În Munții apuseni, cele mai vechi familii fruntașe românești au fost Șuluțescii, Aronescii și Boerescii. Mama mea a fost dintr'o veche familie românească renegată, a cărei nume românesc s'a perdut în negura vechimei timpilor seculari. Fratele mamei mele Alexie Șofalvy, autorul opului „Institutiones Iuris metallici, in usum M. Principatus Transilvaniae“ Claudiopoli 1834, era bine cunoscut generațiunii bătrâne din Sibiu, din timpul când dânsul fusese consilier la Tesaurariat. Îmi spuneau bătrânii, că Șofalvy, când era bine dispus, mărturisea că e Român. Cine-rele acestuia, generalul ces. reg. cavalerul Mainong — un Francez — a fost unul dintre cei mai renumiți pictori. Mama mea murind de tânără, tatăl meu s'a căsătorit a doua oară cu Ana Neagai, unica copilă a lui Ioan Neagai, consilier la tribunalul montan reg. din Zlagna. Români foarte zeloși. Cred că mai există în biserica gr. cat. din Zlagna, banca cu numele: Ioan Neagai.

Buna mea a fost născută Boer de Scorei, iar străbuna mea a fost sora episcopului Petru Paul Aron de Bistra. Despre acești Aronesci se știe din istoria patriei și din documentele familiare, că ei au fost din familia domnitorilor din Moldova. Astfel zice și Șincai în cronica sa Vol. II. pag. 405: „Aronescii de Bistra, dintre cari mulți bărbați zdraveni au fost și sunt încă în a. 1810, când scriu eu aceste, nu fără fundament să zic a fi din familia lui Aron Vodă.“ Iar Barițiu în „Transilvania“ Nr. 24 anul 1877 zice despre familia Șuluțu și Aron, că: „E una din cele mai renumite și mai binecuvântate de Dumnezeu, între două sute cinci zeci de mii de familii românești din Transilvania“. Despre poetul V. Aron de Bistra, Eliad ne spune că: „În decursul instrucțiunii ce o primii în limba greacă, a dat la un păstor de o carte românească „Alexandria“, pe care apoi ascuns într'un coș din pod, a cetit'o din doască în doască, sorbind cuprinsul ei, care l-a fermecat“. Barițiu ne spune în istoria sa că: „Mii de Români ardeleni au învățat carte ca să poată ceti „Alexandria“ lui Aron“.

Cine a fost metropolitul Șuluțu, o să ne spună istoria contemporană. Că tatăl meu a fost la a. 1848/9 sufletul operațiunilor militare în Munții apuseni, inventătorul legendarelor tunuri de lemn, am dovedit în memoriile mele. Fratele meu Dionisie a organizat garda națională din Abrud și Abrudsaț, a cărei comandant a fost. La moarte și-a dăruit toată averea, 20,000 floreni, spre scopuri naționale.

Și ca să fie biografia familiară completă observ, că socrul meu, avocatul Ötvös a fost cumnatul generalului Klapka; iar soacra mea a fost înrudită cu generalul Kis Ernő, care în 6 Octomvrie 1849 a fost executat prin glonț în Arad.

Sibiu, în 26 Maiu 1902.

Iosif Sterca Șuluțu.

¹ Fost pensionar al Regelui Ferdinand I, la anul 1550, dovadă e decretul regesc din 9 Aprilie 1550.

ÎNSEMNĂRI.

Moartea prezidentului Iosif Sterca-Șuluțu. Moartea veneratului prezident al Asociațiunii a trezit o adâncă jale în sânul poporului nostru. Articolele de ziare și numeroasele adrese și telegrame de condolență primite de biroul Asociațiunii dovedesc că trecerea din viață a octogenarului fruntaș a fost sincer regretată, deși ea n'a sosit pe neașteptate.

Comitetul central al Asociațiunii, îndată după primirea tristei știri, a ținut o ședință extraordinară sub prezidenția d-lui Parteniu Cosma și a luat toate dispozițiile necesare ca defunctului să i se aducă toate onorurile cuvenite. Pe palatul Muzeului Asociațiunii s'a arborat flamura neagră, și s'a condolat familiei, vorbind în numele comitetului central d-l Dr. Ilarion Pușcariu, iar în numele despărțămintelor d-l Dr. Gavril Tripon, în numele „Albinei” a condolat d-l director Parteniu Cosma.

Inmormântarea a avut loc Duminecă, în 2 Aprilie n. a. c. la orele 3 p. m. în prezența unui public numeros din Sibiu și din alte centre românești. Actul inmormântării l-a săvârșit Excelența Sa Mitropolitul Blajului Dr. Victor Mihalyi, asistat de canonicii din Blaj: Gheorghe Muntean și Dr. Vasile Suciu, de protopopii Nicolae Togan, Ațseniu Bunea și Dr. Elie Dăianu, de directorul pedagogiei din Blaj I. F. Negruțiu și de diaconii Popa și Mureșianu. Răspunsurile li-a dat corul teologilor din Blaj.

La orele 3 p. m. sicriul a fost scos din locuința defunctului în curtea școalei civile de fete a Asociațiunii și aici, sub cerul liber, s'a început prohodul. La prohod a asistat: I. P. S. Sa Mitropolitul Ioan Meșianu, însoțit de Preacuvioșii lor arhimandritul Dr. Ilarion Pușcariu și protosințelul Dr. Eusebiu Roșca; comitetul central al Asociațiunii, în frunte cu viceprezidentul Andreiu Bârseanu și direcțiunea și funcționarii Albinei în frunte cu directorul Parteniu Cosma; corpul profesoral și elevele dela școala civilă de fete a Asociațiunii în frunte cu directorul Dr. Vasile Bologna; delegați de ai despărțămintelor Asociațiunii; vicispanul Fabritius; asesorii con-

sistoriali; profesori și mulți alți prietini și cunoscuți ai venerabilului prezident.

După terminarea prohodului a rostit următoarea cuvântare funebrală canonicul Dr. Vasile Suciu din Blaj:

„Luptă bună m'am luptat, cursul
l-am plinit, credința o am păzit” II.
Tim. 4. 7.

Când îmi dau seama de locul, în care vorbesc, mă cuprinde un fel de sfială sfântă, din pricina umbrelor mărețe, ce-mi trec pe dinaintea ochilor. Aci avem noi Românii din regatul sfântului Ștefan, și în special aci are biserica noastră unită cu mama Roma, ascunse în pământ, rămășițele scumpe ale eroilor între eroi și ale stelelor noastre strălucitoare din timpurile mai dincoace. Aci își doarme somnul drepților trâmbișta libertății: *Ilarian Papiu*; aci se odihnește meșterul condeului și apărătorul drepturilor poporului român: *George Barițiu*; aici și-a aflat repaus, după multele ostenele de pe câmpurile de luptă pentru patrie și tron, marele viteaz în războaie: *David Baron Urs* de Mărgineni; și tot de aci, dela moaștele neînfrântului luptător național: *Dr. Ioan Rațiu*, se inspiră și capătă curaj conducătorii politici de azi ai poporului românesc. E un pământ sfânt acesta pentru noi, fiindcă ascunde în sânul său tot ce avuse mai bun și mai nobil poporul și biserica noastră din vremurile de eroi și de deșteptare națională.

Până alaltăieri ne mângăiam, că mai avem în mijlocul nostru o pildă vie din bărbații noștri epocali, idealști desintereșați, cari prin lupte de necrezut și prin suferințe de martiri născuseră și scoaseră la lumină, pe lângă toată vitregimea timpurilor și a împrejurărilor neprielnice, poporul nostru românesc din robia socială, politică și culturală, în care gemuse de veacuri. Și ne prindea așa de bine această pildă vie, neimbrăncită, de povara numărșilor săi ani, plini de suferințe și de desamăgiri. Ea ne aducea aminte cu vorba și cu scrisul și cu fapta, să sistăm și să încunjurăm primejdioasele certe și neînțelegeri dintre frați și interesele private, cari ne stăpânesc, și să ținem bine în minte,

că suntem un popor mic, care trăiește din sărăcia sa, neajutat de nime, decât de Dumnezeu și de vitalitatea sa. Ne aducea aminte de oțelirea puterilor noastre pentru a putea izbuti în greaua luptă pentru existență. Ne aducea aminte izbânzile minunate ale generației din 1848, săvârșite de spiritul de jertfă, și ne îndemna ca, punând umăr la umăr, cu un singur suflet să batem și noi cărările înmuiate de atâtea sudori de sânge ale înaintașilor noștri în sporul culturii naționale. Aceasta pildă vie a generațiilor trecute era zelosul prezident al Asociațiunii, credinciosul fiu al bisericii, înflăcăratul Român de inimă, încercatul vlăstar al familiei Șuluțu și ilustrul membru al directoriului fundațiunii Șuluțane — Iosif Sterca Șuluțu de Cârpeniș.

Auzise și el, ca toți muritorii glasul lui Dumnezeu, care prin sădirea dorului nestins după ideal și fericire, ne chiamă la sine. Dar el nu-l înțelese, cum, cu puține excepții, îl înțelege omenimea.

Dumnezeu, care ne făcuse și ne rânduise o țință, care trece peste pretențiile noastre de făpturi, nu ne-a lăsat singuri, de capul nostru. Știa el bine, că sufletul nostru e învălit de învelișul acesta pământesc. Știa el bine, că tot ce ajunge la suflet trebuie să treacă mai întâi prin simțurile învelișului pământesc. Și tocmai de aceea știa și consecvența, că sufletul, dedat să atârne în lucrările și dorințele sale dela simțuri, tare ușor se putea amesteca cu lucrurile materiale, să se examineze cu ele și să-și uite de izvorul și de țința sa, de Dumnezeu. De aceea el, ca un părinte iubitor și îndurat, a voit să țină pururea trează în inimile noastre țința noastră și a sădit în noi dorul nestins după ideal și fericire deplină.

Și a voit, ca acest ideal și această fericire a noastră să fie El și numai El. El ne atrage ca un magnet, cu o putere irezistibilă, căci nu este om, care să nu-și voiască și să nu umble după binele și fericirea sa, reală ori închipuită. Dacă Dumnezeu, fericirea și idealul nostru s'ar vedea limpede, nu ca prin găcitură, n'ar mai fi nici o orbecare în căutarea fericirii și a idealului, ci precum suntem atrași cu mintea de adevărul lămurit și pe cum suntem atrași cu voința de binele cunoscut ca fără scă-

deri, întocmai așa și mai mult de cât așa am fi atrași cu toții de Dumnezeu, binele și idealul nostru.

Aceasta însă, ca să ni se arete limpede și lămurit, nu ca prin găcitură, Dumnezeu n'a făcut-o și n'a putut-o face. Fiind noi ființe libere, El a trebuit să țină seamă de libertatea noastră și să ne lase, ca noi liberi să ajungem la țință și idealul nostru. Și astfel, El n'a putut să ne stabilească nouă legi fizice, cari să ne cârmuiască și după cari să fim siliți să mergem, ca să ne ajungem țința, cum a făcut pentru ființele neînsuflețite. Nici n'a putut să sădească în noi instinct, ca în animalele necuvântătoare, totdeauna determinat într'o direcție.

Nu! Acestea Dumnezeu nu le-a putut face! El a trebuit să ne lase liberi în ajungerea scopului, propus de Dănsul. De aceea El ne chiamă de departe și noi auzim glasul lui îndată ce ajungem să ne dăm seamă de noi înșine și de faptele noastre. Glasul acesta chiemător îl aude fiecare în inima sa, în dorul după ideal și fericire. Dar cum glasul acesta vine de departe și ne iubește în lucrurile, cari ne înconjură, se restrânge și noi nu mai auzim însuși glasul, ci numai echoul. Voim și dorim fericire și ideal, dar nu știm unde să o căutăm, pe cum nu putem ști nici obârșia glasului ce răsună într'un echo, produs de mai multe refrângeri.

Fecisti nos ad te (Domine)!

Alergat-a omenimea timp de veacuri după glasul lui auzit în inima sa, după ideal și fericire. Căutatu-le-a în toate lucrurile din jur, începând dela stele până la petrele pământului. Cercat-a idealul și în sine însaș, în îndestularea poftelor sale. În tot locul le-a căutat, dar înzădar, nicăiri nu le-a aflat. Fericirea și idealul după care a suspinat și a însetat neamul omenesc, au rămas departe de el.

Și istoria asta veche a cercării după ideal și fericire este și va fi pururea nouă, până vor fi oameni pe pământ.

La căutarea idealului și a fericirii se despart cărările după glasul, gradul de cultură și după priceperea singuraticilor. Majoritatea covârșitoare a omenimii se împarte în trei grupuri mari, cari se sbat și

se bat în lupta pentru existențe și împlinirea dorinței după fericire.

Unii, legați de materie și cari nu se pot ridica peste simțuri, văd idealul numai și numai în ce sună, și în general în a putea trăi și în a putea trăi și în bogății și în agonisirea lor, indiferent, că pe ce căi cinstite ori necinstite.

Alții, copleșiți și stăpâniți de dorințele trupesti și-au pierdut libertatea voinții și nu se pot împotrivi poftețelor simțuale în-tocmai ca și dobitoacele. Idealul și Dumnezeu lor este pântecul, cum zice scri-tura, și tot ce poate îndestuli poftele ome-nesții ale omului. Sunt apoi alții, deslegați să zicem așa, de materie, dar, cari nu pot trece peste orizontul și interesele „eu“-lui lor. Aceștia sunt cei ce umblă după bunu-rile sufletești personale, după cinste și mărire personală, după virtute și știință personală, cari să le fie de folos și de indestulire lor și numai lor. Aceste trei di-recții de ideal și fericire, aceste trei chi-puri de a afla pre Dumnezeu, fericirea idealului nostru, cari împart omenirea în trei grupe mari, se află și la noi la poporul român, în de toate sărac în această țară săracă.

Aceste trei categorii de oameni trăiesc numai pentru sine. Pe ei nu-i interesează soartea deaproapelui, ea ca și când n'ar exista. Și nici nu se poate altcum. Atâta prețuim și ținem la lucruri, câtă valoare le cunoaștem. Și dacă altruismul e un termin și un bine ideal necunoscut înaintea no-astră, nici nu-l putem prețui și nici nu putem ține la el. Ba el, altruismul, iubirea dea-proapelui, poate fi chiar desprețuită și bat-jocorită de un egoist, care își vede idealul în bucuriile materiale, trupesti ori sufletești personale, tocmai fiindcă altruismul se îm-potrivește idealului egoistic.

Oare aflat-au categoriile acestea de oameni setoși după fericire și ideal, însăș fericirea și idealul? Răspunsul bisericii este negativ. A fost unul, Solomon, căruia Dum-nezeu îi dase din belșug toate bunurile su-fletești, cinstea și mărirea, virtutea și ști-ința, pe cum și cele materiale: bogățiile și desfătărilor trupesti. Și acest favorit, după ce a trecut prin toate și a gustat din toate a trebuit să o spună din adâncul sufletului:

«Deșertăciunea deșertăciunilor și toate sunt deșertăciune».

Nu! Nu-l pot îndestuli pe om în dorul său nestins după ideal și fericire, cinstea și mărirea. Cinstea și mărirea nu sunt în puterea celui ce dorește. Ele sunt în mâna altora, cari le dau, dacă vreau. Ba de multe ori e de ajuns și numai o mică pizmă rău-tăcioasă, ajunsă la suprafață, ca să se spul-beră în vânt întreaga fericire. Nu-l poate îndestuli virtutea. Ea nu e deplină, ci tot-deauna împreună cu scăderi. — Nu-l poate îndestuli știința, pentrucă ea e foarte mărginită și omului, cu cât știe mai mult, cu atâta i se deschide mai larg orizontul cunoștințelor și întrevețe, ca prin ceață, mulțimea ramilor de știință, despre cari mai înainte nici nu visase. Nu-l poate indestuli pe om în dorul său nestins după ideal și fericire, bogăția. Ea e împreună cu multe năcazuri până se adună și încă și cu mai multe griji și privegheri, ca să se păstreze și să se înmulțască. Apoi bo-găția, oricât ar fi ea de mare nu împiedecă, ca celce o are, să nu fie sărac cu spiritul și de caracter josnic.

Cu atât mai puțin nu-l pot îndestuli pe omul dornic de ideal și fericire plăce-rile trupesti. Ele deși pot amăgi trupul pe câteva momente, nu pot îndestuli sufletul, care caută bunuri superioare. Ba nu pot îndestuli plăcerile trupesti nici măcar trupul, fiindcă lasă un gol și o greață în urma lor.

Nu pot fi bunurile acestea adevăratul ideal al omului nici din motivul, că ele nu atârnă numai dela voința omului, așa că să se poată zice: Voiește și vei fi ori vei putea! Ele atârnă dela o mulțime de îm-prejurări, cari nu sunt în puterea noastră, ca să le croim ori să le schimbăm. Un ideal, însă, un vis neîmplinit, după care să asudăm zina și noaptea și dela leagăn până la groapă, dar ajungerea căruia să nu fie în puterea noastră, nu e ideal, și cu atât mai puțin nu e ideal, care să ne împintene la lucru. Va fi un ideal, care pe unii i-a făcut sceptici, pe alții pesimiști, pe alții misantropi, punându-le în gura fiecăruia într'o formă ori într'alta cuvintele puse de Dante de-asupra iadului: «Lasciate ogni speranza voi che entrate» în lume de-a află idealul în bunurile sufletești ori ma-teriale personale. Va fi un ideal, care duce

la desparere. «Decât o vieață tristă» auziam odată cântându-se, «ș'un dor neimplinit, mai bin'un glonț de pușcă ș'o moarte la minut».

Nu! Idealele acestea nu pot îndestuli inima omenească. Dumnezeu nu ne-a făcut pe noi pentru noi sau pentru bine și ideal, care să fie în noi, ci ne-a făcut pentru sine și pentru un ideal, afară de noi. „Fecisti nos ad te (Domine) et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te“ (S. Augustini, Confessionum lib. I. cap. I.) Numai atunci suntem liniștiți și îndestuliți, când ne ajungem idealul, iar acesta nu poate fi un bine neatârător de noi.

Și oare ce răspunde neamul omenesc la întrebarea, dacă a aflat aievea idealul și fericirea ceiace și-au pus idealul și fericirea în bunurile sufletești ori materiale, dar personale. Răspunsul omenimei ni-l dă istoria, testis temporum, lux veritatis, vitae memoria, magistra vitae, nuntia vetustatis. Toți egoiștii au trăit cât au trăit, dar n'a trăit nici unul din ei și în mintea, pomenirea și binecuvântarea urmașilor, afară poate de unii din ei, cari au rămas să fie pomeniți ca unii, de cari *longe fuge*, și cari trebuie încunjuțați ca streini de neamul omenesc dela fire social.

Dar din fericire fost-au și avut-am și noi Români din regatul Sf. Ștefan mulți oameni luminați la minte și cu vederi largi, cari trecând peste marginile intereselor „eu“-lui lor, au înțeles într'alt loc glasul Domnului, cari îi chemă la sin, și-au pus într'alt bine idealul și fericirea. Aceștia și-au pus idealul într'un bine, la care putem ajunge cu puterile lor: în împlinirea datorișelor față de Dumnezeu și față de de-approapele. Aceștia au fost și sunt idealisții, cu adevărat idealisții și altruisții, figurile mari și impunătoare ale trecutului nostru sbuciumat.

Și, între figurile acestea mărețe, unul din locurile dintâi îl ocupă, nu că i-s'ar fi dat, ci fiindcă și l-a eluptat prin faptele și virtuțile sale Venerabilul Iosif Sterca Șuluțu de Cârpeniș. El s'a născut la 10 Septembrie 1827 în Câmpeni. Studiile și le-a făcut în Cluj, M.-Oșorheiu și Bpesta. Încă din copilărie se dedase să-și iubească neamul mai mult decât orice. Ba am putea zice, că dragostea lui față de tot ce e ro-

mânesc a supt-o împreună cu laptele la sânul maicii sale, ca nepot de frate al înflăcăratului român și marele nostru metropolit Alexandru Sterca Șuluțu, ca fiu al lui Ioan Șuluțu, sufletul operațiilor militare românești din 1848 și inventatorul legendarelor tunuri de lemn ale moșilor noștri, și ca fratele mai mic al lui Dionisie Sterca Șuluțu, comandantul gardei naționale din Abrud și Abrudsat, organizate de el în 1848.

Dela 1849—1861 a ocupat mai multe funcțiuni de administrație. La 1861 a fost ales vice-comite al cott. Cetatea de baltă. La 1863—1881 îl aflăm ca deputat la dieta din Sibiu. Dela 1869—1881 e consilier de tribunal, când apoi se retrage. La vrâsta de 54 ani, când s'a retras din oficiile publice, n'a făcut ca alți pensionari să se îngrijească de o vieață tnicită după greul muncii săvârșite. Dragostea lui de neam și voința lui de fier de a ajuta neamului l-au făcut, ca întreg restul vieții să-l jertfească exclusiv intereselor naționale și culturale ale poporului român. De aceea la 1884 îl vedem membru al comitetului național. Apoi cu multă înduioșare a eternizat luptele noastre naționale dela 1848 încoace în „Memoriul“ său în 6 volume. A scris mai mulți articoli mai ales de conținut istoric, în «Gazeta Transilvaniei», «Federațiunea», «Tribuna» și «Transilvania», de câte ori o cerea aceasta cinstea neamului românesc și adevărul istoric.

Un șir destul de lung de ani a fost președintele Asociațiunei noastre culturale de a cărei înaintare într'atâta se îngrijia, încât în timpul din urmă, cu povara alor mai bine de 80 ani, purtă și socoșile Asociațiunei. „După o vieață sbuciumată, zice în Răsunet, drept subiect pentru o dramă, în care se oglindește fatumul și nedreptatea sorșii: catastrofe familiare, urmate una după alta, persecuțiuni sistematice din partea sistemelor dușmănoase neamului nostru, după o vieață de martir“ ajunsese să aibă și mângâierea de a vedea inaugurat Muzeul Asociațiunei, de care e legat și numele dânsului. „Din momentul, când s'a ivit fericita idee de a zidi Muzeul, până la inaugurarea aceluiaș, și-a făcut datorința cu toată dragostea inimii sale: a urmărit, a controlat și supraveghiat întreg mersul

clădirii, pe lângă alte afaceri oficiale, îngrămădite și împreunate cu multe și mari greutăți“.

Persoana istorică de predilecțiune i-a fost marea figură a lui Avram Iancu, prietin din copilărie. Cu multă dragoste bine meritată își aduce aminte de el în toate scrierile sale. Și în Biografia lui Avram Iancu (Sibiu) 1897, scoțând în relief virtuțile eroice ale acestui craiu al munților, îl apără în contra multelor acuze ridicate în contra lui de autori maghiari, restabilind adevărul istoric. Nu mai puțin se interesează și are la inimă marele nostru defunct pe viteazul și mult încercatul popor al moșilor. Și e firesc, pentru că o inimă românească atât de caldă, cum a fost a lui Iosif Sterca Șuluțu, nu putea să nu bată și să nu se înduioșeze de atâtea iluzii pierdute și speranțe spulberate în vânt ale poporului din munții apuseni, ale cărui dureri, virtuți și fapte le cunoștea din experiență, căci le văzuse cu ochii.

Și mai pe sus de toate ținea el la cultura, la legea și limba neamului său. Credeul lui eră, că „noi nici că intrăm în raiu, dacă n'am putea intra ca Români, cu limba și legea noastră strămoșească. Căci dacă e adevărat cecece Carol cel mare a zis, că, limba spaniolă e limba îngerilor, apoi noi așa știm, că limba română e limba arhangelilor“. Acestea le zicea Șuluțului nostru în cuvântul de încheiere cu ocaziunea serbărilor Asociațiunii din 1905, citând pe înțeleptul Ungariei Deák Ferencz, care zisese la timpul său, că „dacă el ar intra în raiu și n'ar putea să stea acolo ca maghiar și romano-catholic, numai decât ar ieși afară“. Acelaș crez îl mărturisiă și în altă formă mărturisind drept evanghelie adevărul, că „nici cel mai mic popor n'are să dispereze, orice soarte mașteră l-ar ajunge, dacă își păstrează avutul moral și dacă *nu se lapădă de bunurile naționale*... După legea naturii toate națiunile sunt nemuritoare, cari vreau să trăiască, și nici o națiune nu se poate nimici, carea nu capitulează de bunăvoie“. (Răsunet la inaugurarea Muzeului).

Iată cine a fost Iosif Sterca Șuluțu. Un bărbat idealist, care n'a cruțat nimic

pentru națiunea și cultura neamului românesc.

Și când mă gândesc, cum se răresc șirurile bărbaților noștri idealști, când văd ceața întunecoasă, ce ne încunjură, vremile grele prin cari străbatem și răspântiile la cari ne aflăm, fără de voie îmi pun întrebarea: Ce va fi cu noi și cu neamul nostru? Putea-vom învinge greutățile ce nise pun în cale și ispitele, cari ne alescuesc? Dacă e adevărat, că unde a crescut ispita a prisosit și darul, adevărat e și aceea, că unde greutatea e mai mare, mai mulți trebuie să fie și bărbații idealști, spiritele de jertfă, cum a fost și adurmitul în Domnul. De aceea să rugăm pe părintele îndurătorilor să ne trimită bărbați idealști și spiritul lui Iosif Sterca Șuluțu să planeze și să vegheze asupra mersului culturai noastre naționale. El și-a ajuns scopul, bună luptă s'a luptat, cursul și l-a plinit, credința o a păzit, iar ce îi mai rămâne e cununa dreptății, pe care îi va și da-o lui în ziua aceea Domnul, judecător.

Dar după ce nu este om, care să fie viu și să nu păcătuiască, rogu-te Preasfințite Doamne, care n'ai luat în socotință greutățile vrăstei de 70 ani, ci ai ostenit să dai consilierului înțelept din ilustrul directoriu al fundațiunii Șuluțane și credinciosului fiu al bisericii și al neamului cinstea de pe urmă, rogu-te, zic, dă-i și deslegarea arhierască.

Iar noi fraților veniți să dăm mortului sărutarea ultimă.

În veci pomenirea lui și să fie partea lui cu dreptții. Amin.

După el a vorbit, în numele Asociațiunii, dl Andreiu Bârseanu. Cuvântarea se publică în fruntea acestui număr.

La orele 5 cortegiul funerar a plecat dela locuința defunctului spre cimiterul bisericeii gr. cat. române. În fruntea cortegiului eră carul cu vre-o 16 cununi — dela Asociațiune, dela „Albina“ și sucursalele ei, dela Școala civilă de fete a Asociațiunii, dela funcționarii Asociațiunii, dela societatea teatrală română, dela funcționarii „Albinei“, dela familie etc. — apoi elevele dela școala civilă de fete a Asociațiunii, corul teologilor, preoții slujitori, carul cu sicriul, după el membri familiei, comitetul

central al Asociațiunii, direcțiunea „Albinei“ și numărul public. Cortegiul a străbătut prin strada Cisnădiei și piața mare spre cimiterul gr. cat. Publicăm o fotografie a cortegiului, străbătând strada Cisnădiei.

La groapă s'a săvârșit restul serviciului divin, apoi d-l director Dr. Vasile Bologa a ținut următoarea cuvântare în numele școalei civile de fete a Asociațiunii:

*Excelența Voastră, Întristată familie,
Jalnici ascultători!*

În numele școalei superioare de fete a Asociațiunii și a corpului său profesoral am duiosul cuvânt de despărțire, de ultim adio vrednicului bărbat, care din prezidiul Asociațiunii mai bine de 12 ani a povățuit cu înțelepciune și cu bunătate conducerea acestui institut de educație și de cultură a poporului român.

În activitatea acestuia, când sunau ceasurile de muncă, n'a fost o zi dela bunul Dumnezeu, în care blândul său pas să nu se abată măcar odată pe la noi, fie pentru o informațiune, fie pentru o îndrumare, pentru că nimbul și progresul acestui institut întotdeauna i-a fost cea mai gingașă preocupare.

În serviciul acestei ținte, n'a știut ce-i oboseala. Iar pricepere și simț pentru educație, i-a hărăzit îndelunga viață familiară, cu gingașele ei îngăduințe, cu duioasele ei încercări, de care nimeni nu e scutit, și pe care nu le covârșește nici iscusința teoriei, fie aceea demonstrată și în sute de volume.

Inzestrat cu asemenea calități morale și intelectuale, a fost bunul nostru povățuitor, a fost însuș părintele nostru ocrotitor.

Dar legile naturii au biruit. Și de acum nu mai e cununa sfatului nostru. Nu mai sapă cu litere de aur în table de marmoră figurile legendare din vremile de restriște ale poporului român, nu mai însuflețește cu pilda sa vie, căci îngerul Domnului l-a chemat.

Dar cea mai pronunțată însușire a sufletului său generos, cea mai îndârjită trăsătură de caracter din viața sa: *cultură dragostei desvârșite pentru familia și străbunii săi*, va rămâne o veșnică icoană luminoasă pentru *tatăl de familie* în sânul poporului român.

Iar cine a știut duce până la fanatism cultul familiei sale, acela a fost convins, fără îndoială, despre importanța familiei în viața unui popor. Deoarece câte familii vrednice, atâtea zale puternice în viața unui neam.

În cultul vieții familiare zace deci puterea neamului. Aici să fie comoara femeii române, ne învăța adormitul părinte, aici preocuparea ei de căpetenie, și leghion vor fi mamele devotate și vitejii neamului.

O dacă am vedeă măcar în parte împlinit acest principiu de viață al fericitului nostru prezident. Dar să urmăim cu credință povețele sale, și izbânda nu va întârziă, pentru că sămânța cea bună, totdeauna aduce rodul său.

Pas dar, suflet generos pe planul nemuririi, pas dar sombru și senin cum ai fost și în viață, căci o lacrimă a recunoștinței pururea se va găsi în sânul poporului român pentru fiii săi cei devotați, între cari mândru ai fost a te socoti.

Fie-ți memoria binecuvântată!

Pe urmă Excelența Sa Mitropolitul Mihalyi a cetit rugăciunea de deslegare și după un înduioșetor „În veci pomenirea lui“, sicriul a fost așezat în cripta proprie pe care decedatul și-o pregătise lângă zidul bisericii.

Această înmormântare a fost una dintre cele mai frumoase și întru toate vrednică de un om ales ca Iosif Sterca Șuluțu.

*

Din prilejul morții venerabilului prezident s'au primit următoarele adrese și telegrame de felicitare:

Adânc întristat de moartea prezidentului Iosif St. Șuluțu primească comitetul condolențe, căroră vreau să le dau expresiune ducându-mă a pontifică la prohod. Odihnească în pace.

Blaj. *Victor Mihályi,*
mitropolit de Alba-Iulia.

*

Regretând încetarea din viață a vrednicului prezident Iosif St. Șuluțu, rog ceriul să-i facă loc de odihnă.

Arad. *Episcopul Ioan.*

*

Moartea veneratului prezident al „Asociațiunii“ Iosif St. Șuluțu, ne-a umplut de durere. Pierderea lui o deplângem cu

toți fiii neamului pentru a cărui propășire culturală mult a ostenit.

Primiți expresia condolenței noastre.

Lugoș, ședința consistorială ținută la 9 Aprilie n. 1911.

Episcop *Vasile*.

Plâng împreună cu întregul nostru neam românesc, moartea lui Iosif Sterca Șuluțu, cel mai neîntrecut apărător al drepturilor neamului său.

Bârlad, Martie 1911.

Stroe Belloescu.

Academia română se asociază la doliul „Asociațiunii“ pentru pierderea veneratului ei prezident. Rog prezența comitetului condolenței noastre.

Prezidentul Academiei:

I. C. Negruzzi.

Moartea neașteptată a venerabilului prezident a pus în doliu pe toți pionerii culturii române. Primiți sincerile condolențe ale Societății pentru fond de teatru român la pierderea celui ce mult și-a iubit neamul și cu dragoste i-a scrutat trecutul. În semn de pioasă reverință vom depune o coroană pe sicriul neuitatului prezident.

Comitetul central al societății pentru fond de teatru român.

Virgil Onițiu, vice-prezident.

Liga culturală exprimă cele mai adânci păreri de rău pentru moartea prezidentului D-Voastre, martor și amintitor al unor vremuri eroice și pline de învățăminte. Pentru Liga culturală,

Secretar: *N. Iorga*.

Membri Ligei culturale secțiunea Ploiești, întruniți în adunare generală, Vă roagă să primiți și să transpuneți „Asociațiunii“ și familiei adânci condolențe pentru pierderea neuitatului fruntaș al neamului: Iosif Sterca Șuluțu.

Prezident: preotul *Chirila*.

Secretar: *Muntean Râmnic*.

Rugăm pe domnul vice-prezident al „Asociațiunii“ să primească expresiunea profundelor regrete ale cercului Românilor de peste munți stabiliți în România, cari

deplâng pe vrednicul luptător, și scriitor al generației dela 1848: Iosif Sterca Șuluțu.

Ion Tețu.

Societatea naționalistă „Carpații“ Vă exprimă sincerile sale condolențe pentru pierderea ilustrului fiu al neamului neuitatului Iosif Sterca Șuluțu.

Ion Tețu, prezident.

Reuniunea femeilor române din Brașov deplânge moartea venerabilului președinte, vrednicului bărbat, ce a jertfit o vieță întreagă pe altarul națiunii sale și exprimă profundele sale condolențe.

Maria Baiulescu, prezidentă.

La moartea marelui defunct și membrului nostru onorar — trimite adânci simțite condolențe:

România Jună.

Regretăm moartea ilustrului Iosif Sterca Șuluțu, prin care românimea a pierdut pe un devotat și distins veteran al său.

Casina română din Brașov.

Ne alăturăm cu adânc respect la doliul națiunii.

Casina română din Abrud.

Ne asociăm la doliul Dvoastră păstrând în pioasă memorie pe venerabilul prezident atât de binemeritat pentru neam și cultura românească.

Școalele medii române, Brașov:

Virgil Onițiu, director.

Deplângem pierderea veteranului Iosif Sterca Șuluțu, prezident al Asociațiunii, muncitor neobosit în ogorul culturii poporului român.

Corpul didactic al institutului pedagogic gr-cat. din Blaj.

Regretăm mult pierderea ilustrului DVoastră prezident și ne asociem la doliul Dvoastră și al neamului.

Redacțiunea «Gazetei Transilvaniei»: *Silvestru Moldovan*.

Adânc întristat de regretabila pierdere, rog comunicați familiei și Asociațiunii sincerile mele condolențe.

N. Dimitrescu, dir. ziarului Universul.

Vă rog a primi și din partea Corpului profesoral al Seminarului arhiepiscopalian Andreian adânc simțitele condolențe pentru trecerea din viață la cele vecinice a vrednicului fost președinte Iosif Sterca Șuluțu de Cărpiniș.

Sibiiu, în 1 Aprilie 1911.

Dr. Eusebiu Roșca, dir. semin.

Omagii și regrete din inimă pentru marele român și bunul amic al lui Avram Iancu.

Profesorii liceului din Ploești.

Plecăm cu evlavie steagul nostru în fața osemintelor răposatului prezident.

*Societatea «Inocențiu Micu Clain»
a teologilor din Blaj.*

Deplângem moartea distinsului bărbat.

Românii din Munții apuseni.

Cutremurați adânc de moartea ilustrului prezident, ne grăbim a da expresie mahnirei sincere ce ne-a cuprins.

Tinerimea universitară rom. din Cluj.

Jelei neamului românesc părtași suntem.

Teologii români din Oradea.

Deplângem pierderea iubitului nostru președinte.

Comitetul despărț. Murăș-Oșorheiu.

Regretele mele sincere din incidentul morții vrednicului fruntaș al vieții publice românești.

Dr. Romul Boila, adv.

Despărț. Dicosânmartin deplânge moartea marelui și vrednicului prezident Iosif Sterca Șuluțu a primei instituțiuni culturale românești.

Dr. Romul Boild, dir. despărț.

Despărțământul Caransebeș al Astei se asociază la doliul națiunii și depune pe mormântul binemeritatului președinte sincere condolențe.

Ghidii, Dr. Dragomir, Diaconovich, Călțun, Dr. Ienciu, Dr. Cornean, Jianu, Dr. Iova, Vuia, Dr. Barbu, profesorii: Noaghea, Loichița, Lepa, Dr. Popasu, Sciopane, Tătaru, Biju, Orzescu, Imbronovici.

Pătruși de marea pierdere ce a ajuns neamul românesc și cultura română prin moartea ilustrului președinte al Astei, ne alăturăm la doliul general.

În numele despărțământului Reghin:

Dr. Harșa, v.-președinte.

Din incidentul trecerii din viață a binemeritatului prezident Iosif Sterca Șuluțu, exprimăm profunde condolențe despărțământul Sebeșului.

Sergiu Medean, dir.

Despărțământul Blaj Vă roagă să primiți condolențele cele mai sincere pentru pierderea ilustrului prezident ce a condus cu atâta înțelepciune destinele Asociațiunii noastre. Fie partea lui cu dreptii!

Condolăm moartea prezidentului.

Despărțământul Brad.

Deplângem moartea veneratului președinte.

Despărțământul Brașov.

Împreună cu neamul nostru întreg deplâng pierderea ilustrului nostru membru. Bunul Dumnezeu Vă consoleze.

Dr. Popovici.

Deplângem și noi moartea iubitului și neuitatului nostru prezident.

Despărț. Zernești: Ionică, dir.

Despărțământul Turda își exprimă condolențele pentru pierderea îndurată prin moartea valorosului președinte.

Iuliu Vlăduțiu, dir.

Despărțământul Alba-Iulia al Asociațiunii depune lacrimi cuvenitului prinos de pietate pe sicriul ilustrului președinte.

Protopopol *Teculescu*, director.

Deplângem moartea regretatului prezident.

Despărțământul Marghita.

Deplângem și noi moartea distinsului președinte.

Despărț. Sighișoara.

Regretăm decedarea venerabilului și binemeritatului nostru prezident.

Despărțământul Mociu.

La manifestația doliului general cauzat prin decedarea venerabilului prezident Io-

sif Sterca Șuluțu se asociază și despărțământul Bocșa al Astei exprimând condolențele sale.
Ioan Marcu, dir.

Despărțământul Abrud-Câmpeni exprimă adâncă întristare pentru moartea veneratului prezident.

Romul Furdii, director.

La vestea morții mult prețuitului prezident al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” Iosif Sterca Șuluțu, în semn de doliu închin steagul încredințat înaintea rămășițelor aceleia care în viață ș’a încredințat a fi frunțașul binevoitorilor fericirii neamului nostru.

Aibă parte, împreună cu aleșii neamului, de răsplata cerească.

Despărțământul Murăș-Ludoș:

Ioan Boeriu, director.

La doliul „Asociațiunii” se alătură și despărțământul Năsăud.

Ioan Pecurariu.

Ne rugăm să exprimați condolențele noastre pentru trecerea din viață a neobositului președinte al „Asociațiunii”.

Familia Mocsonyi.

Deplâng împreună cu D-Voastră moartea inimosului președinte Șuluțu. Odihnească în pace!

Antoni Mocsonyi.

Primiți sincerile noastre condolențe. Durerea și pierderea D-Voastră este și a întreg neamului românesc.

Dr. Teodor Mihali și soția.

Mă alătur la doliul neamului român, care cu lacrimi fierbinți deplânge moartea marelui său fiu.

Deputat: *Dr. Ștefan C. Pop.*

Mă asociez la doliul general național pentru pierderea preaveneratului și vrednicului prezident Iosif Sterca Șuluțu.

Oncu.

Ne asociem doliului poporului românesc pentru moartea preavrednicului conducător Șuluțu.

Profesor: *Borgovanu.*

Deplâng căderea celui mai falnic stejar din codrul românimei.
Văd. Dr. Anca.

Cu profundă durere iau parte la doliul național pentru pierderea veneratului președinte al „Asociațiunii”.

Dr. Frâncu.

Mă alătur la ceice jelesc și deplâng moartea venerabilului președinte Șuluțu, care este adevărată pierdere și pentru neam și pentru instituțiunea noastră.

Dr. Ioan Rațiu.

Ne alăturăm la doliul Vostru.

Familia Meșter.

În numele despărțământului Panciova exprimăm sincere condolențe.

Neagoș și Popescu.

În numele despărțământului Gherla exprim condolențe pentru pierderea vrednicului prezident al Astei Iosif St. Șuluțu.

Directorul despărțământului.

Românii fiumani deplâng pe marele bărbat și trimit condolențe întristatei familii.

Degan.

Corpul funcționarilor dela „Albina”, filiala Brașov, regretă sincer moartea ilustruului domn Iosif Sterca Șuluțu, care eră venerabilul și bunul prezident al „Albinei”

Dr. Vecerdeș, dirigent.

Din incidentul trecerii la cele eterne a neuitatului și bunului nostru președinte, exprimăm sincerile noastre condolențe.

Filiala „Albina” din Murășoșorheiu.

Primiți Vă rugăm condolențele noastre pentru pierderea vrednicului și neobositului președinte Iosif Sterca Șuluțu.

„Detunată”, institut de credit și econ. societate pe acții în Bucium.

Nicolae David, dir. exec.

Eminescu și Barițiu. Comitetul central în ședința sa ținută la 13 Aprilie n. a. c. la propunerile d-lor P. Cosma și O. Goga a decis să inițieze ridicarea câte unui bust lui Mihail Eminescu și Gheorghe Barițiu. Reproducem la acest loc textul propunerii d-lui O. Goga:

Onorat comitet central,

E un obicei consacrat, că aducerea aminte a marilor bărbați cu cari a fost învrednicit un neam să fie onorată de pietatea posterității, prin ridicarea de monumente, cari le proslăvesc amintirea. Un astfel de monument nu e numai un act de recunoștință — eternizarea unei sbucniri de lumină din trecutul unui neam — ci e un impuls de muncă și vrednicie pentru generația prezentului, ale cărui îndemnuri sunt într'o intimă înlanțuire organică cu frământările zilelor de ieri.

Purcezând din această judecată toate popoarele își cinstesc astfel mai marii. Piața oricărui orașel din occident ne arată în bronz ori în marmoră chipul unei figuri concrescute cu sufletul celor din jur. La poalele pedestalului se opresc trecătorii și în vremece descifrează numele celui întrupat de dalta artistului, mintea lor evoacă memoria lui și sufletul le rămâne robit câteva clipe măcar de aureola nemuritorului. Așa se face educația mulțimii, se trezește respectul ei pentru fapta bună și se introduc pe încetul în conștiința obștească principiile unui altruism, din care răsar preocupățiuni superioare.

Firește, că noi Români din această țară, atât de sbuciumați în viața noastră, nu ne putem asemăna nici pe acest tărâm cu alte popoare. Nu că n'am avea eroi cari cu personalitatea lor excepțională să străjuiască la răspântiile vremurilor... Asemeni mari drumeți s'au ivit și la noi în drumul veacurilor. Dar n'am avut cu ce să le însemnăm aducerea aminte, decât doar în inimi a mai licărit recunoștința celor puțini... Și știți că vremea stinge toate candelile... Ca niște copii săraci, cărora nu le dă mâna să ridice o cruce pe movila care le-acopere părinții, așa și noi, trei milioane de suflete răslețite pe întinsul unei țări, n'avem un singur bronz care să ne oprească în loc...

Socot că e datoria Asociațiunii, care are în grija ei problemele sufletești și culturale ale bietului nostru popor, nefsârșit de bun și de fără noroc, să deschidă și în această direcție o perspectivă nouă. Neamul nostru a fost dăruit cu mulți bărbați, care ar merita cu prisosință o asemenea cinste din partea urmașilor. Cred însă că trebuie

aleasă de astădată din pleiada de mari figuri ale trecutului nostru, o personalitate în care să se întrupeze aspirații și năzuinți ce frământă tocmai zilele noastre, făcând astfel din prilejul ridicării unui monument un prilej de adâncire a marilor probleme curente.

O astfel de mare problemă a acestor zile este *unitatea culturală a neamului românesc*. Cred că întrunesc și opiniile DV. când îmi exprim credința, că dintre figurile luminoase ale trecutului apropiat, prin a căror activitate s'au creiat cele mai puternice temeuri pentru apropierea sufletească a păturii largi de cărturari de pe întreg cuprinsul pământului românesc, personalitatea literară a lui *Mihail Eminescu* răsare pe întâiul plan. Cel mai mare cântăreț al neamului, care a atins culmi de gândire și de simțire, neajunse încă de poezia noastră, Eminescu a prins în versul lui sbuciumul intelectualului român, cu sufletul plămădit din rostul vremii mai nouă și reoglindește prin scrisul lui, mai mult ca oricare altul, frământarea sufletească a epocii noastre.

Propun deci, ca onoratul comitet să binevoiască a lua inițiativa pentru a se ridică un bust lui Eminescu aici în orașul nostru, aducând prin aceasta un prinos de pietate amintirii poetului nemuritor și-un nou impuls în nobila muncă grea pentru unitatea culturală a neamului românesc.

Măsurile concrete ce ar trebui luate din acest prilej ar fi următoarele: Comitetul central al «Asociațiunii» noastre decide ridicarea unui bust al lui Mihail Eminescu în Sibiu și spre acest scop:

1. Votează 500 coroane, însărcinând biroul a face un apel cătră public, pentru a contribui la adunarea sumei corăspunzătoare.

2. Însărcinează pe secretarul literar a se pune în legătură cu sculptorii români și a prezentă proiecte amănunțite, pe baza cărora comitetul va decide la timpul său.

Rog onoratul comitet să binevoiască a primi această propunere izvorită din sentimentul de venerațiune ce nutrim cu toții în fața umbrelor mari ale trecutului nostru.

Din procesul verbal ce se publică în partea oficială se vede că comitetul central a votat pentru busturile lui Eminescu și

Barițiu suma de 1000 coraone și a încredințat pe secretarul literar să facă un apel către membri Asociațiunii, rugându-i să contribuie cu daruri benevole spre acest scop. Din lista contribuțiilor pe care o publicăm, se vede că până acum s'a adunat o însemnată sumă, așa că suntem îndreptățiți a crede că încurând Sibiiul va fi împodobit cu busturile celor doi bărbați de seamă ai neamului nostru.

PANDAEMONIUM.

— Observații solare în 1909 și 1910 —

În *Transilvania* din 1909, numărul III, pag. 184—7, am publicat observațiile mele solare, făcute în anii 1907 și 1908, cu mi-

jloacele modeste, de cari dispun. Actuala dare de seamă nu e decât o continuare a celor scrise atunci. Să nu se creadă, că cu mijloace modeste nu poți ajunge la nici un rezultat. Observația continuă a fenomenelor naturale poate fi totdeauna de folos. Atârnă de cum pui chestia.' Din parte-mi am accentuat că aparțin acelei tagme, care studiază activitatea solară în raport cu fenomenele meteorologice terestre. Totuș relevărilor ce urmează, nu voesc să le atribui altă importanță decât *statistică*. Cifrele arătând *suprafețele* petate și faculare le-am împrumutat din excelențele buletine ale Observatorului Cartuja din Granada (Spania).

LUNA	1909					1910				
	Zile de obs.	Grupe	Pete	Suprafața medie diurnă		Zile de obs.	Grupe	Pete	Suprafața medie diurnă	
				petată	faculară				petată	faculară
Ghenar	9	4	—	1269	4121	5	4		356	1464
Faur	4	3	—	920	2718	4	2		682	1975
Mart	7	5	—	1305	3420	15	1		208	1933
April	15	5	—	442	1619	10	1		41	893
Mai	11	5	—	524	1186	16	3	3	208	1989
Iunie	23	3	1	300	1279	14	2	1	79	1489
Iulie	18	5	—	550	1227	16	2		141	1406
August	7	1	2	125	1127	17	2		141	848
Septembre	8	5	5	861	1543	14	2		282	1123
Octombre	11	5	9	899	2507	15	2		360	3007
Novembre	5	5	—	845	1606	7	—		15	1788
Decembrie	5	8	—	908	1710	9	—		22	740

Remarcări.

Suprafața medie diurnă (petată și faculară) e exprimată în *milionimi* ale emisferei solare vizibile.

Ghenar 1909. Anul 1909 începe cu un calm fotosferic bine marcat. Abia în 19 constat un grup important trecând pe la meridian. Peata principală e respectabilă. De prin 24, agitația fotosferică crește remarcabil.

În Faur 1, pe discul solar se detașează patru grupe de pete, resfirate de-a lungul ecuatorului. Reinvierea activității solare continuă a se manifesta și menține agitația în primele zile din Faur. De prin 5 urmează un calm de câteva zile. În 15 iarăș zăresc două grupe importante, formând un centru de agitație din cele mai interesante. În 26, două nucleuri, însoțite

de o mulțime de pori se detașează pe emisferă. În 27, văd un alt grup profilându-se pe bordul oriental.

Observația activității fotosferice în prima jumătate a lunii *Mart* nu prezintă nici un interes. Caracterul principal e calmul. Un singur focar mai remarcabil se menține din luna precedentă. De altfel și condițiile atmosferice sunt foarte nefavorabile la noi, ca aproape pretutindeni în Europa. — În *Mart 19,* pe la 7 h 30 m dimineața, o grupă importantă se profilează la marginea orientală a Soarelui. În 26, se detașează trei grupe respectabile. În 29, un val transparent de nori albi sboară în dreptul Soarelui. Prin el se ivesc admirabil grupele

¹ Chiar acum a adresat Karl Birkenstok din Hamburg o circulară pentru observația, cu *ochii liberi*, a meteorilor.

precedente și o altă peată sdravănă mi-jește de pe bordul oriental al emisferei, precursora unei grupe.

Recrudescența din jumătatea a doua a lunii, urcă simțitor cifrele medii ale suprafeței agitate.

April prezentă aceleași faze ca lunile precedente. În prima se menține încâtva agitația din Mart, cu deosebire prin grupa ivită în 29. În a doua fază, agitația se micșorează treptat, până la calmul complet. În 20 se vedeau trei grupe. În 21—28 se remarcă îndeosebi una mai frumoasă. Încolo, Soarele curat. Se constată lămurit tendința spre minim.

În *Mai*, extensiunea medie a suprafeței agitate e aproape egală cu cea din April. Totuș se pot constata câteva centre de vijelii pronunțate. Astfel grupa, ivită în 6 și dispărută 22, a trecut prin transformări bizare. În 21 se resfiră pe la meridian o grupă de pete mărunte, formate de emisfera vizibilă și cari în 24 apăreau concentrate în o singură peată de dimensiuni respectabile, încunjurată de pori.

În *Iunie*, perioada calmului fotosferic se accentuează treptat. O singură grupă mai importantă se ivește în 6. Până în 16 se desvoaltă în două pete principale și altele mărunte, apucând pe emisfera vest. În 18 dimineța, neguri se incurează în dreptul discului solar, prin cari se ivesc foarte limpede formațiunile din grupă. Aspectul e din cele mai frumoase. Globul solar apare verziu, jucând în radiații. Petele se profilează de pe emisfera vest la doi ochi umbroși. În 19 grupa dispăre la bord.

În 20—23 Soarele curat.

În 24, la 6 h, văd o grupă trecută de meridian. S'a format, probabil, pe emisfera de cătră noi.

Începutul lunii *Iulie* nu prezintă decât o singură grupă, ivită în fața meridianului central. Din 7 până în 11 discul e vergur. În jumătatea a doua a lunii, agitația iarăș se deșteaptă, producând augmentația remarcabilă în media suprafeței petate, dacă o comparăm cu luna precedentă. Îndeosebi grupa ivită în 18 fu splendidă. Peata principală enormă. Nucleu și penumbră vaste.

În *August* urmează perioada de calm.

În prima jumătate a lui *Septembrie* se ivesc două grupe mijlocii. Urmează câteva

zile de liniște. În jumătatea a doua recrudescență, cu grupa admirabilă din 18—30 și cu alte formațiuni mai puțin însemnate, din cari două grupe trec în

Octobre, devenind două centre importante de erupțiuni fotosferice, ba ivindu-se și altele, încât luna lui *Octobre* e relativ activă. În 20—22, o grupă importantă de făclii și de pete se află în vecinătatea meridianului central, cu sporirea constantă a mediei de suprafață.

În *Novembre* agitația se menține la acelaș nivel, ca în *Octobre*. Se înregistrează câteva centre de durată efemeră, dar în ultimele zile ale lunii se observă și studiază trei focare active, foarte interesante, din cari două, ivite în 21 și dispărute în 30. Ultima grupă, ivită în 24, e formată de o peată segmentală, două mici nucleuri nebuloase și doi pori. «A doua zi, în urma unei separații a părții celei mai orientale, ne aflăm în prezența unei grupe duble, ale cărei transformații s'au continuat, dând naștere aspectelor celor mai curioase. În 28, de exemplu, o zi după trecerea prin meridianul central, grupa se prezintă sub figura unui arc, ale cărui părți mai relevate le constituiau patru pete segmentate, încunjurate de un număr mare de pori». (Garrido).

La începutul lunii *Decembrie* câteva focare efemere. Prin 12, emisfera solară vergură. În 14, apariția unei grupe anunță recrudescența, ce se continuă în tot restul lunii, remarcându-se mai ales prin centrul de agitație ivit în 24 și trecut prin meridianul central în 31.

Anul 1909 fu deci destul de însemnat, sub raportul agitațiilor solare. Îndeosebi fenomenul din 25 *Septembrie* contribuî la înalțuirea literaturii astronomice.¹

¹ Comp. revistele de specialitate, dela cele engleze, cu mulți cetitori, până la «*Orion*»-ul românesc —

Ca studii speciale amintesc:

A. Riccò, savantul director al Observatorului din Catania (Sicilia): Relazione tra la grande perturbazione magnetica del 25 Settembre 1909, ed il passaggio di una grande macchia solare.

— Julius Fényi S. I., Erscheinungen auf den Sonne und magnetische Störung am 25. September 1909.

Anul 1910.

În primele zile din *Ghenar* nici o manifestare importantă de activitate nu fu înregistrată la suprafața Soarelui. Primele două grupe proveneau din *Decembrie*, dar pentru întâia oară le zării în 3 *Ghenar*, la 12h 40m din zi. În 10 și 11, pe la aceeași oră, constatai grupa I ivită în *Ghenar*. În 29 și 30 observai, în fine, alte două grupe, destul de respectabile. *Garrido* le consideră drept o grupă dublă, care în esență nu e decât reîntoarcerea grupei din *Decembrie* 1909. S'a ivit, în revoluția a doua, prin 22 și «părea destul de activă, luând în vedere rețeaua faculară, ce o înconjură și porii mici, ce-i făceau cortegiul, a doua zi după apariția ei. Grupa pare foarte agitată și în 30». (*Garrido*, în *Ciel et Terre*, 1910, pag. 180).

Începutul lui *Faur* se remarcă prin calm. În 10 apar, la bordul oriental, primele centre de activitate. Restul lunii e mai agitat, încât rezultatul mijlociu se cifrează mai sus decât cel din *Ghenar*.

Agitația se menține încățva și la începutul lui *Marte*, apoi se reduce, fără ca emisfera să rămână însă absolut liberă de pete decât în 23.

În *April* calmul devine aproape complet, sub raportul petelor solare. Abia în 10, constat o grupă spălăcită și efemeră.

În *Mai* se manifestă o intensificare în activitatea fotosferică. Îndeosebi pe timpul trecerei Pământului prin cometa lui *Haley*, remarc următoarele: În 19 *Mai*, dimineața, între 4—5 ore, o ceață se remarcă spre răsărit. Peste noapte, atmosfera a fost destul de impură. Ceața dinspre răsărit persistă și după 5 h, deși încolo, ceriul se înseninează complet. *Provine ceața din impuritatea atmosferei, ori din trecerea cometei?* Pe la 5 h 30 m Soarele apare galben-verziu, palid. Răsfoesc în caetele mele de observații, dar înzadar caut o privesc analogă. La bordul occidental se profilează o peată. Pe la meridian apar lămurit grupele ivite în luna aceasta, una frumos dezvoltată, cu o peată principală și o mulțime de pete mărunte.

În *Iunie* calmul revine.

Iulie e cevaș mai activ. Grupa primă, ivită în 30 *Iunie*, sub aspectul regulat al unei pete nucleare, urmată de un cortegiu

facular. În 6, trecând meridianul central, suferă o agitație repentină, care-l face să apară ca o peată segmentată în două izvoare de activitate, cuprinse într'o rețea de penumbră. În 12, ajungând la marginea apuseană, nu mai subsistă decât o peată segmentată, de activitate simțitor redusă.

August e de activitate neînsemnată, dar *Septembrie* e mai agitat. În 30, constat grupul II, magnific, respirat imens, cu o mulțime enormă de pete mari, mărunte și pori.

În 7 *Octombrie*, grupa precedentă o văd mai concentrată, dispărând la bordul vest.

O altă grupă importantă de agitație se ivește în 16 și dispare în 28.

Calmul fotosferic, început la finea lunii *Octombrie*, se continuă în cursul lunii *Noembrie*. Numărul petelor, extensiunea lor se reduce așa de tare, încât statistica fotoheliografică a Observatorului Cartuja relevă cifrele cele mai mici, din câte s'au constatat în anul 1910. Adevărat, că în 5, 9, 15, 28 și 29 nu s'a putut obține nici o fotografie solară, deși probabilitatea e aproape zero, ca în aceste zile să fi existat ceva focare de durată efemeră, cari să fi putut altera cifrele.

Decembrie. În zilele de observație, emisfera curată. Chiar și la Observatorul Cartuja se constată că prima jumătate a lunii e detestabilă, neputându-se lua, trei zile consecutive, nici o fotografie solară, în urma ceriului înourat. În jumătatea a doua încă s'au ivit lacune simțitoare. Adevărat că liniștea fotosferică, așa de remarcabilă în *Noembrie*, s'a continuat în *Decembrie*. Suprafața solară nu a prezentat, peste tot decât trei grupe de pete, al căror interes e aproape zero. (*Garrido* în *Ciel et Terre*, 1911, pag. 72).

* * *

Nu aș fi complet, dacă de încheiere nu aș releva câteva fapte privitoare la cultura noastră științifică. La toate popoarele culte s'a inaugurat astăzi un studiu neîntreput al manifestațiilor solare, care ne face să strângem tot mai aproape raportul, ce leagă fenomenele solare cu fizica globului. Calea de parcurs e lungă. Progresele se realizează încet. Dar perseveranța în observații ne-a dat și până acuma câteva rezultate de importanță, amintite sistematic în două

scrieri din urmă ale abatelui francez Th. Moreux, el însuș astronom de renume: a) *Introduction à la Météorologie de l'avenir. Le Soleil et la prévision du temps*. Paris, 1910. b) *Le Soleil et la prévision des pluies*. Estras din revista *Scientia*, tom VIII, 1910. Paris. Aceste rezultate bine stabilite sunt:

Perioda de 11 ani a petelor solare, descoperită de Schwabe, statorită de Wolf.

Aceeaș perioadă, în variația elementelor magnetice, statorită de Lamont-Sabine;

— În Ciclonii de insula Maurițiu, surprinsă de Meldrune;

— În ploile din Indii, în presiunea barometrică, surprinsă de Chambers.

Raportul strâmt, ce există între marile perturbații din fotosfera Soarelui de o parte, perturbațiile magnetice terestre și aurorele polare de altă parte, raport surprins și bine statorit de observațiile astronomice mai nouă.¹

Cu ce am contribuit României la aceste observații, aceste studii?

Avem un *Observatoriu național*, de astronomie și meteorologie, în București—Filaret. Noi suntem destul de aproape, dar nu-i cunoaștem nici o publicație astronomică de importanță, nici măcar descripția obișnuită a institutului. Cele câteva notițe informative și de vulgarizare, publicate în revistele *Orion* și *Natura* sunt prea puțin. D-soara Maria Ch. Theohar, elevă la Observatoriu, ne spune (*Natura*, 1911 pag. 99) că observațiile solare se fac prin proiecțiune, metod răspândit ce-i drept, dar care ușor poate fi întrebuițat de *ori care amator astronom* și care îl întrebuițez și eu însumi, fără să am institut special de astronomie.

Drept comparație despre ce am așteptă să se lucreze la un Observatoriu Național, iată un exemplu-două.

Observatorul astronomic din *Kalocsa* (Ungaria), întemeiat (în condiții mult mai modeste decât cel din București) de metropolitul de odinioară Dr. Ludvic *Haynald*, dispune de un refractor ecvatorial de 19 cm. (diametrul obiectivului)² de alte re-

flectore mai mici, de un instrument de pasagiu, cronometru, pendul; apoi de câteva spectroscopae și micrometre (Browning, Hilger), de un aparat astrofotografic, de un teodolit, planimetru Amsler și de alte instrumente mici.

Monografia Observatorului se capătă cu o coroană.¹

Ei bine, acest institut, modest cum e, și-a câștigat reputație în toată lumea cultă prin cercetările spectroscopice, făcute îndeosebi de directorul actual, Pater Julius *Fényi S. I.*, asupra protuberanțelor, făcliilor și petelor solare.²

Alt exemplu elocvent e *Observatoriul Cartuja din Granada* (Spania) întemeiat și condus tot de Societatea Iesuiților. Are 3 secții: *astronomică*, condusă de Pater *Garrido S. I.*, *sismologică*, condusă de Pater *Navarro Neumann S. I.* și *meteorologică*, condusă de Pater Jean Baptist *Murillo S. I.*

În secția astronomică se studiază în special *Soarele*, care se fotografiază în toate zilele de cer senin. Negativele se măsoară cu micrometrul fotografic Hilger. Se calculează suprafața petelor și a făcliilor, socotindu-se media zilnică. P. Garrido, directorul acestei secții, redactează și publică în *Ciel et Terre*, revista societății astronomice din Belgia, câte un buletin mensual admirabil asupra activității solare.

Iesuiții batjocuriți, cu drept și pe nedrept, vorba e că *lucrează*. Lucrările lor le

¹ A Haynald-Observatorium alapitása, leirása, tevékenysége. Irta Fényi Gyula S. I. Budapest, 1898.

² Dintre publicațiile științifice, ale institutului, am la îndemână mai multe broșuri, între cari:

J. Fényi S. I. *Protuberanzen*, beobachtet in den Jahren 1888, 1889, 1890. Volum de 110 pag. în 4°, cu 2 litografii și 10 table în heliogravură.

Id. *Zur magnetischen Störung am 31. Oktober 1903*.

Id. *Erscheinungen auf der Sonne und magnetische Störung am 25. September 1909*.

Id. *Erwiederung auf eine Wiederlegung*. Aceste trei broșuri sunt retipăriti din: *Memorie della Società degli Spettroscopisti Italiani* (Memoriile Societății spectroscopistilor italieni). Vol. XXXIII, 1904, XXXVIII, 1909 și XXXIX, 1910.

Publicațiile sunt făcute cu deosebire în limba germană, căci lucrările științifice nu-și prea au publicul pricepător nici la Unguri, ca la Români.

¹ Să ne reamintim îndeosebi fenomenele din 31 Octombrie 1903, 9—10 Faur 1907 și 25 Septembrie 1909.

² La Filaret de 38 cm.

cunosc până și în amărutul de Geoagiu, în timp ce publicațiile Observatorului astronomic din București nu le cunosc, ba nici monografia lui. Vre-o secție sismologică nu cred să aibă, deși România e destul de expusă cutremurelor de pământ.

Noroc, că secția meteorologică și magnetică e bine reprezentată prin numeroasele și prețioasele lucrări ale domnilor *Hepites* și *Murat*.

Geoagiu, Mart 1911.

Gavriil Todica.

P. S. Aflu indirect, că pretinsul *Observatoriu astronomic național* nici nu există, necum să aibă publicațiuni de valoare. Abia acuma se înființează. În acest caz, situația noastră, adică a *României*, e și mai desavantajoasă față de instituțiile *particulare* ale Iesuiților.

*

Contribuțiuni la vegetația Munților Apuseni. Vegetația din jurul orașului Alba-Iulia și dela poalele Munților Apuseni au studiat-o în trecut numeroși botaniști de seamă, ca M. Fuss, I. Barth, I. Csató, L. Haynald și L. Simonkai. Mai în urmă a hebotizat aci profesorul Dr. Bela Cserni, care a și publicat la 1888 rezultatul cercetărilor botanice de până atunci, sub numirea: *Gyulafehérvár könyékének flórája*, adăogând la 1890 și 1897 noi aditamente în Anuarul societății de istorie, arheologie și științele naturale a comitatului Alba-de-jos.

Profesorul Cserni înșiră în enumerațiile sale 1154 de specii fanerogame ce cresc mare parte în mod spontan în jurul orașului Alba-Iulia, dela Murăș până la Întregalde, Necrilești și dealurile Vințului.

Botanizând și eu un șir întreg de ani în jurul Albei-Iulii, am găsit o sumedenie de plante noi pentru teritoriul acesta, care le voi comunica în următoarele. Îndrept totodată și câteva greșeli ale d-lui Cserni și amintesc și celea 2--3 date ce am găsit încă în literatura floristică cu privire la teritoriul nostru.

Fiind aditamentele mele prea de tot fragmentare, n'ar avea rost și n'am câștigă o icoană fidelă a vegetațiunii, dacă aș înșiră plantele găsite de mine după zonele și formațiunile din care fac parte. Le public deci în ordinea sistemului natural Englerian.

Nephrodium spinulosum (Müll) Strem-pel subsp. *euspinulosum* Aschers. În pădure la peștera Necrileștilor.

Polystichum aculeatum (L) Presl. În pădure sub piatra Craivii.

Sparganium ramosum Huds. În apele stătătoare din «broadăr».

Potamogeton lucens L. În lacul «lezer» din munții Ighielului.

Setaria verticirata (L.) R. et Sch. Lângă drumuri și pe locuri cultivate.

S. italica (L.) R. et Sch. Se samănă de nutreț.

Hierochloe odorata (L.) Wahlbg. În păduri sub dealul Mamut.

Arrhenatherum elatius (L.) M. et K. Sub vii prin rături grase și pe Bilag.

Pragmites communis Triu. În balta de lângă gară.

Eragrostis megastachya (Koel.) Lk. Lângă izvorul Crăicuta.

Melica Transsilvanica Schur. Crește pe zidurile cetății și pe locuri stâncoase la lezer și la Întregalde.

Poa compressa L. Pe șanțurile cetății.

Atropis distans (L.) Gris. Prin raturile Broadărului.

Festuca glauca Lam. Pe stâncile de calcar «Colții Caprii» la Întregalde. (Simonkai o identifică cu *F. pallens* Host. Oare pe drept?)

Festuca Vallesiaca Schleich. var. *sulcata* (Hack) Asch. u. Graebner. subvar. *saxatilis* Hack. Pe locuri aride cu soare, la vii.

Bromus tectorum L. La marginea drumului cătră vii.

Brachypodium silvaticum (Huds) R. et Sch. La marginea pădurilor pe Bilag.

Agropyrum intermedium Host. Pe locuri cultivate în dealul Bilag.

A. intermedium Host. var. *glaucum* Desf. În cetate.

Schoenoplectus Tabernaemontani (Gmel.) Palla. În mlaștinile Broadărului.

Heleocharis palustris L. În bălți, pe lângă drumuri și la cărămidărie.

Scirpus digynus Godr. În prater.

Carex digitata L. Pe coasta ierboasă la Emaus.

C. humilis Leyss. Pe coaste în „Valea fetii”.

C. nemorosa Lumn. „În valea popii”, la marginea pădurii.

Juncus bufonius L. Pe sol argilos în pădurea Bilagului.

Ornithogalum pyramidale L. Deasupra viilor și pe Bilag, prin locuri cultivate.

Muscari tenuiflorum Tausch. Deasupra viilor pe „platou”.

Lencojum vernum L. În pădurea Ighiuului.

Orchis latifolia L. În râtul apăsos din Broadâr.

O. palustris Jacq. Prin râturi grase la muntele Bucerzii (și Csató!)

O. coriophora L. Prin fânațele Bilagului la trecătoarea spre Oieșdea.

Gymnadenia conopsea (L.) R. Br. La marginea pădurii în „valea popii”.

Cephalanthera alba (Cr.) Simk. La «Fântâna hoșilor» în „Valea popii”.

Polygonum hydropiper L. La țiglarie prin bălți.

Atriplex oblongifolium W. K. Sub vii, pe locuri necultivate.

Dianthus tenuifolius Schur. Prin locuri pietroase, aride, sub piatra Craivii.

Alsine Banatica Heuff. Pe stâncările „Piatra Craivii”.

Aconitum Anthora L. Pe stâncile de calcar la Întregalde (Cserni o publică numai dela piatra Ceții.)

Ranunculus lanuginosus L. La Feneș (Csató!). Valea popii.

Ranunculus auricomus L. Sub tufișuri în „Valea cânelui”.

Thalictrum galioides Nesl. În bercul grănițerilor la Teiuș.

Cardamine impatiens L. În pădurile umbroase la Întregalde și la Necrilești.

Arabis arenosa (L.) Scop. var. *dependens* Borb. Prin locuri umede și umbroase în pădurea Necrileștilor.

Alyssum alyssoides L. Pe locuri aride în drumul spre Mamut și pe Bilag.

Hesperis tristis L. Pe locurile ierboase și tufoase ale Bilagului. (*H. runcinata* W. K. și *H. inodora* L. sunt sinonime = *H. silvestris* Cr. și nu sunt două plante deosebite, cum le publică Cserni sub numărul 1003 și 1004).

Potentilla pedata Nestl. Dosul Mamutului. Csató încă publică speța aceasta sub numele *P. patula* W. K.

P. laciniosa Kit. Pe fânațele Bilagului.

P. arenaria Borkh. Pe zidurile cetății și prin pășuni deasupra viilor.

Trifolium hybridum L. Lângă drum sub cetate.

T. pannonicum L. Pe fânațele Bilagului și-n „Valea popii”.

Astragalus Austriacus Jacq. Prin fânațele Bilagului.

Lathyrus versicolor (Gmel) Beck. Valea popii.

Linum perenne L. Pe toate colinele cu soare deasupra viilor.

Mercurialis perennis L. Sub fagi în dosul Mamutului.

Euphorbia amygdaloides L. Prin tufișuri la Emaus.

E. agraria M. B. Pe colinele Bilagului, la Bărabanț.

Althaea officinalis L. Lângă valea Stremțului la Teiuș.

Hypericum acutum Much. Sub „Piatra Craivii”, pe locuri pietroase.

Epilobium montanum L. Pe marginea pădurilor la muntele Bucerzii.

Chamaenerion angustifolium (L) Scop. Prin tăieturi de pădure în „Valea popii”.

Circaea lutejana L. În pădurea de fag la Necrilești.

Sanicula europaea L. La izvorul periodic din muntele Bucerzii.

Caucalis muricata Bischoff. În șanțurile cetății.

Pimpinella major (L.) Huds. var. *rubra* Hoppe. În locuri ierboase sub „Colții caprii” la Întregalde și la „Piatra Craivii”.

Oenothera aquatica (L.) Poir. În șanțul cetății.

Angelica silvestris L., var. *elatior* (Wahlbg.) Lângă valea Ceții, la «scaldă».

Vinca herbacea W. K. Lângă vii în „Valea fetii”.

Nepeta pannonica L. În berc la Șard. Csató a găsit-o pe Bilag.

Thymus Marshallianus Wild. Pe colinele pietroase sub „Piatra Craivii”.

Thymus Transsilvanicus Schur. „Piatra Craivii”, „Piatra Ceții” (Csató) și colții dela Întregalde.

Linaria intermedia. Schum. La vii, pe locuri aride.

Scrophularia alata Gilib. Lângă părau, sub „Piatra Craivii”.

S. Scopolii Hoppe. La scaldă Ceții și la Întregalde.

Veronica hederifolia L. Lângă cimitेरul militar.

Euphrasia stricto Host. Prin pășuni, la Necrileşti.

E. Salisburgensis Funk. Pe coasta ierboasă sub „Colții Caprii“.

Odontites serotina (Lam.) Rehb. Pe Mamut.

Alectorolophus hirsutus (Lam.) All. Pe coasta ierboasă la „Colții Caprii“.

Galium tenuissimum M. B. Pe stâncile calcareose dela Iezer. (Simonkai: pe Bilag).
G. palustre L. În marginea Iezerului.

Cephalaria radiata Griseb. La Galda-de-sus și la Întregalde.

Dipsacus Fullonum L. Lângă cetate, în locuri ruderales, necultivate.

Campanula divergens Willd. La vârful Lăcustii deasupra Necrileştilor.

Filago arvensis L. Prin locuri aride, lângă magazinul pravului de pușcă.

Leontopodium alpinum Cass., forma *laxiflora* (Roch) Borza. Sub „Colții Caprii“ la Întregalde.

L. alpinum Cass. forma *întregaldensis* Borza. Tot acolo.

Inula ensifolia L. Pe colina stâncoasă sub „Piatra Craivii“.

I. vulgaris (L.) Trev. Pe Bilag.

Achillea Pannonica Scheele. Prin locuri nelucrate la Galda de sus.

A. stricta Schleich. În pajiștea pietroasă de sub „Colții Caprii“, la Întregalde.

A. collina Beck. Pe colinele aride ale platoului.

Artemisia vulgaris L. Pe lângă garduri la țiglarie.

Cirsium erisithales (L.) Scop. Prin râuri, la Întregalde și-n muntele Bucerczii.

C. canum (L.) M. B. l'e marginea drumurilor.

Centaurea stenolepis Kern. Pe fânațe sub „Piatra Craivii“ și la Necrileşti. (Csató: pe Bilag).

C. pseudophrygia C. A. Mey. Prin fânațele Gălzii de sus.

C. Banatica Roch. Pe dealul Mamut. (Cserni a publicat-o sub numele *Carlina nebrodensis*!)

Lactuca sagittata W. K. În pădurea Bilagului.

Crepis biennis L. Prin locuri pietroase aproape de Necrileşti.

Hieracium Bauhini Bess. Crește prin tufișurile Bilagului și pe Mamut.

H. Sabinum Seb. et M. În „Valea cânelui“, lângă pădurice.

Datele mele acestea au numai menirea să întregescă *statistica* vegetațiunii bogate și variate ce acopere picioarele Munților Apuseni. Enumerațiunea statistică trebuie să servească de bază la caracterizarea florei peste tot, apoi a deosebitelor formațiuni și întovărășiri ale plantelor, cum sunt: vegetațiunea locurilor deschise în șesul Mureșului, formațiunea râturilor montane (Bilagul!), a colinelor aride, vegetația pădurilor mixte, de fag și conifere, a stâncăriilor de calcar ori a calunetelor din «munți», formațiunea lacului Iezer, a bălților și a râturilor apătoase. Toate acestea cer însă un studiu deosebit.

Profesorul Dr. Cserni publicase în flora d-sale 1154 plante fanerogame, din care trebuie să scădem 5 numere publicate greșit ori de câte douăori. La numărul rămas eu adaug 100 plante noi, așa că din jurul orașului Alba-Iulia cunoaștem cu totul 1249 plante, (din întreg Ardealul cam 2300). Prin urmare vegetația noastră se poate numi pe drept cuvânt bogată.

Trebuie să mai spun că cele mai multe plante publicate de mine sunt destul de comune, încât ar fi într'adevăr curios dacă nu s'ar găsi în jurul orașului Alba-Iulia. Altele abia sunt cunoscute din puține localități ale Transilvaniei. În sfârșit alte câteva: *Festuca glauca* Lam., formele *Leontopodiului* și *Arabis arenosa* (L.) Scop. var. *dependens* Borb. sunt cetățeni nou-găsiți ai florei Ardealului.

Alexandru Borza.

Partea oficială.

Sedința a III-a a comitetului central, ținută la 23 Martie 1911.

Prezident: *Iosif St. Șuluțu*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. Ilie Beu, Dr. Vasile Bologa, Dr. Ioan Borcia, Arseniu Bunea, P. Cosma, Dr. Ilarion Pușcariu, R. Simu și N. Togan*.

Fundațiuni: (74 Nr. 523—1911). Comitetul central încredințează pe d-l Dr. Liviu Lemény să reprezinte Asociațiunea la pertractarea lăsamântului *fundațiunii Dr. Grigorie Sândeanu*.

Despărțăminte: (75 Nr. 601—1911). *Ajutoare pentru prelegeri populare* s'au votat următoarelor 14 despărțăminte: Abrud-Câmpeni, Blaj, Brașov, Brad, Hida-Huedin, Ibașfalău, Lugoș, Marghita, Mociu, Murăș-Oșorhei, Sebeș, Tășnad, Teaca, Zernești.

— (76 Nr. 542—1911). *Agnita*. Înaintează un raport despre expoziția de țesături și cusături aranjată cu ocazia adun. cercuale din 28 August 1919 în Cincul-mare. S'au expus 900 de obiecte și s'au împărțit premii în sumă de K 127 (*raportul direcțiunii*).

— (77—78 Nrii 316 și 560—1911). *Brașov*. Cererea de a li se da membrilor ordinari pe lângă «Transilvania» și «Biblioteca populară a Asociațiunii» nu se încuviințează. Se aproabă cererea de a se încorpora comuna Előpatak la desp. Brașov.

— (79 Nr. 406—1911). *Bucium*. D-nii Vasile L. Pop din Bucium și Emeric Pop din Jibou raportează că deocamdată nu se poate convoca adunarea de constituire a proiectatului desp. Bucium-Jibou, deoarece cărturărirea din acele părți e străină de ideea de a se împreună aceste două ținuturi într'un despărțământ.

— (80 Nr. 283—1911). *Dicio-Sân-Mărtin*. S'a făcut programul prelegerilor populare. În comunele Boziaș și Tirimia s'a înființat câte o agentură și câte o bibliotecă (*șed. comit. cerc. din 1 Februarie 1911*).

— (81 Nr. 442—1911). *Hida-Huedin*. S'a decis să se țină prelegeri populare (*șed. comit. cerc. din 15 Februarie 1911*).

— (82 Nr. 422—1911). *Ibașfalău*. S'a stabilit lista prelegerilor populare (*șed. comit. cerc. din 22 Februarie 1911*).

— (83 Nr. 530—1911). *Marghita*. S'a stabilit un program amănunțit de muncă. Ise dăruiesc câte 3 ex. din toate publicațiunile oficiale ale Asociațiunii (*șed. comit. cerc. din 2 Martie 1911*).

— (84 Nr. 447—1911). *Mociu*. S'a decis ținerea prelegerilor populare. Învită conferențiarul agronomic să țină prelegeri (*șed. comit. cerc. din 6 Februarie 1911*).

— (85 Nr. 323—1911). *Murăș-Oșorhei*. S'au ținut câte 2 prelegeri în comunele Chebelea și Sângeorgiul de pe Murăș (*șed. comit. cerc. din 25 Decembrie 1910, 15 Ianuarie și 6 Februarie 1911*).

— (86 Nr. 517—1911). *Nocrichiu*. S'au luat dispoziții pentru înființarea unei reuniuni de înmormântare și pentru înființarea unei tovarășii pentru asigurarea vitelor (*șed. comit. cerc. din 30 Octombrie 1910*).

— (87 Nr. 474—1911). *Oravița*. Cu ocazia adunării cercuale din Oravița, d-nul Ioan Cioc, inv. a ținut o conferință despre «Creșterea copiilor». Director al desp. s'a ales d-l Victor Poruțiu, protopop. În cursul anului 1910 s'au aranjat și șezători literare (*șed. comit. cerc. din 20 Octombrie 1910 și adun. cerc. din 23 Oct. 1910*).

— (88—89 Nrii 359 și 458—1911). *Săliște*. D-l protopop Dr. Ioan Lupaș raportează că în cursul anului 1910, afară de 18 prelegeri populare ținute în desp. Săliște, a mai ținut două conferințe pentru intelectuali și anume, în Făgăraș, la 27 Martie 1910, despre «Trecutul Românilor din țara Oltului» și în Brașov, la 27 Iunie 1910, despre «Rezultatele istoriografiei ardelenene în cei din urmă 10 ani». S'a încredințat biroul central să studieze propunerea despărțământului de a face un insigneu pentru membri Asociațiunii.

- (90 Nr. 440—1911). *Șimleu*. A decis să cumpere 50 de bucăți din broșurile «Bibliotecii populare a Asociațiunii» și să le împartă între popor (*șed. comit. cerc. din 12 Februarie 1911*).
  - (91 Nr. 557—1911). *Timișoara*. A decis să adune capitalul trebuincios pentru ridicarea casei naționale. Se încredințează biroul central să ceară dela minister permisiunea pe seama desp. Timișoara ca să facă colecte în țara întreagă timp de 2 ani spre acest scop (*șed. comit. cerc. din 20 Februarie 1911*).
  - (92 Nr. 286—1911). *Turda*. S'a aprobat ca desp. să se împartă în patru despărțăminte și anume: I. Turda, cu 28 comune; II. Măhaciu, cu 22 comune din cerc. Vințului; III. Indol, cu 30 de comune și IV. Offenbaia, cu 19 comune (*șed. comit. cerc. din 4 Februarie 1911*).
  - (93 Nr. 545—1911). *Vârșeș*. S'a înființat o agentură în comuna Vég-Szt.-Mihály. I se dăruiește câte un exemplar din toate publicațiunile populare ale Asociațiunii.
- Școala civilă de fete:** (94—96 Nrii 371, 353 și 597—1911). Inspectorul de școale cere introducerea cântecelor maghiare în planul de învățământ. Se aprobă numai introducerea Hymnus-ului de Kölcsei. Se ia act de clasificările elevelor pe sem. I. și se autorizează direcțiunea să dea la tipar manualul de igienă tradus de Dr. Ilie Beu.
- Muzeu și Bibliotecă:** (97—109 Nrii 553, 410, 481, 592, 546, 547, 386, 349, 309, 526, 527, 535 și 399—1911). Banca «Cordiana» și d-nul Simion Popelea, percepător din Rodna-veche, dăruiesc câte 10 cor. pe seama Muzeului. Colecțiile Muzeului și ale Bibliotecii s'au sporit cu următoarele obiecte: manuscrise, corespondențe și fotografii rămase dela Ioan Pop Reteganul, cumpărate dela familie cu suma de K 200; — fotografii după sculpturile unui rob din Gherla, dăruite de d-l Gavriil Hango; — tetradrachmă barbară din epoca lui Filip Macedoneanul, dăruită de d-l Dr. Caius Brediceanu, adv. în Lugoj; — un act de denumire a unui cantor din 1848, dăruit de d-l Ioan Mateiu, student; — o icoană veche cuprinzând portretele a 13 principii ai Moldovei, dăruită de d-nul Moise Popovici, preot în Șeghiște; — o bancnotă kossuthiană de 10 fl., dăruită de d-l Ioan Nistor, contabil în Șeica-mare; — două bucăți de aur conținând aur, dăruită de d-l Emil Dandea, stud. cl. VIII. gimn.; — Comerțul exterior al României și mișcarea porturilor pe 1909 dela ministerul de finanțe; — mai multe colecții de ziare și reviste dăruite de d-nii Oct. C. Tăslăuanu și Ioan Banciu; — trei volume din Kosmos de Humboldt, dăruite de d-l I. Candrea, agent de asigurare în Sibiiu.
- Conferențiarul agronomic:** (110—111 Nrii 585 și 596—1911). Conferențiarul agronomic își prezintă programul de lucru pe lunile Martie și Aprilie. Secția economică prezintă un amănunțit program de lucru pentru conferențiarul agronomic, care va avea să se conformeze acestui program (se publică la sfârșitul acestui număr).
- Conferințele Asociațiunii:** (112 Nr. 602—1911). În cursul iernii 1910/11 s'au ținut următoarele conferințe în sala festivă a Muzeului Asociațiunii: 1. Oct. C. Tăslăuanu, Poeziile lui Șt. O. Iosif. 2. Dr. Nic. Bălan, Religione și Cultură. 3. Dr. O. Ghibu, O carte pentru popor: Leonard și Gertruda de Pestalozzi. 4. Dr. Ilie Beu, Despre coleră și mijloacele de apărare împotriva ei. 5. Victor Stanciu, Vieața în natură. 6. Aurel Bratu, Despre iluzii. Bunii templieri au aranjat o serată antialcoholică. Dela aceste conferințe s'a încassat suma de K 178-60, care se va întrebuița pentru înzestrarea Muzeului.
- Răscumpărările felicitărilor de anul nou:** (113 Nr. 603—1911). În urma apelului făcut de biroul central din răscumpărările felicitărilor de anul nou s'a încassat dela 78 persoane suma de K 429-04, care se va întrebuița pentru înzestrarea Muzeului.
- Petrecerea cu jocuri naționale:** (114 Nr. 604—1911). Dela petrecerea aranjată de comitetul central la 5 Martie n. a. c. a rezultat un venit curat de K 777-70 care se va întrebuița pentru înzestrarea Muzeului.

Prelegeri populare: (115 Nr. 519—1911). D-l Mihail Lungu, preot, raportează că în iarna aceasta d-nii preoți și învățători au ținut șase prelegeri poporului despre diferite chestiuni culturale și economice. S'a hotărât și înființarea unei case Naționale.

Cărți dăruite: (116—126 Nrii 605, 539, 549, 301, 315, 326, 381, 413, 425, 477, 569—1911). Câte un exemplar din publicațiunile populare ale Asociațiunii: d-nului Dr. Aurel Crăciunescu, secretarul desp. Sibiiu; agenturii din nou înființate din Luța; agenturii nouă din Boz; agenturii din Almașul-mare; școalei primare din Vicovul-de-sus (Bucovina); direcțiunii băncii «Iadiana» pentru o bibliotecă poporală; agenturii nouă din Diug; agenturii nouă din Varviz (comit. Ciuc); agenturii nouă din Telec (Murăș-Turda); corului bisericesc din Benic.

Cărți primite: (128 Nr. 431—1911). D-nul Ioan Radu, directorul desp. Brad, dăruiește 100 ex. din broșura d-sale «Omidle pomilor», cari au fost împărțite între 30 de despărțăminte.

Jubileul Asociațiunii: (129 Nr. 310—1911). Îngrijirea lucrării comemorative pentru jubileul Asociațiunii se încredințează d-lui Octavian Goga, întors din concediu.

Controlorul Asociațiunii: (132 Nr. 446—1911). Se numește pe timp nedeterminat d-l Dr. Vasile Bologa.

Membri decedați: (73 Nr. 580—1911). Ioan Petrovici, paroh în Ciclova-Română, membru fondator al Asociațiunii.

Membrii noi: (235 Nr. 600—1911). Cassierul raportează că dela ultima ședință a comitetului central s'a înscris: *Membru fondator:* d-l Dr. Aurel Nichita, avocat, Marghita, desp. Marghita.

a) *Membri pe viață domnii:* 1. Adam Roman, comer., Sebeșul de jos. 2. „Izvorul“ însoțire de credit, Sebeșul de jos, amândoi din desp. Sibiiu. 3. Pompiliu Burz, contabil, Sănmihai, desp. Panciova. 4. Cornel Vereș, comer., Sănmihai, desp. Panciova. 5. Stefan Balea, preot, Gerebenț, desp. Verșeț. 6. Elia Popoviciu, preot, Sebeșul, desp. Orăștie. 7. Augustin Pinte, funcționar de bancă, Dej. 8. Mărioara Pinte, soție de funcționar de bancă, Dej, amândoi din desp. Dej. 9. Iosif Oncioiu, funcționar de bancă, Brașov, desp. Brașov. 10. Irimie Răduțiu, notar com., Avrig. 11. V. Preda, măsar, Avrig. 12. G. Poștea, vice-notar, Avrig, toți trei în desp. Sibiiu.

b) *Membri ordinari:* 1. Vasilie Gan, protopop, Ofenbaia. 2. Simion Morcan, preot, Scărișoara, amândoi din despărțământul Abrud-Câmpeni. 3. Petru E. Papp, preot, Poștea. 4. Victor Borlan, prof., Beiuș, amândoi în desp. Beiuș. 5. Ioan Băgăian, prof. Blaj. 6. Iuliu Bartoc, măcelar, Blaj. 7. Dr. I. Bian, adv. Hususău. 8. Eliza Bodocan, dir. școal. de fete, Blaj. 9. Simion Gocan, prof., Blaj. 10. I. Ignăț, învă. Blaj. 11. Valeriu Iozon, prof. Blaj. 12. P. Moga, franzelar, Blaj. 13. I. Moldovan, cassier, Blaj. 14. Simion Muntean, notar, Blaj. 15. Aurel Pascu, preot, Ocnișoara. 16. Ioan Popa, preot, Cergăul mare. 17. Emil Oltean, întreprinz., Blaj. 18. Nicolae Oltean, măsar, Blaj. 19. Mihail Șerban, prof. Blaj. 20. Petru Suciu, provizor domin., Blaj, — toți 13 din desp. Blaj. 21. Nicolau Ilie, învă. Feldioara. 22. Iosif Micu, preot, Feldioara. 23. Ioan Sporea, dir. învă. Feldioara. 24. Virginia Perția, Feldioara. 25. Ioan Dima, învă. — toți 5 din desp. Brașov. 26. Radu Mircan, învă. Hunedoara, desp. Deva. 27. Nicolae Pandrea, preot, Ghijeasa de sus. 28. Alexandru Bugner, preot, Noul român, amândoi din desp. Nocrich. 29. Nicolae Popa, comerc. Săliște, desp. Săliște. 30. Ilie Straja, econom. Șeftin, desp. Sănmiclăuș. 31. Alexiu Goste, preot, Tihău, desp. Sătmăr-Ugocia. 32. Dr. Ioan Dordea, avocat, Ocna Sibiiului. 33. Comuna politică, Sebeșul de jos. 34. A. Micu, notar, Sebeșul de jos. 35. Gheorge Stoica, învățător, Sebeșul de jos. 36. Comuna bisericească, Sebeșul de jos. 37. Toma Doican, preot, Sebeșul de jos. 38. Ioan Stoica, învățător, Sebeșul de jos. 39. E. Motoc, notar, Sebeșul de sus. 40. Ioan Mateiu, preot, Sebeșul de sus. 41. Dr. Aurel Gerasim, adv., Ocna Sibiiului. 42. Patriciu Curea, preot, Ocna Sibiiului. 43. Nicolau Vidrighin, cassier, Ocna Sibiiului. 44. Eugen Pantea, preot, Ocna Sibiiului. 45. Dr. Nicolau Iltu, medic, Sibiiu. 46. Victor Florian, notar, Sadu, — toți 15 din desp. Sibiiu. 47.

Paraschiv Licăreț, stud. în drept, Straja. 48. Dr. Mihai Spăriosu, avocat, Vârșeț. 49. Ioan Mitai, preot, Oreșăț, — toți în desp. Vârșeț. 50. Victor Popp, preot, Cheț. 51. Nicolae Bota, preot, Galoș-petriu. 52. Ilarion Boțiu, preot, Satul lui Barb. 53. Gavril Chereji, propr. Satul lui Barb. 54. Dr. Iuliu Chis, avocat, Marghita. 55. Gavril Bardossy, preot, Derna. 56. Coriolan Manu, capelan, Abram, — (Vedres-ábrány). 57. Vasile Tămaș, protopop, Popești. 58. Antoniu Bica, preot, Săldăbagiu. 59. Alexandru Mărcuș, preot, Marginea. 60. Stelian Russu, contabil, Marghita. 61. Gavril Lazar, preot, Sănlazăr (Szentlázár). 62. Dr. Dionisie Stoica, dir. de bancă, Marghita, — toți 13 din desp. Marghita. 63. Vasilie Pășcău, preot, Almașul mare, desp. Hida-Huedin. 64. Mihail Gaspar, diacon Lugoj. 65. Aurel Boeriu, Lugoj. 66. Nicolae Franț, Lugoj. 67. Dragutin Milcovici, propr. Lugoj. 68. Eugen Călțun, preot, Lugoj, — toți 5 din desp. Lugoj. 69. Dumitru Căpățină, Brașov. 70. George Sassu, propr. Carabac Jud. Constanța (România), — amândoi din desp. Brașov. 71. Anton Hangea, inv. pens., Năsăud, desp. Năsăud. 72. Nicolae Ciuta, rentier, Satulung. 73. Moise Ciuta, arăndaș, Satulung, — amândoi din desp. Brașov. 74. Niculae Berghian, preot, Deaj. 75. Ioachim Langa, preot, Tătărlăua. 76. Ilarie Dulău, preot, Adămuș, toți trei din desp. Dicio-Sănmărtin.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu m. p.,
secretar.

Nr. 651—1911.

Proces verbal

luat în ședința a IV-a extraordinară a comitetului central a «Asociațiunii pentru literatura română și cult. pop. român», ținută la 31 Martie 1911.

Prezident ad hoc:

Parteniu Cosma.

Notar:

Octavian C. Tăslăuanu.

Membri prezenți: *Dr. Ilie Beu, Dr. V. Bologa, Dr. I. Borcia, Ars. Bunea, O. Goga, N. Ivan, Dr. L. Lemény, Dr. Il. Pușcariu, Dr. O. Russu, N. Togan și R. Simu.*

236. Cu verificarea procesului verbal al ședinței de astăzi se încredințează d-nii Dr. Il. Pușcariu, N. Ivan și Dr. I. Borcia.

237. Domnul Parteniu Cosma, ca cel mai în vârstă dintre membri comitetului central, aduce la cunoștință că prezidentul Iosif Sterca Șuluțu a încetat din viață azi dimineață la orele 7¹/₄ și roagă comitetul central să-și exprime părerile de rău și să iee dispozițiile ce le află de cuviință.

Comitetul central își exprimă adâncile păreri de rău prin ridicare și decide: 1. să se arboreze flamura de doliu pe edificiul Asociațiunii; 2. să tipărească un necrolog cu următorul text: „Comitetul central al «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român», cu adâncă în-tristare aduce la cunoștință că veneratul său prezident Iosif Sterca Șuluțu de Cărpiniș, în al 84-lea an al etății sale, a adormit întru Domnul, astăzi la 31 Martie n. a. c., orele 7¹/₄ dimineața. Rămășițele pământești se vor așeza spre odihnă vecinică în cripta proprie de lângă biserica greco-catolică română din Sibiiu. Cortegiul funerar va porni dela locuința sa din strada Șaguna Nr. 8, Duminecă, în 2 Aprilie n. a. c., la orele 3 p. m. Sibiiu, 31 Martie n. 1911. Vecinica lui pomenire! Comitetul central“; 3. să depună pe catafalc o cunună cu următoarea inscripție: „Comitetul Asociațiunii — Vrednicului prezident“; 4. să exprime condolențe familiei prin d-l Dr. Ilarion Pușcariu și 5. să roage pe d-l Andreiu Bărseanu, viceprezidentul Asociațiunii, să rostească o cuvântare funebrală.

După aceste ședința s'a închis.

P. Cosma, prezident ad hoc. *Oct. C. Tăslăuanu*, notar. S'a verificat: *Dr. Il. Pușcariu, Dr. I. Borcia, Nicolau Ivan.*

Ședința a V-a a comitetului central, ținută la 6 Aprilie 1911.

Prezident: *Parteniu Cosma*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. Ilie Beu, Dr. Vasile Bologa, Dr. I. Borcia, Ars. Bunea, Octavian Goga, N. Ivan, Dr. Liviu Lemény, Dr. Ilarion Pușcariu, R. Simu, N. Togan*.

Fundațiuni: (241 Nr. 662—1911) D-l Dr. Ilie Dăianu, protopop în Cluj, a dat în loc de cunună pe catafalcul regretatului prezident Iosif Sterca Șuluțu dela desp. Cluj K 20, dela „Economul“ K 20, dela d-sa K 10, în total K 50 pentru un fond în amintirea răposatului prezident Iosif St. Șuluțu, din care să se premieze scrieri, istorice și etnografice. Comitetul central decide a adăoga suma de 50 cor. la fondul Gh. Barițiu.

Despărțăminte: (244 Nr. 672—1911) *Beiuș*. S'au luat dispoziții pentru ținerea prelegerilor populare și conferințelor. (*Șed. comit. cerc. din 4 Decembrie 1910, 21 și 24 Martie 1911*).

— (254 Nr. 622—1911) *Blaj*. I s'au dăruit 410 broșuri ca să le împartă între popor.

— (246 Nr. 692— 911) *Țicșosânmartin*. S'au ținut 8 prelegeri populare, s'au înființat agenturi și biblioteci populare. Cu ocazia adunării cercuale se va aranja o expoziție (*raportul direcțiunii*).

— (247 Nr. 607—1911) *Reghin*. Directorul desp. d-l Galacteon Șagău își prezintă dimisia; cu convocarea adunării cercuale se încredințează d-l Dr. Ioan Harșia, avocat.

— (248—249 Nr. 624 și 625—1911) *Vârșeț*. S'au luat dispoziții pentru organizarea despărțământului. I se votează ajutorul de 100 cor. pentru ținerea prelegerilor populare. (*Ședința comit. cerc. din 7 Noiembrie 1910 și 17 Martie 1911*).

— (250 Nr. 636—1911) *Zernești*. I se dăruiesc publicațiunile Asociațiunii, înșirate pe coperta revistei „Transilvania“ Nr. 1—1911 lit. B.

Școala civilă de fete: (251 Nr. 686—1911). S'au scutit de taxa școlară întreagă 8 eleve iar o elevă de taxa pe jumătate (*proces cons. prof. din 24 Martie 1911*).

Muzeu și Bibliotecă: (254—256 Nrii 669, 667 și 600—1911). Colecțiile Muzeului și ale Bibliotecii s'au sporit cu următoarele obiecte: un prescurelnic din 1652, dăruit de d-l Octavian Petra, preot în Ibănești; — un dulăpior ce a fost al episcopului Aron, dăruit de Iosif St. Șuluțu; — 3 volume dăruite de Cassa școalelor din București.

Biblioteca populară a Asociațiunii: (240 Nr. 691—1911). Secretarul Oct. C. Tăslăuanu se autorizează a tipări dela Nr. 4 Biblioteca în câte 15,000 ex.

Contabilitate pentru popor: (242 Nr. 707—1911). În urma concursului publicat au intrat patru lucrări, cari s'au dat secțiunii economice spre cenzurare și recomandare.

Premiul Andreiu Murășianu: (243 Nr. 708—1911). În urma concursului au intrat trei lucrări, cari s'au dat secțiunii literare spre cenzurare și recomandare.

Cărți dăruite: (257 și 258 Nrii 626 și 681—1911). S'a dăruit câte un exemplar din publicațiunile populare ale Asociațiunii, agenturii nouă din Gataia (comit. Timiș) și agenturii din Bucium (comit. Făgăraș).

Membri noi: a) membru fondator: Iosif Russu, oficial în pens. în Arad.

b) membru ordinar: Emil Tișca, funcționar de bancă în Năsăud.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu m. p.,
secretar.

Nr. 762—1911.

Proces verbal*din 13 Aprilie, 1911.***Ședința a VI-a extraordinară a comitetului central al Asociațiunii.**Prezident supl.:
Parteniu Cosma. Notar:
Octavian C. Tăslăuanu. Membri prezenți: *I. Agârbiceanu, Dr. I. Beu, Dr. V. Bologa, Dr. I. Borcia, Oct. Goga, N. Ivan, Dr. Il. Pușcariu, Dr. Russu și R. Simu.***261.** Cu verificarea procesului verbal al ședinței de astăzi se încredințează d-nii: Dr. O. Russu, N. Ivan și Dr. I. Beu.**262.** (695—1911). Secretarul literar propune ca „Asociația“ să inițieze ridicarea unui bust lui Mihail Eminescu în fața clădirii „Muzeului istoric și etnografic al „Asociațiunii“ din Sibiiu.

Domnul Parteniu Cosma, în legătură cu propunerea secretarului literar, propune ca Asociațiunea, din prilejul jubileului de 50 de ani dela înființarea ei, să inițieze și ridicarea unui bust lui Gheorghe Barițiu.

Comitetul central, după o dezbateră mai lungă, decide unanim:

a) să inițieze ridicarea câte unui bust lui Mihail Eminescu și Gheorghe Barițiu;*b)* votează spre acest scop suma de 1000 Cor. din fondul general, rămânând să ceară aprobarea ulterioară a proximei adunări generale;*c)* încredințează pe secretarul literar să facă un apel către membri Asociațiunii, rugându-i să contribuie cu daruri benevole pentru acest scop.**263** (736—1911). Secretarul administrativ citește scrisoarea d-lui Vasile Stroescu, în care răspunde că deocamdată renunță la planul său de a înființa școli agricole și în care face o nouă propunere Asociațiunii și anume să facă propagandă pentru înființarea băncilor sătești. Spre acest scop pune la dispoziția Asociațiunii suma de 50.000 Cor. Totodată trimite suma de 5000 cor. ca burse pentru două fete tinere, cari să meargă în streinătate și să studieze dantelăria și alte 5000 cor. ca burse pentru doi tineri, cari să învețe în streinătate săpăturile în lemn și facerea jucăriilor. Suma totală de 60.000 cor. s'a și primit la Oficiul de cassă al Asociațiunii.

Comitetul central ia act de scrisoarea d-lui Stroescu și încredințează biroul să-i mulțumească pentru donațiunea făcută și să-i confirme primirea sumei de 60.000 cor. avizându-l totodată că comitetul central se va ocupa de propunerile d-sale într'o ședință viitoare.

Cu aceste ședință se încheie.

D. U. S.

P. Cosma, prezident supl. Oct. C. Tăslăuanu, notar. S'a verificat. Sibiiu, 15 Aprilie 1911. Nicolae Ivan, Dr. I. Beu, Dr. O. Russu.

I. Apelul pentru busturile Eminescu și Barițiu.

Nr. 695—1911.

Mult Stimate Doamne!

Comitetul central al «Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Ungaria», urmând sentimentul de recunoștință și pietate obștească a neamului față cu marii bărbați cari l-au povățuit în drumul lui spre lumină, a hotărît în ședința sa din 13 Aprilie st. n. să ridice câte un bust aici în orașul nostru amintirei pururea vii a două figuri luminoase din trecut. Acești nemuritori sunt: **Mihail Eminescu și Gheorghe Barițiu.**

Pentru acest scop din partea «Asociațiunii» s'au votat 1000 coroane, un început al contribuțiilor menite a realiză suma trebuincioasă.

Nu e nici o trebuință să încercăm a zugrăvi noi însemnătatea celor doi fruntași ai culturii noastre. Eminescu e în sufletul nostru, cântarea lui trăește mângâind și sbuciumând cu putere neînfrântă inimile românești. De asemenea Gheorghe Barițiu, care a desgropat cu scrisul său trecutul sbuciumării noastre de veacuri pe acest pământ, trăiește în conștiința publică a cărturării noastre.

Credem că și D-Voastră veți binevoi a aprecia după cuviință importanța națională și culturală a acestei nizuinți — cea dintâi manifestare de acest fel a pietății noastre față de trecut — și de aceea Vă rugăm să ne sprijiniți cu obolul Dumneavoastră, îndemnând pe cunoscuți și prieteni să ne steie în ajutor la împlinirea acestui gând bun.

Contribuirile Vă rugăm să le trimeteți la adresa: «Biroul Asociațiunii» Sibiiu (Nagyszeben), strada Șaguna Nr. 6.

Primiți, vă rugăm, expresiunea distinsei noastre considerațiuni:

Sibiiu, 20 Aprilie 1911.

P. Cosma m. p.,
prezident supl.

Octavian Goga m. p.,
secretar.

II. Lista contribuțiilor pentru busturile Eminescu și Barițiu.

	Coroane			Coroane
Asociațiunea	1000—	Vasile Micușan	Frata	2—
„Aibina“ institut de credit, Sibiiu	500—	Teodor Pașca	„	1—
I. P. S. Sa Ioan Meșianu, arhiepiscop și metropolit, Sibiiu	100—	George Avram	„	2—
Partenie Cosma	50—	Samuil Susa	„	1—
Octav. Goga	50—	Ioan Bozac, preot, Sâmbotelec		5—
Octav. Tăslăuanu	50—	Vasile Ianza, Petroșeni		10—
Dr. T. Brediceanu	20—	Vasile Bianu, Buzeu		25—
Ermil Roșală, iuv., Hălechiu	2—	Dr. Ioan Bălan, București		2—
Ilie Praveț, econom „	1—	„Oravițana“ institut de credit		20—
Niculae Praveț, econ. „	1—	Ioan Trăila		5—
Liviu Dan, Mociu	5—	Studentii români din Șemniț		64—
Ioan Albon, contabil „	3—	Ioan Micu Moldovan, Blaj		20—
Ioan Dan, medic „	10—	George Trăilă, Timișoara		5—
Aurelia Dan, soție de medic	5—	Dr. Aurel Dobrescu, Szekszárd		6—
		I. Moldovan, Crăciunelul de sus		5—

		Coroane		Săliște	Coroane
„Armonia“	Cincul mare	10	Ioan Oprean		1
Dionizie Stănuleț	„	1	Dumitru Moga	„	1
Valeriu Pop	„	1	N. Țintea	„	1
Maiorul Popa, Brașov		4	Oprea Borcea	„	1
Ioan M. Roșiu, Biserica albă		10	Ilie Topârceanu	„	1
Dr. Aurel Novac	„	10	I. Răuciu	„	1
Traian Popescu	„	5	Ana I. Neamțiu	„	1
Emiliu Fildan	„	5	Paraschiva Dancu	„	2
A. Bălănescu	„	10	Niculae Losnița	„	1
Dr. Titu Malaiu	„	10	I Crișan	„	1
Simion Bozanciu	„	5	Valeriu Pană, învăț.	„	1
Niculae Miuță	„	5	Iordachie Roșca	„	1
Constantin Mioc	„	2	C. Stoica	„	2
G. Vodă, Oravița montană		5	I. Domnariu	„	1
„Ardeleana“ inst. de cred. Orăștie		100	Teodor Doboiu	„	5
Ioan Săbădean	Brașov	20	Ioan Bârsan	„	1
Balașa Blebea	„	5	Ilie Martin	„	1
Niculae Grădinar	„	5	Petru Stireciu	„	1
Ioan Dușoiu	„	5	Ilie Comșia	„	1
Dr. Ioan Lengeru	„	5	Ioan Pavel	„	1
Ioan I. Ciurcu	„	5	Dumitru Roșca	„	1
Teodor Christan	„	2	Dumitru N. Roșca	„	1
Ioan Eremie	„	2	Ioan Dădărlat	„	1
Niculae Dușoiu	„	3	Dumitru Băilă	„	1
Ștefan Median	„	2	Ana Chirca	„	2
Elena Șafran	„	3	Ioan Răuciu	„	1
Dumitru Popp	„	1	Ioan Dădărlat, fotograf	„	1
George Pernea	„	2	Dr. N. Petra, adv.	„	2
Ioan N. Bidu	„	3	Nicolae Soră	„	1
G. Negușiu	„	1	Ioan Iițianu	„	1
Simion Teodor	„	3	Valeriu Răuciu	„	1
Irodion Popistean	„	1	Maria Cupu	„	1
Dumitru Căpățină	„	2	Ioan Schitea	„	1
Maria Comșia	Săliște	10	Ioan Stefflea	„	1
Silvia Comșia	„	10	Ilie Soră	„	1
Marioara Comșia	„	10	Dumitru Herța	„	1
Petru Comșia	„	10	Dumitru Chirca	„	1
Ionel Comșia	„	10	Ioan Banciu	„	10
Aurel Simtion	„	1	Dumitru Comșia	„	1
T. Iancovicu	„	1	Maria Simian	„	5
N. Hențiu	„	1	Dumitru Sârbu Booz	„	1
G. Perian	„	1	Dumitru Banciu	„	2
A. Popovicu	„	1	Nicolae Borzea, Făgăraș	„	20
M. Latzesco	„	5	Dr. N. Comșa, Săliște	„	20
George Latzesco	„	5	Dr. Iancu Mețianu, Zernești	„	20
Lazar Stoia	„	1	Vasiliu Duma, Lăpușul ung.	„	5
Ioan Buceșan jun.	„	1	Ieronim Groze, Maier	„	5
Ioan Buceșan	„	1	Dr. I. Popescu, Reghinul săsesc	„	20
P. Comșa	„	1	I. Moga Sebeș	„	10
Ilie Tâmpănariu	„	2	Dr. Vasile Preda, Sibiu	„	20
Toma Lupaș	„	1	Dr. Eugen Mețian, Brașov	„	10
Lupea I. Comșa	„	1	Dr. Octavian Vasu, Făgăraș	„	10

	Coroane		Coroane
I. de Preda, Sibiiu	20—	Vasilie Gan	Braşov 1'60
Hamzea, Zerneşti	10—	Alexandru Broştean	" —50
Iosif Popescu, Reghinul săşesc	10—	Ioan Prună	" —50
Ioan Droc, protopop Sibiiu	10—	Sebastian Stanciu	" —30
Dr. Liviu Leményi, adv., Sibiiu	10—	Octavian Neagoie	" —25
Dr. Ioan Pop	10—	Aurel Pascu	" —60
Virgil Oniţiu, Braşov	10—	Paul Oprişa	" —40
Zosim Chirtop, Câmpeni	10—	Hortenziu Rusu	" —60
Dr. Nicolae Ittu, medic, Sibiiu	20—	Ioan Ciocan	" —74
Dumitru Vulcu, cas. cons. "	10—	Andrêi Streza	" —30
Ioan Rebeqa, funcţionar "	10—	Valeriu Bologa	" —73
Dr. Lucian Borcea, adv. "	20—	Ionel Oniţiu	" 1—
Dr. G. Proca, secr. cons. "	20—	Iosif Morgenstern	" 1—
Emil Verzariu "	20—	Victor Pop	" —60
Dr. I. Margita, adv, Geoagiu	20—	N. N.	" —10
Dr. Ilie Beu, medic, Sibiiu	20—	Sabin Medean	" —50
Zevedeiu Mureşan, Ilia mureşană	10—	Iancu Petcu	" —50
Victor Oniţiu, comer., Sibiiu	5—	George Popescu	" —30
Isaia Popa, preot, Ocna-Sibiiului	2—	Ioan Pleşa	" 1—
I. Lissai Sibiiu	10—	Aron Cotruş	" 2—
Dr. Oct. Russu, avocat "	20—	Ioan Tâmpănar	" —50
N. Benţia "	2—	Nicolae Baboie	" —30
Aughel Bena, funcţionar "	2—	Emilian Căpitan	" —40
A. Meţianu "	2—	Aurel Baciu	" —30
Dumitru Sândeau "	2—	Ioan Cotruş	" 1—
S. Roşca "	2—	N. Benchea, stud. cl. VI.	" —50
Petru Tincu "	2—	Caius Turic	" 1—
Emil Pinciu "	5—	George Oprean	" —20
Constantin Popp "	5—	Ieronim Miresc	" —20
E. Vinţeleriu "	2—	Vasilie Stanciu	" 1—
Eugen Vancu "	1—	Emil Fărau	" —30
Pavel Boldea, protopop		Nicolae Vasu	" —30
militar "	10—	Aurel Neguş	" —50
Victor Tordăşianu "	—20	Traian Sava	" —30
Emanuil Ungureau, Timişoara	20—	Petru Costan	" —40
Tit Haţieg, Lugos	50—	Stefan Popovicu	" —20
Florea Bozgan	7—	Radu Stinea	" —40
Mărgăriuşa Bozgan	2—	Mateiu Mocanu	" 5—
Gruia Bozgan	1—	Dumitru Staicu	" —20
Ioachim Muntean, Agnita	10—	Aurel Stana	" —30
Institutul „Frăţia“	3—	Silviu Boţa	" —20
Ioachim Părău	1—	Stefan Paişiu	" —60
Colectat în biserică din Agnita	—50	Octavian Oprişiu	" —20
Pavel Carişan	—50	Bujor Poliş	" —30
Dr. Simion Cheţian	20—	George Sglimbea	" —60
„Crişana“, Brad	20—	Ioan Floaşiu	" —40
Emanuil Comşa "	10—	Stefan Petrovicu	" —40
Ioan Ghişa "	5—	Victor Doican	" —30
Alexandru Draia "	3—	Eugeniu Comşa	" 1—
Dr. Traian Craşiovan	4—	Octavian Puşcariu	" —30
Ioan Goia, stud. cl. VIII. Braşov	1—	Ulpuiu Gomboş	" 1—
Emil Gan "	1'60	Remus Popa	" —50

	Coroane		Coroane
Dr. Alexandru Bogdan	5.—	Victor Preda și soț. Avrig	2.—
„Sălăgiana“ în Jibou	100.—	Francisc Cosma	10.—
Sever Bugariu Recaș	2.—	General Lupu, Viena	50.—
Ioan Popovici	2.—	Gavril Barbul, Mocira	40.—
Dr. Lucian Georgeviciu	10.—	George Guiman, Poiana-Mărului	2.—
„Corona“ inst. de credit	10.—	George G. Guiman,	1.—
Dr. V. Onișor	2.—	Paraschiva Babeș,	1.—
G. Curtean	1.—	Nicolae Garoiu,	1.—
Al Candale	2.—	Ion Mănecuția,	1.—
Dr. D. Ciuta	2.—	Vasile Muntean,	—50
Dr. D. Longinu	2.—	Alexandrina Muntean,	—50
Dr. Pavel	2.—	Aron Gogonea,	1.—
Dr. Moldovan	1.—	Ion Pușcariu,	1.—
Dr. Tripon și Dr. I. Pop	10.—	George Ceapă,	—50
D. Budușan	1.—	Bucur Fota,	—20
Dr. A. Pop	2.—	Bucur Freta,	—20
„Bistrițana“	10.—	George B. Corca,	—30
V. Poruțiu	2.—	Ioan Mănecuța,	—20
Dr. Leon Scridon	2.—	Ioan Străilă,	—20
Scurtu	1.—	Bucur Flangea,	—20
Dr. G. Linul	2.—	Bucur B. Ceapă,	—40
Dr. Zosim Chirtop	10.—	Aron Flangea,	—20
„Doina“, Cămpeni	10.—	Ioan B. Cofeiu,	—20
Iustin Poruțiu	5.—	Aron Oersoiu,	—20
„Vlădeasa“ inst. de cred., Huedin	50.—	Ioan Flangea,	—20
Nicolae Solomon, Ludoșul-de-Mureș	5.—	George Lăzăroiu,	—20
Dr. Ion Oltean	4.—	Ioan D. Banu,	—20
Vasilie Morar	2.—	Ioan Gogonea,	—20
Maria Puia	2.—	Ioan Pașcu,	—20
Alexandru Puia	2.—	George Enescu,	1.—
Iosif Câmpean	2.—	Grigore Enescu,	1.—
Petru Suciu	2.—	N. N.	1.—
Ioan Lunca	1.—	Ioan Neculoiu,	—30
Iacob Uțin	1.—	David Mănecuția	—20
George Lungu	1.—	Ioan Mălușelu, Bran	—40
Simion Beres	1.—	Stanca Mănecuția, Bran	—10
Ioan Rusu	3.—	Neculae Oana, Bran	—30
Colecta în biserică	4-20	N. N., Holbav	1.—
„Sentinela“ în Satu-nou	10.—	Iuliu Guiman, Holbav	1.—
Petru Stoica	4.—	Stan Strevoiu, Zernești	—50
Romul Balnajan	3.—	George Nica, Holbav	—60
Petru Negru	1.—	George Stănișor Holbav	—40
Ilie Roman	—50	George Teodorache, Holbav	—50
Ioan Gaspas	1.—	Stan Rușețiu, Holbav	—30
Ioan Grbav	1.—	Ioan Solomon, Holbav	—10
Dr. Nicolae Vecerdea, Brașov	30.—	Stan Nica, Holbav	—10
Eugenia Butean, Careii-mari	1.—	Georghe Todorache,	1.—
George M. Pteancu	2.—	Dr. Aurel Cosma, Timișoara	25.—
„Iulia“ inst. de cred., Alba-Iulia	50.—	Lucia Cosma, Timișoara	25.—
„Avrigeana“, inst. de credit	10.—	Antoniu Mocsonyi de Foen	100.—
George Postea, Avrig	2.—	„Ariana“ inst. de credit	10.—
Ioan Nicolae	1.—	Vasilie Popp adv. Arad	20.—

Colecta ziarului „Tribuna“.

(Nrii 86 din 3 Mai n. și 88 din 5 Mai n.)

	Orooane		Orooane
„Societatea scriitorilor români“ Buc.	100.—	Dr. Gheorghe Negoescu, Timișoara	2—
„Tribuna“, Arad	100.—	Dr. Ioan Capu, Arad	2—
Dr. Neculai Oncu, Arad	100.—	Barbu	2—
Dr. Ioan Papp și Veturia Bontescu, Brad	100.—	Vasile Arjoca, Arad	2—
A. Muntean alui Vasile, Telegad	10.—	Ion Morariu, Măgherat	2—
Petru Truța, avocat, Arad	10.—	Dr. Gheorghe Adam, Timișoara	20.—
Ioan Beleş, not. public, Arad	10.—	N. N.	1—
Roman Ciorogariu, Arad	10.—	N. N.	1—
Gherasim Șerb, Belint	10.—	I. I. Suci	2—
Dr. Sever Ispravnic, Arad	10.—	Simion Bulcu, Somosheș	2—
Iuliu Herbay, Arad	10.—	Filip Leucă, Pâncota	2—
Păr. Traian Vațian, Arad	10.—	Dr. Robu, medic, Baia-de-Criș	2—
căpitan Popovici, Alba-Iulia	10.—	Dr. Tiberiu Tisu, medic, Brad	2—
locotenent L. Herbay, Arad	5.—	căpitan Candra, Arad	2—
Dr. Moga, Arad	10.—	Sabin Evuțian	1—
Gheorghe Adam, Chișineu	2—	Aurel Călnicean	2—
Teodor Bucureescu, Comloșul-mare	2—	Vasile Ciorogariu	2—
Dr. Cucu Vasile, Semeac	5.—	Stefan Roja, Pecica-română	1—
Dr. Traian Petrașcu, Tâlmaci	5.—	Iványi Mojsza	1—
Ignatie Visoiu, Chelmac	5.—	Zaharie Colceriu	2—
Gheorghe Pleș, Bârzava	2—	D. P. I.	1—
Cornel Lazar, Hălmaș	5.—	C. P.	1—
Iosif Vuculescu, Sepreș	10.—	N. N.	2—
Terențiu Bugariu, Timișoara	10.—	S. L.	2—
protop Lucuța, Șiria	10.—	Purecu	1—
Fabrieiu Manoilă, Socodor	5.—	Vancu, inv. pens., Arad	1—
Patriciu Turca, Semeac	5.—	Popoviciu, învățător, Arad	1—
Iancu Stelefănuș, Semeac	10.—	Mirovits György, Temes-Kubin	1—
Ioan Moldovan, Arad	10.—	Dr. Andrei Ille, Tinca	3—
Sava Raicu	20—	Dr. Demetriu Mangra	1—
Petru Vasilon	2—	Iosif Tărău, Oradea-mare	2—
Aurel Dumitrescu	2—	Nicolae Roxin, Micherechii	2—
Virgil Antonescu	5.—	Sever Papp, Tinca	1—
Romul Bogoevici, Șiria	1—	Trifon Lugojan, Arad	2—
Dr. Nestor Oprean, Sân-Miclăușul-mare	5.—	Aurel Mărginean, Nădlac	2—
Dr. Demian	2—	Silviu Roxin, Lipova	5—
Dr. Traian Suci, Brad	2—	Nicolae Mărginean, Nădlac	2—
Dr. Ion Radu	5.—	David Dabici, Dorgoș	2—
D. R.	2—	Dr. Ion Codrean	1—
Pădurean	1—	Dr. Ion. Maior, Ilia	10—
Dr. Teodor Pap, Hălmaș	2—	Vasile C. Osvadă, Hunedoara	5—
I. Georga	5.—	Sebastian Bornemisa, Orăștie	2—
Dr. P. Burdan	2—	Dr. A. Marta, Lipova	20—
Dr. Ardelean, Chișineu	2—	Dr. Ion Nemet, Arad	20—
Ion Ardelean, Chișineu	5.—	Dr. Liviu Ghilezan, Mogoș	7—
Adam Groza, Coșteiu-mare	20—	Dr. Atanasii Brădean, medic, Maria-Radna	20—
Ion Nicorescu, Curtici	2—	Iosif Schiopul	5—
Dr. Ion Ursu	5.—	Ioan Duma	5—
Gheorghiu Novacu, Dorgoș	1—	Sever Bocu	5—

	Coroane		Coroane
Gheorghe Popp	5—	Moricz Gábor	—20
Eugen Goga	5—	Romul Popescu	2—
Moise Baltă	2—	Al. Odor	3—
Laurențiu Gabor	2—	V. Bucur	2—
Gh. Fb. Preșmerean	2—	Enea Hocman	4—
Nicu Russu	2—	D. Sârbu	1—

Colecta ziarului „Românul“.

(Nr. 84 din 16/29 Aprilie.)

„Românul“	100—	Dr. Iustin Marșieiu	20—
Dr. Aurel Vlad	100—	Dr. Cornel Iancu	20—
Dr. Victor Bontescu	100—	Dr. Romul Veliciu	20—
Dr. Stefan C. Popp	50—	Vasile Goldiș	20—
			Total 5014.42

III. Donațiuni pentru petrecerea aranjată de Asociațiune.

	Coroane		Coroane
Vasile de Stroescu, ...	100	Nicolae Togan, protopop, Sibiiu	5
Excel. Sa Ioan Meșianu, mitropolit, Sibiiu	20	Iosif Pascu, inv., Comloșul-mare	10
Pavel Tumor, ...	10	George Pop, preot, Bodomkut	4
Maiorul Popa, Brașov	4	Nicolau Mihailă, proprietar, Jibot	10
Alexandru Nemeș, jude reg. pens., Gherla	10	Dr. Vasile Preda, avocat, Sibiiu	12
„Poporul“, institut de credit, Săliște	5	Ioan Bozacu, vprotopop, Sâmbotelec.	10
Ioan Hațegan, protopop, Cojocna.	4	Dr. Petru Penția, avocat, Panciova	5
„Furnica“, inst. de credit, Făgăraș	10	„Cordiana“, inst. de credit, Fofeldea.	5
Andrei Ghidiu, protopop, Caransebeș	10	Dr. Pompiliu Nistor, medic, Zernești	9
Mihail Străjan, profesor, Craiova	4	Pavel Beșa, preot, Borgoprund.	4
Ioan Bălan, paroh, București	4	Șandor de Vist, ...	10
Dr. Gavril Cosma, avocat, Beiuș	4	Amalia Ruda născ. Dima	10
Stefan Popa, preot, Seleuș	5		
Cornelia de Herbay, Vețel	5	Suprasolviri:	
Niculae Popovici, ...	10	Dna I. Moldovan, Sibiiu	10
Dr. Elie Dăian, protopop, Cluj.	4	Ioan Berean, preot, Cobalm	3
Dr. Victor Corbul, medic, ...	5	Dr. Alexandru Morar, Ibașfalău	6
Sabina Brote, Sibiiu	4	Niculae Tipurița, Șinca-mare	2
George Borzea, preot, Coves	2 ⁰⁰	Baptist Boiu, preot, Sibiiu	8
„Noiana“, inst. de credit, Noul-român	5	Dr. Deleu, avocat, Șimleu.	2
Dr. Ilarion Pușcariu, Sibiiu	10	Dr. Alexandru Măcelar, adv., Mercurea.	6
Avram Păcurar, protopop, Hunedoara	5	Iuliu Aranyosi, func. la căile ferate, Sibiiu	1
Fenicie Cosma, Sălaj	3	Laolaltă Cor.	375

IV. Indrumarul secției economice pentru conferențiarul agronomic.

Nr. 596—1911.

Onorat comitet central al «Asociațiunii» în Loc.

Conform hotărârii onoratului comitet Nr. 43 din ședința dela 21 Ianuarie a. c., comunicată nouă prin scrisoarea Nr. 128/1911 dela 2 Februarie a. c., avem onoare a prezenta următoarea opiniune-program a biroului Secțiunii economice a Asociațiunii cu privire la *activitatea ce trebuie să o desvolte conferențiarul agronomic al Asociațiunii.*

În legătură cu propunerea Secțiunii economice, primite în adunarea plenară a secțiunilor din 14 și 15 Iulie 1908, referitor la activitatea conferențiarului și în legătură cu condițiunile concursului publicat și în baza căruia a fost ales numitul conferențiar credem că el ar trebui :

1. Să scrie *prelegeri* din toți ramii agriculturii, pe cari să le publice parte în revista «Transilvania», parte în «Biblioteca populară a Asociațiunii» și eventual chiar și în alte foi pertruca publicul nostru care ține prelegeri în despărțămintele Asociațiunii și cu alte ocazii să aibă la îndemână, gata, prelegeri bune economice.

2. Să scrie *conferințe* cu privire la progresele ce s'au făcut și se fac pe terenul agriculturii, pe cari să le publice în revista «Transilvania».

3. Să scrie *broșuri* pentru Biblioteca populară a Asociațiunii.

4. Să țină *prelegeri populare și cursuri agronomice* preoților și învățătorilor, îndeosebi cu ocazia conferințelor învățătoresți.

Spre acest scop e necesară o înțelegere și aranjare a chestiunii cu organele conducătoare bisericești.

5. Să țină *prelegeri* poporului.

6. Să stea *întru ajutor*, cu cuvântul și cu fapta, *comunelor* și tuturor acelora cari să înființeze grădini de viță americană și grădini de pomi, cum și alte îmbunătățiri pe terenul agricol.

7. Să aprofundeze și chestiunile referitoare la *însoțiri și tovărășii* ca astfel, cum ziceam odinioară, dânsul să devină și un apostol al tovarășiiilor.

Spre acest scop să compună instrucțiuni și statute, cari să se editeze de Asociațiune și astfel să se poată distribui, pe bani sau gratuit, celorce vor voi să uzeze de ele.

8. Conferențiarul va trebui să dea tuturor informațiunile trebuincioase din sfera agriculturii și tovarășiiilor și astfel să țină locul unui *birou de informațiuni* în această privință.

Va urmări activitatea guvernului referitor la ajutoarele ce distribue d. e. ajutoare în semințe, pomi, viță de vie, animale de prăsilă de tot felul, mașini ș. a., informând de cu bun timp publicul, pe cale ziaristică, asupra modului cum poate ajunge să beneficieze de astfel de favoruri.

Va țineă în curent preoțimea, învățătorimea și publicul în genere asupra cursurilor economice de tot felul, ce guvernul le aranjează, ca publicul să poată profita de ele.

9. Conferențiarul va trebui să facă o *propagandă intensivă și sistematică* prin ziare despre lucrările ce săvârșește, arătând că stă la dispoziția tuturor cu sfatul și cu fapta.

10. Va stăruî ca în despărțămintele Asociațiunii să se aranjeze *expoziții agricole și de industrie agricolă și casnică*, venind într'ajutor, cu sfatul și cu fapta, aranjatorilor.

11. Comitetul Asociațiunii să caute mijloace pentru agonisirea sumelor trebuincioase — în înțelegere cu direcțiunile despărțămintelor etc.,

— pentruca din lipsa de mijloace materiale — activitatea conferențiarului agronomic să nu stagneze.

Biroul secțiunii economice a Asociațiunii.

Sibiiu, 23 Martie 1911.

P. Cosma m. p.,
prezident.

Romul Simu m. p.,
notar ad-hoc.

V. Circulara către despărțăminte pentru fotograful Roșu.

Nr. 372—1911.

Domnule Director!

În ultimul timp o parte dintre despărțămintele noastre arată un interes tot mai viu față de studiile etnografice, aranjând expoziții cu ocazia adunărilor cercuale și făcând diferite fotografii de case, porturi etc.

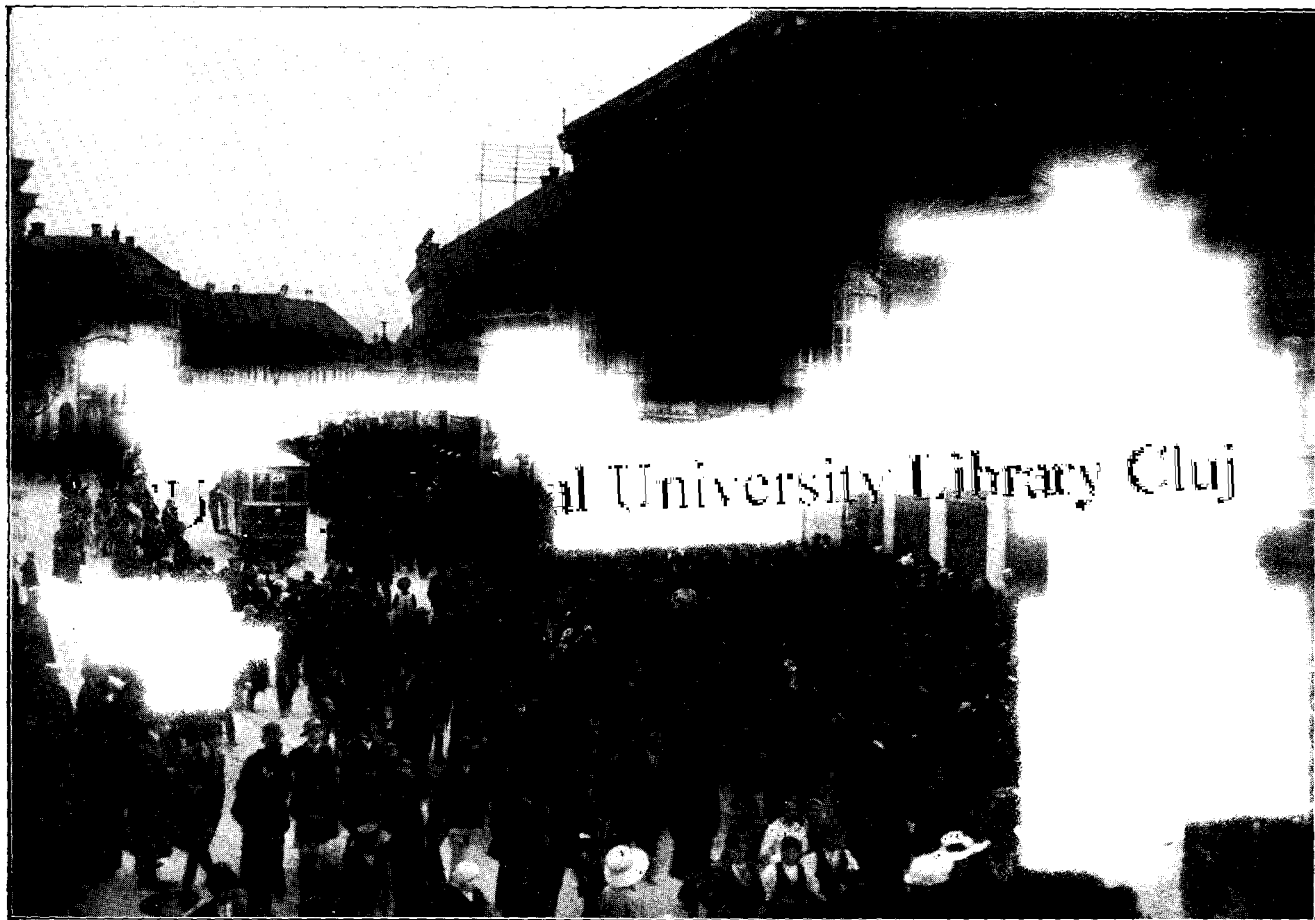
Fiindcă și în această acțiune laudabilă a noastră suntem datori de a sprijini pe Românii de specialitate, vă recomandăm cu toată căldura ca la lucrările fotografice să-l angajați pe d-l Alexandru Roșu, fotograf în Bistrița, care-i un om iscusit în meseria lui și lucrează ieftin.

În nădejdea că ne veți ascultă rugămintea, vă rugăm să primiți încrederea deosebitei noastre stime.

Sibiiu, 30 Martie 1911.

P. Cosma m. p.,
prezident.

Oct. C. Tăslăuanu m. p.,
secretar.

Imormântarea lui Iosif St. Şuluţu: cortejul funerar pe strada Cisnădiei.

Fig. 1. *Ulița Haiceștilor din Șeghiște.*

Fig. 2. *Ulița Lăturanilor din Șeghiște.*

Fig. 4. *Casă țărănească acoperită cu șindile din Șeghiște.*

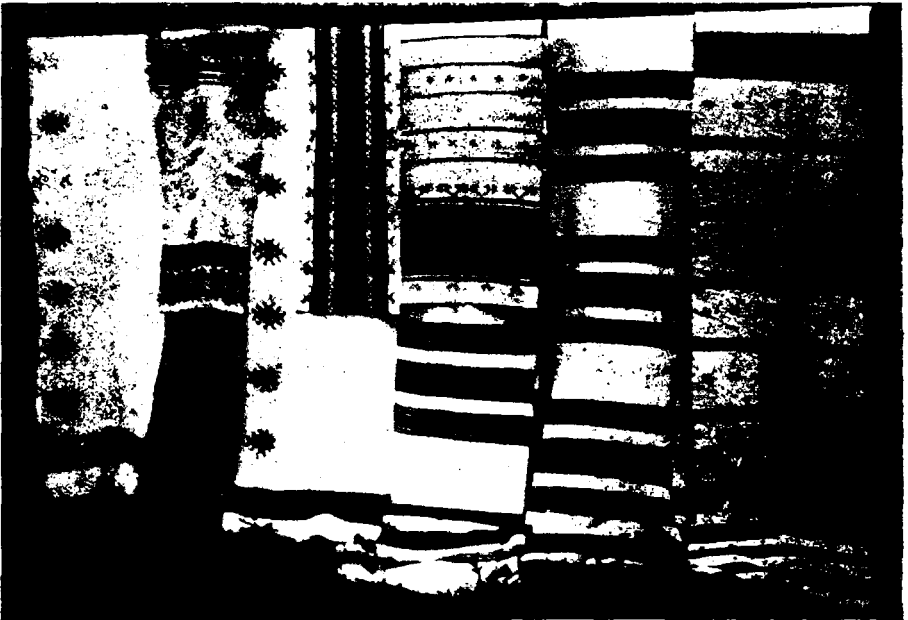

Fig. 7. *Țesături din comuna Șeghiște.*

Fig. 5. *Vatră cu cămină de căhăli din Şeghişte.*

Fig. 3. Casă țărănească acoperită cu paie din Șeghiște.

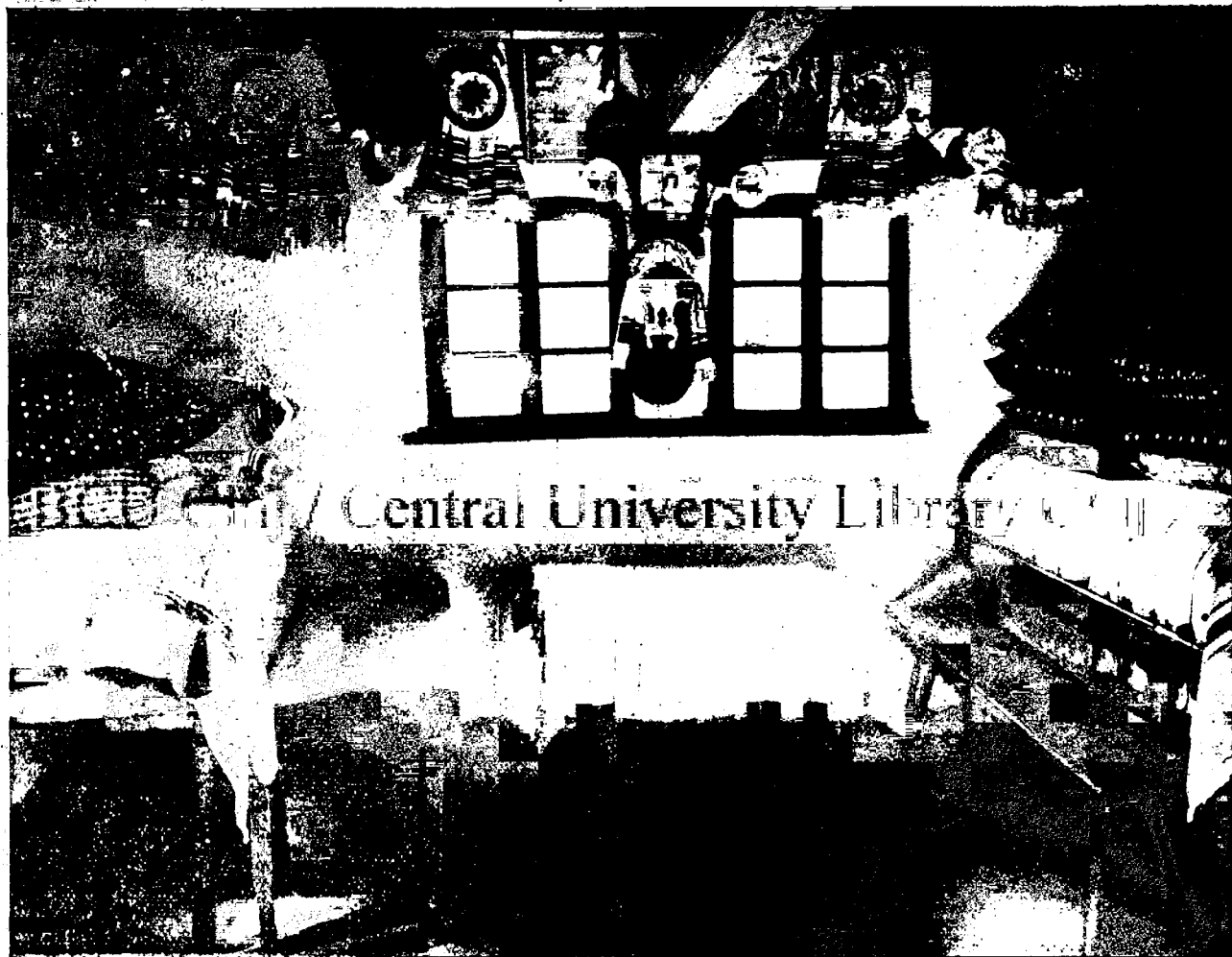

Fig. 6. Interior de casă țărănească din comuna Șeghiște.

Fig. 11. *Port bărbătesc din comuna Șeghiște.*

Fig. 12. *Port femeiesc din Șeghiște.*

Fig. 8. *Biserica din Șeghiște.*

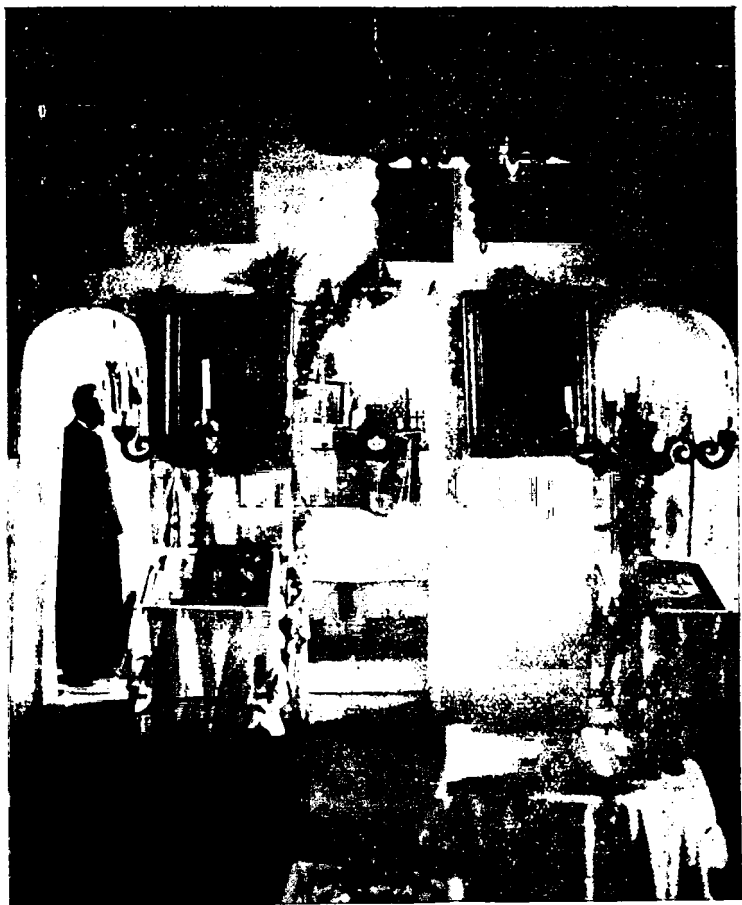

Fig. 9. *Interiorul bisericii din Șeghiște.*

Fig. 10. Școala din Șeghiște.

Central University Library Cluj

Familia preotului Moise Popoviciu din Șeghiște.